

INTEGRÁCIÓ

ÖNKÉNTES ALAPON

**ÖNKÉNTESÉG, MINT MENEKÜLTÜGYI
INTEGRÁCIÓS ESZKÖZ**

A projekt címe:

EQUAL

„ESÉLY” Munkaerő-piaci orientáció menedékkérőknek

„Az Equal programot az Európai Szociális Alap és a Magyar Kormány finanszírozza.”

„The EQUAL Programme is funded by the European Social Fund and the Hungarian Government.”

A kiadvány címe:

Integráció önkéntes alapon – önkéntesség, mint menekültügyi integrációs eszköz

A kiadásért felel a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület elnöke

Cím: 1077 Budapest, Jósika u. 2.

Telefon: 1/322-1502 Fax: 1/479-0272

E-mail: menedek@menedek.hu Honlap: www.menedek.hu

Kézirat-előkészítés: Laczkó Katalin

Design: Nemes András

Nyomás: AduPrint Kft.

INTEGRÁCIÓ

ÖNKÉNTES ALAPON

ÖNKÉNTESSEG MINT MENEKÜLTÜGYI INTEGRÁCIÓS ESZKÖZ

Módszertani kézikönyv

A kézikönyv szerzői:

Ferenczi Andrea
Gaszó Júlia
Kiss Márta
Koppány Judit
Németh Andrea
Soltis Lilla
Schwarcz Györgyi
Vajda Róza
Váradai Luca
Várhegyi Vera

Szakmai lektor:

Koppány Judit
Kováts András

Projektkoordináció:

Menedék - Migránsokat Segítő Egyesület
Artemisszió Alapítvány

A kézikönyvet összeállította:

Hegedűs Réka

Köszönet illeti:

A BÁH Debreceni Menekülteket Befogadó Állomás munkatársait
A projektben résztvevő menedékkérőket, nem menedékkérő önkénteseket,
és az őket foglalkoztató szervezeteket

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS	8
I. MENEKÜLTÜGY	10
Menedékjog és menekültpolitika az Európai Unióban	
A menekültek és menedékkérők fő csoportjai	
A menekültügyi státusok	
Menedékkérők Magyarországon – szociodemográfiai kép megrajzolása	
Néhány szó a bevándorlókról	
Az elismert menekültek demográfiai összetétele	
II. IDEGENELLENESÉG – TOLERANCIA 16	
A külföldiekkel szembeni előítéletek és ezek leküzdésének lehetőségei	
Az idegenellenesség időbeli változása és a látencia	
Idegenellenes csoportok társadalmi háttere	
Az előítéletek csökkentésének lehetőségei	
Küzdelem a saját előítéleteink ellen	
Küzdelem az előítéletek ellen információátadás útján	
Küzdelem az előítéletek ellen csoportközi kapcsolatokon keresztül	
III. MENEDÉKKÉRŐK, MENEKÜLTEK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE MAGYARORSZÁGON	22
Menekültek a magyar munkaerőpiacon	
A menekültügyi státusokhoz tartozó foglalkoztathatósági feltételek	
A munka világa és a társadalmi integráció kapcsolata	
Az integráció elméleti háttere	
Interkulturális megközelítés	
IV. INTEGRÁCIÓ ÉS ÖNKÉNTESÉG	32
Az önkéntesség előnyei	
Az önkéntesség és a menedékkérők integrációja	
Önkéntesség alapú integrációs törekvések néhány európai államban	
Hollandia	
Anglia	
Németország	
Franciaország	
A magyarországi önkéntesség jellemzői	
Civilszervezetek és az önkéntesség	
Az önkéntes törvény	
Mentorság, mentorálás	

V. MENEDÉKKÉRŐK ÖNKÉNTES FOGLALKOZTATÁSA	47
Módszerek	
Menedékkérők önkéntes foglalkoztatása a menedékkérők szemszögéből	
A menedékkérők integrációhoz való hozzáállása	
A menedékkérők munkához és önkéntességhez való hozzáállása	
Az önkéntesség várható haszna a menedékkérők szempontjából	
Az önkéntességet akadályozó tényezők a menedékkérők szempontjából	
A menedékkérők önkéntessége a szakértők szerint	
Önkéntesség a szervezetek szemszögéből	
A menedékkérőkről alkotott percepciók és a velük kapcsolatos tapasztalatok	
A menedékkérők önkéntességét elősegítő és hátráltató tényezők	
VI. AZ ÖNKÉNTESÉG MINT MUNKAERŐ-PIACI INTEGRÁCIÓS ESZKÖZ MENEDÉKKÉRŐK SZÁMÁRA – EGY KÍSÉRLETI PROJEKT ISMERTETÉSE	63
Projekt – kiindulási pontok, alapfeltételezések	
A kísérleti projekt konkrét célja – eredeti célkitűzés	
Partnerség	
A kísérleti projekt résztvevői	
A projekt szakaszai	
Toborzás, kiválasztás, igényfelmérés	
Képzés	
Megvalósítás	
Értékelés és projekttapasztalatok a foglalkoztatók szemszögéből	
A projekt számokban	
A számokon túl	
További javaslatok a program fenntartására és fejlesztésére	
VII. MÓDSZEREK ÉS ÖTLETEK – AZ ÖNKÉNTESÉG MINT INTEGRÁCIÓS ESZKÖZ	72
Irányadó megfontolások	
VIII. KÖVETKEZTETÉSEK	81
MELLÉKLETEK	86

ELŐSZÓ

Olyan munka nem is egy született már, amely plasztikusan leírta a Magyarországra menekültek helyzetét, azaz korrekt diagnózist adott, az „Integráció – önkéntes alapon” szerzői viszont egy valódi terápiás megoldást is javasolnak. Elméleti és gyakorlati tudásuk esszenciája ez a kis kötet: az Equal program keretében a debreceni befogadóállomás menedékkérőit vonták be az önkéntes munkába, s ezzel a külföldiek sikeres integrációjának – eredeti, mert sajnos egyedi – modellkísérletét hajtották végre.

Nagy szükség van Magyarországon ilyen pozitív és gyakorlatban bevált példákra, hiszen felmérések szerint a nyílt vagy a látens xenofóbia a lakosság 70 százalékát érinti. Az idegengyűlöletre egyetlen gyógyszer van: a „jövevények” integrálása, bevonása az ország életébe. Ez azonban fáradságos, és nem mindig látványos erőfeszítéseket kíván: ismeretterjesztést, képzést, (kétoldalú) önkéntességet, munkalehetőséget, nyelvtanítást, multikulturális programokat. A magyarok 99 százaléka a statisztikák szerint legfeljebb futólag találkozott „belhoni” külföldivel. Pedig aki szorosabb emberi, kulturális, nem utolsósorban munkakapcsolatba kerül az ismeretlen (tehát atavisztikusan félnivaló) idegennel, arra is rádöbbenhet, hogy nem áldozatot hoz, hanem ellenkezőleg: gazdagodik, tanul mások életéből, tudásából.

A könyv nagy erénye, hogy közérthetően oszt meg alapvető elméleti és gyakorlati ismereteket a menekültügy, az önkéntesség, az integráció témakörében; egyszerre szól a professzionális segítőtőhöz és a laikus önkénteshez, és a politikushoz, remélve, hogy a xenofób kártyát senki sem akarja többé hatalmi célok érdekébe állítani. (A sors fintora, hogy nem sokkal e könyv megjelenése előtt a debreceni közgyűlés felszólította az illetékeseket a befogadóállomás eltávolítására a városból. Ha e szégyenteljes határozatot előterjesztő polgármester és az azt elfogadó közgyűlés tagjai elolvassák a könyvet, talán ennél humánusabb megoldások is az eszükbe jutnak. Például az önkéntességnek mint integrációs megoldásnak a kihasználása.)

De bárki elgondolkozhat azon, amit a könyv egy menedékkérő marokkói fiatalembertől idéz: „Nálunk, otthon az önkéntesség teljesen hétköznapi, szinte elvárás jellegű. Érdekes hogy itt, Magyarországon »munkának« nevezik - az én hazámban a »segítség« kifejezést használják.”

Dr. Nemes János

Elnök

Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület

BEVEZETÉS

Az önkéntesség és az integráció két egyre gyakrabban használt szó mindennapi életünkben. A két kifejezés mindinkább együtt jár a társadalmi szerepvállalásról újszerűen, felelősen gondolkodó eszmefuttatásokban. A harmadik tag, a menekült szó hozzákapcsolása az előzőkhöz kevésbé megszokott, még kevésbé divatos. Tanulmányunk ennek a szokatlan triónak az összeállítását igyekszik elméleti és gyakorlati szempontokból bemutatni és „legalizálni”.

A tanulmány olvasása közben ajánlatos figyelembe venni, hogy a menedékkérők által végzett önkéntes tevékenységeknek van egy eddig keveset emlegetett, de mind a befogadó társadalom, mind pedig a menedékkérők szempontjából igen fontos és pozitív társadalmi hozadéka, mégpedig az egymás érdekében végzett munka gesztusa. A menedékkérő, aki rövidebb-hosszabb időn át „eszi az őt befogadó társadalom kenyerét”, az önkéntes tevékenység végzése által mintegy „törlesztheti” adósságát. Ez mind az önértékelésére, mind a befogadó társadalom tagjainak róla alkotott véleményére pozitív, jótékony hatással van. Az egymásról szerzett jó tapasztalatok, közös élmények aranyat érnek egy ilyen érzékeny és előítéletektől terhes viszonyban, és nem pótolhatók információátadással, oktatóanyagok szétosztásával.

Fontosnak tartjuk ugyanakkor arra is felhívni a figyelmet, hogy bár a jelen esetben az önkéntességet mint integrációs eszközt kizárólag a menekültekkel, menedékkérőkkel kapcsolatban tárgyaljuk, hasonló tanulmányokat lehetne felsorakoztatni az önkéntes tevékenységek integrációs szerepéről a társadalom egyéb hátrányos helyzetű csoportjaival kapcsolatban (munkanélküliek, fogyatékkal élők, idősek stb.). Reméljük, hogy tanulmányunk a kérdés sokirányú továbbgondolására kínál alkalmat, illetve nyújt gyakorlati ismereteket is.

A jelen Equal program önkéntességgel foglalkozó része abból a megfontolásból indul ki, hogy a menedékkérők önkéntes foglalkoztatásával javíthatók a társadalmi integráció esélyei. Az alábbiakban a menedékkérők önkéntességének jogi, politikai és társadalmi feltételeiről, létező gyakorlatairól, a mögöttes politikai-ideológiai megfontolásokról és megfogható eredményeiről lesz szó.

Az első fejezet rövid áttekintést kíván adni a menekültügyről, ezen belül az Európai Unió menekültpolitikájának jellegzetességeiről, valamint bemutatja a migránsok fő csoportjait. A menekültügyi státusok áttekintését a magyarországi menedékkérők szociodemográfiai összetételének ismertetése követi. Ezután néhány szót ejtünk a bevándorlókról, majd az elismert menekültek demográfiai jellegzetességeit mutatjuk be.

A második fejezet az idegenellenesség–tolerancia problémáját, avagy a külföldiekkel szembeni előítéleteket és ezek leküzdésének lehetőségeit járja körül. A fejezet foglalkozik továbbá az

idegenellenesség időbeli változásával és a látenciával, valamint bemutatja az idegenellenes csoportok társadalmi háttérét. Praktikus példákkal, gyakorlati módon és többféle megközelítésben ismerteti az előítéletekkel szembeni küzdelem lehetséges fajtáit.

A harmadik fejezet a magyarországi menedékkérők, menekültek munkaerő-piaci helyzetét mutatja be röviden. A tények, számadatok megismertetése után a munka világának és a társadalmi integrációnak a szétválaszthatatlan kapcsolatáról és az integráció elméleti háttéréről olvashatunk bővebben. A fejezet végén kiemelt anyagként található az interkulturális megközelítés definiálásáról, háttéranyagátáról néhány hasznos gondolat.

Integráció és önkéntesség a címe a negyedik fejezetnek, amely a menedékkérők, menekültek eseteire vonatkoztatva tárgyalja a két fogalom összefüggéseit, bemutatva néhány nagyobb migrációs múltú európai ország önkéntesség alapú integrációs törekvéseit. A fejezet második része az önkéntesség hasznáról, magyarországi alakulásáról, az önkéntesség és a civil-szervezetek kapcsolatáról, valamint egy a témával gyakorlatban foglalkozók számára igen fontos és alapvető jogszabályról, a magyar önkéntes törvényről szól. A fejezethez szorosan kapcsolódik a mentorság, mentorálás témája, amely tevékenység megismerése egyre szükségesebb minden szakember számára.

Az ötödik fejezetben a menedékkérők önkéntes foglalkoztatásában érintett felekkel (menedékkérők és szervezeteik, önkéntesek, fogadószervezetek) 2007 szeptembere és novembere között Debrecenben készült interjúk és fókuszcsoportos beszélgetések tapasztalatai, eredményei olvashatók.

Az önkéntesség mint munkaerő-piaci integrációs eszköz menedékkérők számára című kísérleti Equal program ismertetése tölti ki a hatodik fejezetet, amelyben lépésenként ismerhetjük meg a projekt megvalósításának fázisait, a kiindulási pontoktól egészen az értékelésig. A projekt részletes képzési tematikáit, dokumentumait a tanulmány melléklete tartalmazza.

A hetedik fejezet módszereket és ötleteket mutat be az önkéntesség mint integrációs eszköz alkalmazásának módjairól.

A nyolcadik fejezet a tanulmány következtetéseit összegzi.

I. MENEKÜLTÜGY

MENEDÉKJOG ÉS MENEKÜLTPOLITIKA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A menekültek jogállásáról alapvetően az Egyesült Nemzetek 1951-es genfi egyezménye, az annak érvényességét globalizáló New York-i jegyzőkönyv, valamint a Menekültügyi Főbiztosság Végrehajtó Bizottságának záró döntései rendelkeznek. Az egyezmény 1. cikk A pontjának 2. bekezdése szerint menekült az a személy „Aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.”

Az egyezmény eredetileg a második világháború után Európában hazátlanul maradt több millió ember sorsát volt hivatott rendezni, azonban a következő évtizedek hidegháborús feszültsége, valamint a – döntően ennek hatására kialakuló – lokális válságok következtében a menekülők helyzetének rendezésére is sikerrel alkalmazták az egyezményt ratifikáló államok.

A nyolcvanas évek elejétől fogva tömeges méreteket öltő népességmozgás, a kelet-európai rendszerváltások, majd a balkáni válságok nyomán meginduló kelet-nyugati vándorlás a határok lezárására készíti a nyugat-európai államokat. Az uniós tagállamok „az évtizedekig liberálisan értelmezett genfi konvenciót Schengenben – főként az addig hiányzó eljárási szabályok formába öntésével – restriktívre »írták át«¹, majd az amszterdami szerződés aláírásával a kormányközi egyezménynek a közösségi jogba és intézményrendszerbe történő beillesztéséről is döntöttek. Az Európai Tanács 1992-ben megfogalmazott alapelvei a bevándorláspolitika külpolitikai aspektusairól (edinburgh-i alapelvek) ugyanakkor minimális konszenzust tükröznek, túl általánosak ahhoz, hogy bármelyik államot kellemetlen helyzetbe hozhassák. Eközben egyre nyilvánvalóbban érezhető az EU bevándorlás- és menekültügyi politikájának irányultsága, vagyis a harmadik országból érkezők távoltartásának szándéka a befogadó országok „védelmében”. A jogharmonizáció és általában a tömeges migráció kezelése még várat magára mind az okok, mind pedig a következmények szintjén. A menedék elérésének az esélyei, csakúgy mint a különböző típusú jogok biztosítása igen eltérő az egyes európai államokban. Ahol a menedékkérők nem kaphatnak

1. Cseresyés Ferenc: Menekültpolitika és menedékjog az Európai Unióban 1990–1999. Pécs, 1999, JATE Európa Központ.

munkavállalási engedélyt – mint Németországban, Olaszországban vagy Spanyolországban –, gyakorlatilag belekényszerülnek a feketemunkába. A legjobb szociális helyzetben Svájcban és a skandináv államokban vannak mind a szociális juttatások, mind pedig a munkavállalás vonatkozásában. Az uniós tagállamok elviekben kötelességüknek tekintik a menedékkérők beengedését területükre, és kezeskednek a menedékjogi eljárás lefolytatásáért, kivéve, ha például a menedékkérelem nyilvánvalóan megalapozatlannak minősül. Több országban lehetőség nyílik tiltakozni, illetve bíróságon, panaszbizottság vagy -tanács előtt fellebbezni az elutasító döntéssel szemben.

Az értelmes, pozitív bevándorláspolitikai kialakulását nyilvánvalóan hátráltatja a menekültekkel kapcsolatos félelmek és vélelmek gyors terjedése, ám ez önmagában még nem magyarázza a tévtelenséget. A rasszizmus hagyományaként a gazdag országokban világszerte kialakuló kollektív pszichózis az „idegenekkel” kapcsolatban arra készteti az érintett országok illetékeseit, hogy csupán megnyugtatón kívánják a jóléti társadalmakat. Mindez természetesen nem kedvez a határozott koncepció alapuló, koordinált fellépésnek. Ugyanakkor belátható, hogy a migráció megfelelő kezelése közös, nemzeti és európai érdek, mint ahogy az is, hogy a bevándorlók jogainak biztosítását nemzetközileg elfogadott normák szabályozzák, amelyek az aktuális politikai hangulattal szemben is érvényesítendőek. A szűk látókörű intézkedések azonban, amelyek mindenekelőtt a menekültáradat feltartóztatását célozzák meg, nemigen próbálják enyhíteni sem a bevándorlás keltette társadalmi feszültségeket, sem a bevándorlók nehézségeit. A kormányzatok mindazonáltal állásfoglalásaikban többnyire kiállnak egyfelől az integráció, másfelől az önkéntesség célkitűzése mellett, és a menekültügyi szabályozás bizonyos elemei, valamint egyes programok és intézkedések is lehetővé teszik a menekültek és menedékkérők jogainak érvényesítését. A jelen esetben az a kérdés, hogyan kapcsolódik egymáshoz ez a két elv a kormányzati gyakorlatban és a civil életben. Sok múlik tehát az ország előtörténetén, a civil társadalom érettségén, valamint az adott menekültek jellemzőin, társadalmi helyzetén, hagyományain.

A MENEKÜLTEK ÉS MENEDÉKKÉRŐK FŐ CSOPORTJAI

Míg a hidegháborús időszakban a (kelet- és közép-európai) politikai üldözöttek alkották a menekültek legnagyobb csoportját, addig a kilencvenes években a polgárháborúk és etnikai tisztogatások (pl. a volt Jugoszlávia területéről származó) áldozataira került a hangsúly. Időközben megjelentek a színen a reménytelen egzisztenciális helyzetükből kitörni vágyó gazdasági menekültek is, és legújabban olyanokkal is találkozhatunk, akiket a környezet nagymértékű károsodása üldöz el lakóhelyükről (pl. Afrika és Dél-Amerika egyes régióiból)². A menekültek kategóriáit, csakúgy mint a menekülteket és az egyéb típusú bevándorlókat elválasztó határ nem egyértelmű, hiszen a migrációs motivációk (mind gyakrabban) keverednek egymással, és sokszor nehéz megállapítani, hogy a kiszolgáltatottság mennyiben minősül üldözöttségnek. Az egyéni migráció kiváltó okainak tekintetében mindenesetre megkülönböztethetünk önkéntes vándorlást (pl. munkaerő-vándorlást) és kényszervándorlást. Az utóbbi csoportba elsősorban az eltérő háttérű üldözések és a negatív diszkrimináció áldozatai tartoznak.

Magyarország a rendszerváltáskor vált igazán befogadó állammá. A kilencvenes évek során

2. Cseresyés Ferenc: Menekültpolitika és menedékjog az Európai Unióban 1990–1999. Pécs, 1999, JATE Európa Központ.

azután lassult, majd stabilizálódott a bevándorlás. Míg a nyolcvanas években szovjet, keletnémet, román, kubai, cseh és (nem kínai) ázsiaiak jöttek az országba, addig a kilencvenes évektől főként Romániából, a volt Jugoszláviából és a volt Szovjetunióból érkeztek (mindenekelőtt magyar nemzetiségű) bevándorlók, de csekélyebb mértékben Ázsiából, Afrikából és Amerikából is. Az itt élők közel fele a letelepedés igényével tartózkodik az országban, valamivel kevesebben pedig huzamosan szándékoznak maradni.³

A MENEKÜLTÜGYI STÁTUSOK

MENEDÉKKÉRŐnek attól számít valaki, hogy személyesen beterjeszti kérelmét a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Menekültügyi Osztályának. Ezt megteheti anyanyelvén a BÁH bármelyik ügyfélszolgálatán vagy akár Magyarországra érkezve a határon. Az eljárás idejére be kell szolgáltatnia útlevelét, illetve minden olyan iratot, amely bizonyítékként szolgálhat ügyében.

MENEKÜLTSTÁTUSÚ az a személy, akit kérelmére a menekültügyi hatóság menekültként ismert el, mert hazájában megalapozottan tart üldözéstől faji, vallási, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása vagy politikai meggyőződése miatt (genfi egyezmény 1951, 1.cikk, A pont, 2. bekezdés). A menekültügyi eljárás során a külföldinek bizonyítania kell, hogy a törvényben meghatározott 5 ok egyike (vagy több ok) folytán országának hatóságai személyesen üldözték vagy nem tudták megvédeni az üldöztetéstől, és ezért nemzetközi védelemre jogosult.

OLTALMAZOTT: A nemzetközi védelem második szintje. A menekültstátusnál hajszálnyival kevesebb jogot jelent. A fő különbség, hogy az oltalmazottat nem fenyegetné személyes üldözés, azonban származási országában súlyos sérelem veszélyeztetné (pl. polgárháború miatti életveszély), ezért meghatározott időre a magyar állam látja el a védelmét. A súlyos sérelem veszélyét a BÁH legalább öt évente felülvizsgálja, és ha a külföldi már nem szorul védelemre – mivel hazájában rendeződött a helyzet –, akkor megvonják az oltalmazott státusát. A védelem fennállása idején azonban gyakorlatilag a menekültekkel azonos jogok illetik meg⁴.

BEFOGADOTT: 2008-ig kiegészítő védelmet élvező külföldi. Miután menekültként elismerését nem látták igazoltnak a magyar hatóságok, humanitárius tartózkodási engedéllyel látják el arra az időre, amíg hazájában nem rendeződik a helyzet. A 2008. január 1-jétől hatályos új menedékjogi törvény erre a jogi helyzetre az oltalmazott elnevezést használja.

HONTALAN: A gyakorlatban ez a csoport is nemzetközi védelem alá esik, amit Magyarország a 2002. évi II. törvényben ratifikált⁵. A hontalanság vonatkozhat az állampolgárság hiányára – ilyen értelemben beszélünk például hontalan palesztin menekültről, akinek a státusa menekült, a nemzetisége palesztin, de egyik állam sem ismeri el állampolgárának. Másoknál a „hontalan” maga a státus: jellemzően olyan esetekben, amikor a külföldinek nincs jogalapja Magyarországon tartózkodni, de a származási országába sem lehet őt visszaküldeni, mert az nem fogadja vissza (vagy mert nem ismeri el az illető állampolgárságát, vagy mert az ország időközben felbomlott, és nem egyértelmű a jogutódlása).

MENEDÉKES: Háborús konfliktus okozta tömeges beáramlás esetén az Országgyűlés egy rendelettel nyilváníthatná menedékessé egy csoport minden tagját, mellőzve az ügyek egyedi vizsgálatát⁶.

3. Hárs Ágnes: Népeségmozgások Mo-n a 21. sz. küszöbén. In: Migráció és Európai Unió. SzCsM, 2001

4. Hárs Ágnes: Népeségmozgások Mo-n a 21. sz. küszöbén. In: Migráció és Európai Unió. SzCsM, 2001

5. Az ENSZ hontalan személyek jogállásáról szóló 1954-es New York-i egyezménye alapján.

6. Szemben a menekültstátusszal, amelyről egyéni eljárásban dönt a hatóság.

MENEDÉKKÉRŐK MAGYARORSZÁGON – SZOCIODEMOGRÁFIAI KÉP

A múlt században Magyarország időnként kibocsátó ország volt (ahonnan menekültek az emberek, pl. a gazdasági válság vagy a világháborúk idején), máskor befogadó ország (ahol menedéket keresnek az emberek, pl. a Trianon után elcsatolt területekről betelepülők). A második világháború után jellemzően kibocsátó ország volt, az 1956-os forradalmat követően több százezer magyar emigrált külföldre, de a korszakra végig a ki- és nem a bevándorlás volt jellemző (eltekinthetve a görögök és a chileiek egy nagyobb csoportjától az 50-es és a 70-es években).

1989-ben Magyarország a volt KGST-tagállamok közül elsőként ratifikálta a genfi egyezményt, Európára vonatkozó területi korlátozással: ez azt jelentette, hogy menekültként ismerhetett el európai országokból érkező embereket, akiket faji, nemzeti, vallási, etnikai hovatartozásuk vagy politikai meggyőződésük miatt üldöztek a hazájukban. Az egyezményhez való csatlakozás célja az volt, hogy a Ceausescu-diktatúra által Romániában üldözött erdélyi magyarokat befogadhassa az anyaország. A csatlakozás után rövid idővel már tömegesen érkeztek Romániából a menedékkérelmet kérők, majd 1991-től az egykori Jugoszlávia szétesése idézett elő több menekülési hullámot: bosnyákok, magyarok, horvátok, majd később koszovóiak (szerbek, albánok és romák) jöttek Magyarországra. Azóta közülük sokan visszatértek hazájukba, vagy folytatták útjukat nyugatra. Magyarország napjainkig csak a határon túl élő magyarok egy részének volt úgynevezett célország (hosszú távon itt szerettek volna letelepedni), a többség tranzitországnak tekintette, és amint teheték, haza- vagy továbbmentek.

Miközben a genfi egyezmény csak területi korlátozással volt alkalmazható a magyar hatóság részéről, Európán kívüli országokból is érkeztek menedékkérők. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága mandátum alapján ismerte el őket menekültként 1989-től egészen 1997-ig, amikor megszületett az első magyar menedékkérelmi törvény⁷, amely 1998. március 1-jén lépett hatályba, és feloldotta a területi korlátozást. Meghatározta a védelmet élvező külföldi fogalmát, a kérelmezők és a státust szerzők jogait és kötelezettségeit, a menekülteket illető ellátásokat. 2004-ben Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz, 2007 decemberében a schengeni egyezményhez. Mára Magyarország a menekülteket illetően jellemzően befogadó ország, és egyaránt tranzit- és célországgá vált.

NÉHÁNY SZÓ A BEVÁNDORLÓKRÓL

Nem minden külföldi bevándorló, és nem minden bevándorló kér menekültstátust. A külföldiek számtalan jogcímen tartózkodhatnak hazánkban (turizmus, látogatás, üzleti út, gyógykezelés stb.). Bevándorlóként tartjuk számon azokat, akik huzamosabb ideig kívánnak az országban maradni, és ezirányú lépéseket tesznek, azaz valamilyen tartózkodási engedélyt kérnek (munkavállalói, tanulási, családgyesítési stb. célból), letelepedési engedélyt kérnek (korábban: bevándorlási engedély), állampolgárságért folyamodnak vagy menekültstátust szeretnének. Az egyik legjelentősebb betelepülő csoportot a román állampolgárságú, de valószínűleg nagyobb részben magyar nemzetiségűek alkotják. A legnagyobb hullámban 1990-ben érkeztek, majdnem

7. 1997. évi CXXXIX. tv.

harmincezren, majd ez a szám csökkent ugyan, de tartósan több ezer ember jön évente Romániából. A volt jugoszláv tagállamokból áttelepülők száma folyamatosan változik, valószínűleg a szerbiai gazdasági-politikai helyzet miatt, amely az elmúlt években hol kedvezőbben, hol rosszabbul alakult a kisebbségben élő magyarok, de a szerbek és a koszovói lakosság számára is. Elmondható, hogy a Magyarországra betelepülők legnagyobb része Európából érkezik, és a más földrészekről bevándorlók száma évente körülbelül kétezer-hármezer. A közhiedelemmel ellentétben a kínaiak nem árasztják el az országot, bizonyos években, mint például 2005-ben többen jöttek Nagy-Britanniából vagy Németországból, mint Kínából, bár 2006-ra ez az arány megváltozott. Ebben az évben nőtt az Ázsiából érkezők száma, aminek oka egyaránt keresendő Közel- és Távolskeleten.

A bevándorlók korcsoport szerinti megoszlása jelentősen eltér a magyar lakosságtól: több mint 60%-uk 20 és 49 év közötti, tehát amennyiben tanul, úgy azt felsőoktatási intézményben teszi, egyébiránt pedig keresőképes. Körülbelül 20%-uk gyermek vagy fiatalkorú, és mindössze 16% körüli a 60 évesek vagy idősebbek aránya.

A belépők száma nem fedi az országban élő, tartózkodó külföldi állampolgárokét, hiszen nem marad mindenki az országban, egyesek hazatérnek, ha befejezik tanulmányaikat vagy lejár a munkaszerződésük, mások harmadik országba távoznak. Ugyanakkor vannak, akik korábban kaptak bevándorlási vagy letelepedési engedélyt, valamilyen tartózkodási engedélyt. Mintegy 100-130 ezer főnyi külföldi állampolgár él évről évre tartósan és legalisan Magyarországon, több mint 80 ezernek bevándorlási vagy letelepedési engedélye volt 2006-ban, és több mint 44 ezernek tartózkodási engedélye, ezek több mint 50%-a munkavállalási tartózkodási engedély. Összefoglalva tehát látjuk, hogy a bevándorlók zömmel fiatal- vagy középkorú, európai, nagyrészt magyar nemzetiségű, keresőtevékenységet végző emberek. Nagy részük nem védelmet kér, hanem dolgozni, tanulni jön az országba.

AZ ELISMERT MENEKÜLTEK DEMOGRÁFIAI ÖSSZETÉTELE

A továbbiakban azokról az emberekről beszélünk, akiknek a menedékjogi eljárása a menekültként való elismeréssel végződött. 2000 óta számuk folyamatosan évi 200 alatt van, sőt az elmúlt években kevesebb, mint évi 100 embert ismertek el a magyar hatóságok. Ennek okai sokfélék lehetnek, amelyekre a jelen tanulmányban nem térünk ki, azonban fontos megemlíteni, hogy ez a szám arányaiban nem tér el jelentősen az EU más tagállamaiban elismert menekültek számától.

Állampolgárságuk szerint kimagasló a szerb állampolgárok aránya a státusos menekültek között a 90-es évek végén, valamint az afgánoké és az irakiaké az ezredforduló környékén. 2000-től folyamatosan növekszik az egyéb állampolgárságú személyek száma: ez azt jelenti, hogy sok ország egy-egy állampolgára kapott státust.

Tapasztalataink szerint a menekültek többsége fiatal, keresőképes, egyedülálló férfi, vagy házas ugyan, de családját hátrahagyta vagy a származási országban vagy egy harmadik ország menekülttáborában.

A menekültek korcsoport és nem szerinti megoszlása azért is fontos, mert kitűnik belőle, hogy a férfiak átlagéletkora a húszas éveik végén, a harmincas éveik elején jár, míg a nők jellemzően a húszas éveik közepén-végén vannak. Nagyon alacsony az ötven év feletti korosztály száma, és 60 évnél idősebbek már csak elvétve akadnak közöttük. Az integráció szempontjából fontos, hogy a gyermekkorú és a 15-29 éves korúak aránya ilyen nagy: ők még könnyebben tanulnak új nyelvet, fogékonyabbak az új dolgok iránt, talán könnyebben találnak munkát is.

Fiatal átlagéletkoruk ellenére a Magyarországon élő menekültek 30-40%-a házas, és ez az arány a nők körében még magasabb, 45-50% körül van. Ugyanakkor a menekültek nagyobb része, a férfiak 60%-a, a nők 40-50%-a egyedülálló, és sosem volt házas. Több lehetőségük is van az új hazájukban: házasságot köthetnek helyi állampolgárokkal, de akár tovább is utazhatnak más országokba, ahol közvetítők találnak nekik házasútsort.

A Magyarországon élő menekültek iskolai végzettségéről kevés adat áll a rendelkezésünkre. Leginkább egy 2005-ben végzett kutatásra⁸ támaszkodhatunk, amely szerint az alapfokú iskolai végzettséggel sem rendelkezők aránya és a felsőfokú végzettségűek aránya is magasabb, mint a magyarországi lakossagé. Ugyanakkor az alapfokú és a középfokú végzettségűek aránya alacsonyabb, mint a magyar lakossagé. Magasabb a nők aránya azok között, akiknek nincs iskolai végzettsége. Ugyanakkor a középfokú végzettséget felmutatók között is a nők vannak nagyobb számban, míg felsőfokú végzettségük inkább a férfiaknak van.

Magyar nyelvtudás tekintetében körülbelül 25%-uk egyáltalán nem beszél, 30%-uk alapfokon beszél magyarul, tehát a menekültek több mint a fele nem, vagy csak kicsit beszéli a nyelvet. 25%-uk jól beszél magyarul, és körülbelül ugyanennyi tökéletesen, ők valószínűleg a szomszédos országok magyar anyanyelvű lakosságából kerültek ki.

Lakóhely szerinti megoszlásban a menekültek nagy része, 45%-a Budapesten él, ők azok, akik már kiköltöztek a befogadóállomásokról (köznyelvben menekülttábor). A nagyvárosban könnyebben kapnak munkát, mint Békéscsabán, ahol 8%-uk, illetve Debrecenben, ahol közel 30%-uk él. Jelentős még a bicskei létszám, ott a kutatás idején a megkérdezettek 11%-a lakott. Az országban több településen is élnek elszórtan menekültek, a többiektől elszigetelten. A lakás típusát illetően a menekültek vagy a menekülttáborokban, vagy bérelt lakásban élnek. Csak kis részüknek van saját tulajdonú háza vagy lakása, illetve lakik hozzátartozója lakásában. Tapasztalataink szerint a fiatal, egyedülálló menekültek gyakran bérelnek együtt lakást, így könnyebben fenn tudják tartani.

Helyzetük a munkaerőpiacon rosszabb, mint a magyar lakossagé, a nyelvtudás és az iskolai végzettséget igazoló dokumentumok hiányában általában nem tudnak a végzettségüknek megfelelő munkát találni. Ez nagyban megnehezíti az integrációjukat, és ez mind a menekültek, mind a magyar társadalom egésze szempontjából sajnálatos.

8. ICCR-Budapest Foundation, Zárótanulmány az „Empirikus kutatás a menekültek társadalmi integrációjáról” c. kutatás eredményeiről, készítette: Balogi Anna, Kováts András és Simon Dávid, 2005.

II. IDEGENELLENESSÉG – TOLERANCIA

A KÜLFÖLDIEKSEL SZEMBENI ELŐÍTÉLETEK ÉS EZEK LEKÜZDÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A Magyarországra érkező menekültek gyakran szembesülnek azzal, hogy a többségi társadalom tagjai negatívan viszonyulnak hozzájuk, és már azelőtt elutasítónak viselkednek velük szemben, mielőtt még személyesen megismernék őket. A menekülteknek tehát nemcsak a menekülést kiváltó és kísérő traumák feldolgozásával kell megküzdeniük, hanem adott esetben a befogadó ország lakosainak elutasító magatartásával is. Ez a kirekesztő viselkedés nagyban hátráltatja a menekültek beilleszkedését az új hazájukba, és olyan helyzetet teremt, amelynek feloldása idővel egyre nehezebbé válik. Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok bizonyítják, hogy Európában a magyar társadalom az egyik legelutasítóbb a külföldiekkel szemben.

Az idegenellenesség elszenvedői, a Magyarországon élő menekültek és bevándorlók a népességhez képest kisszámú csoportok, ám az idegenellenesség egy szélesebb társadalmi tünetegyüttes része. A xenofóbia a cigányellenességhez és az antiszemitizmushoz hasonlóan társadalmi kisebbségekkel szembeni előítélet-rendszer, amelynek háttérében – függetlenül attól, hogy mely csoportok ellen irányul az előítélet – hasonló mechanizmusok mutathatók ki. Az előítéletesség nem kizárólag az elutasított csoportok számára teremt hátrányos helyzetet, hanem az előítéletes egyének emberi kapcsolatait és a világról alkotott képüket is erősen behatárolja. Akik előítéletekkel viseltetnek egyes csoportok tagjai iránt, azok kizárólag a csoportnak tulajdonított általánosítások alapján ítélik meg az embereket, ahelyett hogy minden egyénhez saját érdemei alapján viszonyulnának. Csepeli György ezt így fogalmazza meg: „Szánunk kell mindenkit, aki társairól elfogultságok, sztereotípiák, előítéletek rácsain át képes csak tudomást szerezni, hiszen ezáltal önmagát rekeszti ki az élet teljességéből.”⁹

AZ IDEGENELLENESSÉG IDŐBELI VÁLTOZÁSA ÉS A LÁTENCIA

A rendszerváltás óta megnövekedett a Magyarországon élő külföldiek száma, habár arányaiban a migránsok csoportja még mindig nagyon alacsony az Európai Unió országaihoz képest (kb. 2%). A viszonylag kevés külföldi közül is a legtöbben (kb. 70%) határon túli magyarok, így a lakosság legnagyobb részének még mindig nincsenek mindennapi tapasztalatai

⁹ Csepeli György: Előítélet és antiszemitizmus. Budapest, 1998, Józsefvég Műhely.

az eltérő kultúrájú külföldiekkel kapcsolatban; az idegenellenesség mértéke azonban mégis igen magas. Ahhoz, hogy a többi országgal, illetve a más csoportokkal szembeni ellenszenvvel való összehasonlításon kívül még egy szempontból megismerhessük a mai idegenellenesség kontextusát, érdemes megvizsgálnunk, hogy hogyan alakult az elutasító attitűd mértéke a rendszerváltás óta.

Az elmúlt másfél évtizedben az idegenellenességet azonos kérdésekkel mérték¹⁰, így lehetőség adódik az összehasonlításra. Az idegenellenesek aránya 1993 és 2007 között nagyjából 20% és 40% között ingadozott, és 2007-re 30% körül stabilizálódott. Az eredményeket azonban némi fenn-tartással kell kezelnünk, mivel az elmúlt időszakban igencsak megnövekedett azok aránya, akik nem adtak konkrét választ az attitűdjüket firtató kérdésekre. Azt a jelenséget, amikor egyesek elrejtik a valódi véleményüket, látenciának nevezzük. A látencia kétféleképpen valósulhat meg: A kérdezettnek vagy nincsen kialakult véleménye a kérdéssel kapcsolatban, vagy nem a valódi véleményének megfelelő választ adja.

Az elmúlt években egyre több szó esett a toleranciáról, illetve az előítéletes megnyilvánulások egyre több szintéren váltak „szalonképtelenné”. Ennek megfelelően – amennyiben a kérdezettek a kérdőívfelvétele nyilvános helyzetként élik meg – dönthetnek úgy, hogy nem vallják be, milyen attitűdökkel viseltetnek valójában a kisebbségekkel szemben. A látenciára egyrészt a „nem tudom” válaszok növekvő arányából lehet következtetni, másrészt vannak olyan kérdés-sorok, amelyek kifejezetten arra irányulnak, hogy a kérdezett érez-e „látencianyomást”, vagyis úgy érzi-e, hogy az előítéletes nézetek hangoztatása számára hátrányokkal járhat.

A rendszerváltás óta mind az antiszemitizmus, mind a cigányellenesség, mind pedig a xenofóbia esetében növekvő mértékű látenciát figyeltek meg a kutatók. A legerősebben az antiszemita látészanak elrejtieni a véleményüket, ám a két másik attitűd esetében is erősödő rejtőzködésről beszélhetünk. Amennyiben figyelembe vesszük a látens idegenelleneseket is, úgy egészen más tendenciát figyelhetünk meg az elmúlt másfél évtizedben az idegenellenesség alakulásában, mintha csak a nyílt idegenellenesekkel számolnánk. A hivatkozott kutatásban látens idegenelleneseknek tekintették azokat, akik bármelyik külföldi csoport tagjairól azt mondták, hogy nem engednék be őket menekültként az országba.

A nyílt és a látens idegenellenesség együttese adja a teljes idegenellenesség mértékét. Így a teljes idegenellenesség erős növekedést mutat 1993 óta, és 2005 körül valamivel 70% alatt stabilizálódott az idegenellenesek aránya a magyar társadalomban. Felmerül azonban a kérdés, vajon hogyan is értékeljük a növekvő látenciát a társadalom előítéletessége szempontjából. Az egyértelmű, hogy a társadalomkutatóknak nagy fejtörést okoz, hiszen a látencia miatt nehéz pontos képet adni egy-egy jelenség valódi mértékéről. Az előítéletek erősségét tekintve azonban talán mégiscsak pozitívumként értékelhető, hogy egyre nagyobb arányban érzik úgy az emberek, hogy nem ildomos elutasító nézeteiket hangoztatniuk. Habár attól, hogy megpróbálják eltitkolni azokat, még nem változnak meg a nézeteik, azonban ez lehet talán az első lépés az előítéletek csökkenésének útján. Vagy épp ellenkezőleg, ha sokan elrejtik nézeteiket az azt is jelenheti, hogy a társadalom nem folytat róla igazi diskurzust, ami hozzájárulhatna a nézetek megváltoztatásához.

10. Az alábbiakban a menekültek befogadására vonatkozó kérdésekkel foglalkozunk.

IDEGENELLENES CSOPORTOK TÁRSADALMI HÁTTERE

Akiknek idegenellenes előítéletek vannak, szociodemográfiai szempontból alapvetően nem térnek el a társadalom egészétől, ám van néhány olyan jellemző, amely növeli az idegenellenesség esélyét. A kutatások egyrészt arról számolnak be, hogy minél idősebb valaki, annál nagyobb esélye van annak, hogy idegenellenesebb lesz az átlagnál. Továbbá az alacsony iskolai végzettségű csoportoknál figyeltek meg átlagon felüli idegenellenességet, illetve a település méretének csökkenésével párhuzamosan szintén növekszik az idegenellenesség mértéke. Ezekon kívül azok a csoportok viszonyulnak elutasítóan a külföldiekhez, akik kiestek a munkaerőpiacról, vagy tartaniuk kell ettől.¹¹

Ha a fenti változókat együttesen vesszük figyelembe, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy minél magasabb valakinek a státusa, annál elfogadóbban viszonyul a bevándorlókhoz. Ennek a mechanizmusnak számtalan oka lehet. Logikusnak tűnik az a feltevés, amely szerint az emberek általánosságban szegénynek tartják a bevándorlókat (különösen a menekülteket), és a szegénységhez kapcsolódó aggodalmak inkább az alacsonyabb státusú csoportokra jellemzők, mivel nekik nagyobb mértékben kell attól tartaniuk, hogy elveszítik a munkájukat, illetve az állami segélyekre is inkább támaszkodnak, mint a jobb módúak. Azt a félelmet, amikor a kisebbségi csoportoknak juttatott szociális ellátások a jóléti rendszer egészét veszélyeztetik, jóléti sovínizmusnak nevezzük.

Az átlagnál kisebb arányban lesznek nyíltan idegenellenesek azok, akiknek az ismerősei között van menekült, ám a menekültekkel való kapcsolat nem növeli a befogadó attitűdöt, hanem a mérlegelő csoportjába kerülnek át azok, akiknek saját állításuk szerint van menekült ismerősük.¹² Egy további változó, az általános előítéletesség mutat még viszonylag pozitív, erős összefüggést az idegenellenes előítéletekkel.

AZ ELŐÍTÉLETEK CSÖKKENTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

Ezek után felmerülhet a kérdés, hogy vajon tehetünk-e valamit az előítéletek ellen. Lehetséges egyáltalán, hogy leküzdjük őket? Ha az előítéletesség teljes felszámolásának ideálja nem is reális, vannak olyan eszközök, amelyek elősegíthetik az előítéletek csökkenését, és adott esetben elérhetjük általuk, hogy egy ellenszenves csoport végül egészében véve szimpatikussá váljon. Az előítéletek leküzdése azonban nem megy egyik napról másikra, hanem idő- és energiaigényes feladat, amelynek megvalósításához maximális elszántság szükséges.

Az alábbiakban háromféle megközelítéssel foglalkozunk. Egyrészt röviden megvizsgáljuk, hogy akik maguk szeretnék leküzdni előítéleteiket, hogyan tehetik meg ezt, majd áttekintjük, hogy a külső csoportokkal kapcsolatos információ hozzáférhetővé tétele – különösen a fiatalabb korosztályok és azok esetében, akiknél még nem szilárdult meg az előítéletes attitűd – hogyan

11. Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Sik Endre: Nőtték-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György szerk.: Társadalmi riport. Budapest, 2004, TÁRKI.

12. Dencső Blanka – Sik Endre: Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. In: Educatio, 16/1 (2007)

előzheti meg az elutasító magatartás kialakulását. Ezután pedig egy olyan módszert mutatunk be, amelyet sokan a szociálpszichológia leghatásosabb találmányának tartanak, és lényege, hogy csoportközi kapcsolatokon keresztül csökkenti az előítéleteket.

KÜZDELEM A SAJÁT ELŐÍTÉLETEINK ELLEN

Az előítéletes gondolkodásmód leküzdésének kezdetekor elsőként el kell határoznunk, hogy úrrá leszünk az előítéleteinken, és elutasítjuk a sztereotípiákon alapuló döntéseket. Ezután a következő lépéseket kell alkalmaznunk, saját gondolkodásunkat mentesítsük az előítéletektől.

- A külső csoportokról megbízható, tényszerű információkat kell gyűjtenünk.
- Állandóan törekednünk kell arra, hogy észrevegyük a sztereotípiáinkkal nem egyező információkat.
- Ha ilyen információval találkozunk, nem szabad „a kivétel erősíti a szabályt” alapon elutasítanunk.
- A sztereotípiával ellentétes információról feltételeznünk kell, hogy minden csoporttagra igaz lehet.¹³

Ha a fentieknek megfelelően folyamatosan dolgozunk meglévő sztereotípiáink lerombolásán, hamarosan képesek leszünk arra, hogy ezek nélkül ítéljünk meg külső csoportokat.

A fentiekben ismertetett módszert alkalmazhatjuk akkor is, ha a közeli környezetünkben valaki előítéletes nézeteit hangoztatja. Szembesítsük a sztereotípiáival inkonzisztens információval, és magyarázzuk el neki, hogyan működik a kategorizáció¹⁴ folyamata, amely leegyszerűsíti a gondolkodást és a felelős mérlegelés helyét próbálja átvenni.

KÜZDELEM AZ ELŐÍTÉLETEK ELLEN INFORMÁCIÓÁTADÁS ÚTJÁN

A bevándorlókkal vagy menekültekkel kapcsolatos, az előítéleteket csökkentő információk átadásával két úton is el lehet indulni: egyrészt a gyermekek célzott toleranciára nevelésével, másrészt pedig olyan információs kampányokkal, amelyekből a többségi társadalom tagjai pozitív képet kaphatnak az elutasított kisebbségi csoportokról.

A toleranciára nevelés lényege, hogy a gyerekek minél fiatalabb kortól kezdve megtanulják értékelni a sokszínűséget, és kíváncsisággal forduljanak egy idegen csoport felé ahelyett, hogy annak tagjait elutasítanák. Természetesen ahhoz, hogy a hatás maximális legyen, szükséges a szülők együttműködése is. Olyan helyzetekben is, amikor a gyerekek teljes iskoláztatása nem ilyen légkörben zajlik, lehetőség van arra, hogy találkozzanak a tolerancia eszméjével, és információkat szerezzenek a kisebbségi csoportokról. Magyarországon a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület szervezett több ízben olyan programot, amelynek keretében menekültek és

13. Smith, Eliot R. – Mackie, Diane M.: Szociálpszichológia. Budapest, 2001, Osiris., pp. 305–316.

14. Kategorizáció, az a cselekvés, amely során tárgyakat, eseményeket közös tulajdonságaik alapján azonos osztályba vagy kategóriába sorolunk. A kategorizáció természetes folyamat, amely az emberre jellemző kognitív rendszer része. A kategorizáció során a megfigyelő, hogy a számára fontos tulajdonságok alapján sorolja kategóriákba az egymástól eltérő dolgokat. A kategorizáció magában foglalja a kategórián belüli általánosítás és a kategóriák közötti megkülönböztetés képességét is.

menekültügyi szakemberek együtt tartottak órákat középiskolás diákoknak. Az ilyen órák lényege, hogy a gyerekek személyesen találkozzanak menekültekkel, és eközben információt kapjanak arról, hogy mit is jelent menekültnek lenni, és hogyan is érzi magát valaki menekültként Magyarországon.

Mivel a felnőtt lakosság esetében a toleranciára neveléshez hasonló intézményesített programokra nincs lehetőség, illetve természetesen a fenti programok sem jutnak el minden fiatalhoz, érdemes más úton is megpróbálkozni az előítélet csökkentésével információátadással és figyelemfelkeltéssel. Azok a különféle kampányok, amelyek rövid, érdekes üzeneteken keresztül arra ösztönöznek, hogy emberségesen viszonyuljunk a kisebbségi csoportokhoz, elsősorban azoknál az embereknél érhetnek célt, akik hajlandók befogadni az adott üzenetet.

Másrészt annak a felmutatása is lehet az ilyen kampányok alapja, hogy a más kultúrából érkezett emberek magukkal hozott tudásukkal és kultúrájukkal gazdagítják a befogadó ország lakosainak mindennapjait.

Ákárcsak a középiskolai órák esetében, az ilyen információs kampányoknál sincsenek adataink arról, hogy a rövid távú attitűdváltozáson, illetve a pozitív attitűd kialakításán túl hosszú távon is megmarad-e a kívánt hatás.

KÜZDELEM AZ ELŐÍTÉLETEK ELLEN CSOPORTKÖZI KAPCSOLATOKON KERESZTÜL

Több kutatás eredményei is azt mutatják, hogy amikor keverten (integráltan) élnek egymás mellett egy elutasított kisebbségi csoport és a többségi társadalom tagjai, a többség sokkal pozitívabban viszonyul a kisebbségi csoporthoz, mint amikor a kisebbségi csoport tagjai elzártnak élnek a kizárólag többségiek által lakott környezetben. Az elfogadás annál erősebb, minél közelebb laknak a kisebbségiek a többségiekhez.¹⁵

Az olyan kapcsolatot, amikor a kontaktushipotézis érvényesül, vagyis a kapcsolat hatására pozitív attitűdváltozás áll elő, **MŰKÖDŐ KAPCSOLATNAK** nevezzük. Ennek feltételei az alábbiak:

EGYENLŐ FELEK A KAPCSOLATBAN: amennyiben a két eltérő csoport tagjai nem egyenlő félként lépnek be a kapcsolatba, az egyenlőtlenség az egész csoporton érezteti hatását, és nem alakul ki kölcsönös elfogadás, hanem sajnálat vagy lenézés, illetve atyáskodás és felsőbbrendűség dominálja a kapcsolatot.

KÖLCSÖNÖS FÜGGÉS: a csoporttagok kölcsönös együttműködése elengedhetetlen kell, hogy legyen valamilyen közös cél eléréséhez, amely csakis együttműködés útján valósítható meg. Közös célok: az együttműködő feleknek közös célok elérését kell kitűzniük maguk elé, amelyek megvalósítása mindkét fél számára egyaránt fontos és kívánatos.

15. Smith, Eliot R. – Mackie, Diane M.: Szociálpszichológia. Budapest, 2001, Osiris, pp. 308-309.

KÖZÖS NORMÁK: az együttműködő feleknek olyan közös normákat kell kialakítaniuk, amelyek mindkettejüknek fontosak, és az együttműködést, illetve a kölcsönös elfogadást támogatják.

SZEMÉLYES INTERAKCIÓ: a kapcsolat folyamán a csoporttagoknak egymással közeli személyes kapcsolatba kell kerülniük ahhoz, hogy kialakulhasson az attitűdváltozás.

A barátság lehetősége: kutatási tapasztalatok bizonyítják, hogy amennyiben valakinek vannak barátai egy külső csoportból, az egész csoport iránt elfogadóbbak lesznek az attitűdjei. Ennek megfelelően az együttműködő felek számára olyan helyzetet kell teremteni, amelyben lehetőség van arra, hogy valóban összebarátkozzanak.

Amennyiben szociális munkásként vagy önkéntesként a menekültek integrációjáért fáradozunk, és működő kapcsolat kialakításával kívánjuk elérni a célunkat, érdemes a fenti kritériumokat valamelyest életszerűbbé átfogalmaznunk a megvalósíthatóság szempontjából. A fentiek legfontosabb tanulsága talán az, hogy nem szabad leereszkedő módon, sajnálattal közelítenünk a menekültekhez, mert – habár bizonyára jólesik nekik, ha valaki meghallgatja a problémáikat és sajnálja őket – hosszú távon is nagy valószínűséggel fennmaradhat ez a fajta egyenlőtlenesség a kapcsolatban, amely azt eredményezheti, hogy a menekült mindvégig gyengébbnek érzi magát. Nagyon fontos továbbá, hogy a menekült személyisége kibontakozhasson a közös program folyamán, így őt partnere valóban megismerhesse. Annál hatékonyabb lesz a működő kapcsolat az előítéletek csökkentésében, minél hosszabb ideig tart az együttműködés (akár hónapokon keresztül), és minél több menekülttel találkoznak a többségi társadalom tagjai.

Egyes kutatások eredményei szerint úgy érdemes létrehozni az együttműködő csoportokat, hogy fele-fele arányban szerepeljenek bennük menekültek és nem menekültek. A közös cél elérése, és az együttműködés szükségessége valamilyen jól átgondolt programmal megoldható. Amennyiben például a menekültek és a programban részt vevő többségiek ugyanazon a településen élnek, hatékony lehet a település egy területének közös gondozása (pl. játszótér építése, faültetés, szemétszedés stb.). Érdemes úgy megszervezni a munkát, hogy vegyes etnikumú párok dolgozzanak együtt egy-egy részfeladat megoldásán. Amennyiben ez nem megoldható, a program vezetőjének arra kell törekednie, hogy ne különüljenek el egymástól a menekültek és a többségi társadalom tagjai.¹⁶

16. A hivatkozott kutatásokról bővebben olvashatunk a következő cikkekben: John F. Dovidio – Samuel L. Gaertner – Kerry Kawakami: Intergroup Contact: The Past, Present, and the Future. In: Group Processes and Intergroup Relations. 2003/6. és John Dixon – Kevin Durrheim – Colin Tredoux: Beyond the Optimal Contact Strategy: A Reality Check for the Contact Hypothesis; In: American Psychologist, October 2005.

III. MENEDÉKKÉRŐK, MENEKÜLTEK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE MAGYARORSZÁGON

MENEKÜLTEK A MAGYAR MUNKAERŐPIACON

A menekültek legnagyobb részének sorsáról, sikereiről és kudarcairól – társadalmi beilleszkedéséről sem a hatóságok, sem a nemzetközi és civilszervezetek, sem pedig a migrációval és menekültüggyel foglalkozó kutatók és szakértők nem rendelkeznek érvényes és megbízható információkkal. Egy 2005. január 1. és október 31. között az Európai Menekültügyi Alap támogatásával végzett kutatás kvantitatív és kvalitatív eredményei – ha töredékesen is, de – képet adnak a menekültek társadalmi integrációjáról és annak hiányosságairól.¹⁷ Ennek a kutatásnak meghatározó része foglalkozik a menekültek munkaerő-piaci helyzetével, a következő megállapításainkat is főképp erre a kutatásra alapozva tesszük meg. 2005 óta több kisebb volumenű felmérés és vizsgálat is készült, amelyek eredményei ugyancsak alátámasztják a nevezett kutatást.

A magyar jogszabályokból körvonalazódó menekültintegrációs koncepció a fokozatos „szigorítás” irányába halad: a menedékjogi törvény 1997-es szövegének és a hozzá tartozó ellátási kormányrendeletnek módosításai egyre több szociális juttatást kötnek az integrációs szolgáltatások (nyelvtanfolyam, munkaügyi programok) igénybevételéhez.¹⁸

A foglalkoztatás terén a hatályos jogszabályok különbséget tesznek a nemzetközi védelmet élvezők státusa szerint: a menedékkérők csupán egyéves magyarországi tartózkodás után, és akkor is korlátozottan vállalhatnak munkát, a menekültek a magyar állampolgárokkal azonos jogokkal rendelkeznek. A foglalkoztatási törvényben rögzített hatályos szabályok lehetővé teszik, hogy a menekülteket munkavállalási engedély nélkül foglalkoztassák, ezzel egyidejűleg támogatja azt is, hogy a menekültek igénybe vehetik az aktív foglalkoztatáspolitikai programok keretében nyújtott támogatásokat. Ily módon foglalkoztatásuk nagymértékben elősegíthető képzés, munkaadói támogatások és aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök révén¹⁹.

17. ICCR-Budapest Foundation: „Empirikus kutatás a menekültek társadalmi integrációjáról” c. kutatás. Készítette: Balogi Anna, Kováts András és Simon Dávid, 2005.

18. Lásd ehhez az 1997. évi CXXXIX. törvény és a 25/1998 (II.18.) kormányrendelet eredeti szövegét és módosításait: www.magyarorszag.hu

19. 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról, 2. § [1] A foglalkoztatás elősegítése és az álláskereső támogatása során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani. E rendelkezés nem zárja ki azt, hogy a munkaerőpiacon hátrányos helyzetben levőket többletjogosultságok illessék meg. [2] A 7. § [2] bekezdésében meghatározott személyeket [...] a külön jogszabály szerint menekültként vagy menedékesként elismert, továbbá a bevándorlási engedéllyel vagy letelepedési engedéllyel rendelkező külföldi] az e törvény és végrehajtási szabályai által tartalmazott jogokat és kötelezettségeket illetően a magyar állampolgárral azonos jogok és kötelezettségek illetik meg és terhelik. (www.magyarorszag.hu)

A törvény által biztosított jogok azonban önmagukban nem jelentenek megoldást, nem következik belőlük valódi foglalkoztatási lehetőség, munkaerő-piaci integráció.

Általánosságban megfogalmazhatjuk, a hogy munkavállalás során az elismert menekültek is gyakran kerülnek hátrányos helyzetbe. A munkanélküliség lényegesen magasabb a menekültek, befogadottak körében, mint a többségi társadalom tagjai esetében.

Nem tudnak munkatapasztalatot szerezni, másrészt nem tudnak a végzettségüknek megfelelő munkát találni.

A menekültek általában felülreprezentáltak a kockázatos, egészségre ártalmas munkaköröket betöltők körében, valamint lényegesen nehezebben kapnak állást magasabb, vezető beosztásokban, amint a szakképzettségük és szaktudásuk alapján elvárható lenne. A munkáltatók tartózkodó, elutasító magatartása figyelhető meg a külföldi származású munkaerő alkalmazásával szemben. A foglalkoztatási diszkriminációra utaló személyes élmények többnyire összhangban vannak a makrostatistikai adatokkal. Mivel a menekültek többségének hiányos a nyelvtudása, és nincsen vagy nem honosítható felsőfokú- vagy szakképesítése, miáltal nem tud jól fizetett állást találni, sőt sokszor lehetetlen a készségek és képesítések, illetve a korábbi tapasztalat bizonyítása, így a legális munkaerőpiacra való kijutásuk szinte reménytelen. Nincsenek kapcsolataik a többségi társadalommal, ami jelentős hátrány, hiszen a munkaadók nagyon sok állást meg sem hirdetnek, hanem személyes kapcsolatrendszeren keresztül töltenek be.

A Nemzeti lisszaboni akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért munkacsoportja ígéretet tett 2006 végén a menekültek társadalmi és kulturális integrációját szolgáló átfogó program kidolgozására. De ez még nem készült el, és így az átfogó támogatási rendszer működtetése is várat magára.

A MENEKÜLTÜGYI STÁTUSOKHOZ TARTOZÓ FOGLALKOZTATHATÓSÁGI FELTÉTELEK

MENEDÉKKÉRŐ: Az EU menekültügyi irányelveinek átvétele miatt született az a szabály²⁰, amely szerint a kérelmező egy évvel a kérelem benyújtása után már vállalhat külső munkát. Ilyenkor be kell szerezni a munkavállalási engedélyt – annak kézhezvételéig illegálisnak minősül a munkavállalás. A menedékkérők az első évben csak az elhelyezésükre szolgáló befogadóállomáson dolgozhatnak.

MENEKÜLT: A menekültek a magyar állampolgárokkal azonos módon vállalhatnak munkát. Magyar személyi igazolványt, lakcímkártyát, adó- és tájkaártyát kapnak a helyi hivatalokon keresztül, ezek az iratok az elismerés után körülbelül egy hónap alatt készülnek el. A menekült eközben az elismerő határozattal tudja igazolni kilétét, már ekkor jogosult a munkavégzésre, a táj számot ilyenkor a munkáltatón keresztül egy nap alatt be tudja szerezni.

Menekültek az elismerést követő két évben térítésmentesen vehetnek részt a BÁH által szervezett 520 órás magyar nyelvi képzésen. A többi támogatás feltételekhez, elsősorban jövedelemhatárhoz és a magyar nyelvi képzés igénybevételéhez kötött.

20. 1997. évi CXXXIX. törvény 16. §. [2]

OLTALMAZOTT: A védelem fennállása idején gyakorlatilag a menekültekkel azonos jogok illetik meg²¹. Munkavállalásukra, irataikra is a menekülteknél leírtak érvényesek.

BEFOGADOTT: Befogadott munkavállalása a korábbi szabály szerint:

„Régi” befogadottak esetében a 8/1999 (XI. 10.) SzCsM. rendelet 6.§.(1) (k) pontja értelmében nincs szükség a munkaerő-piaci vizsgálat lefolytatására, ha az idegenrendészet humanitárius megfontolásból a befogadott munkavégzését támogatja, és igazoló záradékkal látja el a munkavállalási kérelmet. A 2007 közepétől hatályos 2007. évi II. törvény a harmadik országok állampolgárainak beutazásáról és tartózkodásáról a befogadott elnevezést egy másik jogi helyzet leírására használja. Ez az „új” státus a visszatérés tilalma (non-refoulement) alá eső személyekre vonatkozik²². Az „új” befogadottak egy évre szóló humanitárius tartózkodási engedélyt kapnak. Munkavállalásukat azonban a korábbival ellentétben humanitárius okokból nem támogatja a BÁH. A munkavállalási engedély beszerzéséhez a külföldiekre vonatkozó általános szabályok szerint 45 napos, úgynevezett „kétkörös” eljárást kell lefolytatni.

HONTALAN: Amennyiben a származási ország megállapítására irányult vizsgálódás eredménytelenül zárul, akkor a külföldi humanitárius tartózkodási engedély birtokában Magyarországon maradhat. Ez esetben a külföldiekre vonatkozó általános szabályok szerint vállalhat munkát.

MENEDÉKES: Bár a státus 1997-es megalkotása óta sok helyütt szerepel törvényszövegekben, jelenleg nem alkalmazott kategória. Amennyiben az Országgyűlés megnevezné a külföldiek azon csoportját, akiket menedékesként ismernek el a magyar hatóságok, akkor ezek az emberek a külföldiekre vonatkozó általános szabályok szerint végezhetnének munkát Magyarországon.

A MUNKA VILÁGA ÉS A TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ KAPCSOLATA

A munka világának mint a menekültek társadalmi integrációját segítő tényezőnek a vizsgálatok induljunk ki a munka fogalmának és funkciójának elemzéséből. Munkával gondoskodunk napi megélhetésünkről, működtetjük kapcsolati hálónk jelentős részét, elégtjük ki azokat a szükségleteinket, amelyeket Abraham Maslow a szükséglet-hierarchia elméletében a „megbecsülés” és az „önmegvalósítás” szintjeiben foglalt össze. A munka a társadalomban elfoglalt helyünket továbbra is befolyásolja, és egyéni (mentális és szociális) szükségleteink kielégítésének színtere.

AZ INTEGRÁCIÓ ELMÉLETI HÁTTERE

Láthattuk, hogy a menedékkérők zöme távoli országokból, gyakran igen eltérő kulturális háttérrel érkezik Magyarországra. Különböző kultúrák²³ találkozásakor megindul az akkulturáció folyamata: a kultúrák „párbeszéde”. Ennek eredményétől függ az egyén beilleszkedésének sikeressége. A folytonos interakciók során a külföldi és a befogadó társadalom kultúrája is alakulhat, változhat. A változás irányát és mértékét befolyásolja, hogy a felek miként viszonyulnak a saját és a „szembenálló” kultúrához: elfogadják-fenntartják vagy visszautasítják, elvetik azt. A négy lehetséges kimenetet szemlélteti a következő modell:

21. 2007. évi LXXX.törvény 17.§. Mivel eddig még nem találoztunk ilyen státusú személlyel, okmányairól még nem tudni biztosan.

22. Harmtv. 2.§ (f), 29.§. (6) és (7).

23. Kultúra alatt nem az ún. magaskultúrát (irodalom, színház, zene- és táncművészet, építészet stb.) értjük, hanem tágabb értelemben véve azt a referenciakeretet, amely meghatározza az egyén gondolkodását, világlátását, viselkedését. A köznap nyelv is használja a szónak ezt az értelmét: gondoljunk csak a „keleti vagy nyugati kultúra” kifejezésre.

Fontos-e a saját kulturális identitás megőrzése?

	IGEN	IGEN	NEM
Vannak-e kapcsolatok a többségi társadalommal?	IGEN	Integráció	Asszimiláció
	NEM	Szegregáció	Marginalizáció

forrás: J. W. Berry

A hagyományos európai felfogásban a hangsúly az **asszimiláción** volt. Ez esetben a többségi társadalom elvárására a migráns feladja – olykor nyíltan elutasítja – saját kulturális identitását, „beolvad”. Azonosul a befogadó társadalom értékeivel, átveszi annak szokásait és viselkedési mintáit. Az asszimilációs stratégia, a beolvadás célja sok migráns esetében a család, a gyermekek boldogulásának elősegítése. A más stratégiát választó családoknál sokszor spontán következik be az asszimiláció, amikor a második-harmadik generáció már nem követi ősei hagyományait (gyakran okozva családon belüli konfliktust).

Ha a saját kultúra megőrzése fontosabbnak bizonyul, mint a többségi társadalommal folytatott interakciók, akkor beszélünk **szegregációról**. Különösen az erős vallási és/vagy etnikai identitású csoportok hajlamosak magukba zárkózni és elszigetelődni a fogadó társadalomtól, elvetni annak kultúráját. Növeli az elzárkózás valószínűségét, ha a többségi társadalom sem nyitott a kívülről érkezők felé. Sokszor a más hozzáállású családok második-harmadik generációjában jelentkezik ez az attitűd. A nyugati társadalmakban látunk arra példákat, hogy a sikertelen beilleszkedési próbálkozások, a hátrányos gazdasági-társadalmi helyzet és a diszkrimináció gyümölcseként a fiatalok (esetleg az adott ország állampolgáráként születettek) elvetik a többségi normákat és visszatérnek hagyományos kultúrájukhoz. A szegregált migránsok így fogékonnyabbak a radikális ideológiákra.

Előfordul, hogy a migráns szakít a saját kultúrájával, de nem sikerül kapcsolatokat kiépítenie a többségi társadalommal. Ekkor az illető a társadalom peremére szorul, **marginalizálódik**. Támogató kapcsolatok híján fokozottan veszélyeztetett helyzetbe kerül, és különféle devianciáknak van kitéve. Természetesen a hétköznapokban csak ritkán fordulnak elő tisztán a fenti típusok. Az egyén életének más-más szférájában és szakaszában eltérő stratégiát alkalmazhat. Lehet, hogy valaki a privát, családi életében a szegregációt választja (pl. hagyományos értékek alapján választ partnert), míg a munka világában az integrációt.

Eszerint mindkét fél számára látszólag a legkívánatosabb, optimális megoldás az **integráció**. Ez akkor következhet be, ha a fogadó fél nyitott a kívülről érkező felé, és a külföldi is tiszteli a többségi társadalom normáit, ugyanakkor a saját kultúráját is fontosnak tartja megőrizni. Nem elég tehát az egyén törekvése a beilleszkedésre, a társadalomnak is befogadóvá kell válnia. Nemcsak az egyes interakciók szintjén, hanem intézményi méretekben is: a politikai intézményrendszernek is alkalmazkodnia kell a lakosság változó összetételéhez és elérhetővé tenni az intézményeket és a szolgáltatásokat (oktatás, egészségügy stb.), illetve megkönnyíteni a hozzáférést a döntéshozó szervekhez.

Az integráció dinamikus, sokrétű, hosszú távú folyamat. A külföldi megérkezésével kezdődik, de a vége már nem határozható meg ilyen egyértelműen – sokszor csak generációkkal később való-

sul meg a teljes egyenjogúság. Nemcsak időben, de abban a tekintetben sem egyértelmű a folyamat vége, hogy az integráció különböző területeken zajlik, és ezek sokszor nincsenek összhangban. Hiába ad a törvény az állampolgárokkal közel azonos jogokat az elismert menekültnek, ha a munkaerőpiacon vagy az oktatás terén leküzdhetetlen hátrányokkal kell szembesülnie.

A menekültek integrációja, azaz társadalmi beilleszkedése komplex, többirányú és több tényező által meghatározott folyamat.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága a menekültek beilleszkedését három, egymással szorosan összefüggő folyamatban határozta meg:

- 1.** jogi folyamat: a menekültek fokozatosan bővülő jogokra és jogosultságokra tesznek szert²⁴, amelynek legutolsó stádiuma az állampolgárság megszerzése;
- 2.** gazdasági folyamat: a menekültek egyre függetlenebbé válnak az állami ellátórendszeről, végül önellátók lesznek;
- 3.** társadalmi és kulturális folyamat: a menekültek és a befogadó társadalom egymást alakítva, egymáshoz alkalmazkodva változnak, egyre nyitottabbá válnak.

Az integráció fogalmának értelmezése folyamatos vita tárgya a szakirodalomban: vajon az asszimiláció vagy a multikulturalizmus jegyében történjék-e? Napjainkban a multikulturális ethosz a meghatározó, miközben nyilvánvalóvá vált az is, hogy adott esetben az egyes társadalmi csoportok elkülönüléséhez, szegregációjához vezet. A kulturális különbözőség hangsúlyozása gyakran mesterségesen teremt határokat, és nem feltétlenül szolgálja a kisebbség érdekeit. Ebből a megfontolásból kiindulva, valamint levonva a huszadik században zajló etnikai alapú üldözések, a mindenáron óhajtott beilleszkedést is radikálisan elutasító politikák tanulságait, felmerül, hogy az asszimiláció sem vetendő el minden szempontból. Azon az alapon, hogy a csoportközi interakcióban spontán módon továbbra is megfigyelhető az asszimiláció folyamata, a migrációelmélet (antropológiai tanulmányok hatására) az utóbbi időben rehabilitálta az asszimilációs modellt – azzal a kitételrel, hogy meg kell fosztani az uralkodó többséghez való hasonulásra készítő normatív jelentésétől²⁵. Ez a negatív politikai hozadékokkal terhelt fogalom nyilvánvalóan nem lehet irányadó a progresszív bevándorláspolitikában, legfeljebb okulni érdemes belőle. Valószínűbb tehát, hogy újabb elképzelések (pl. interkulturalitás, transznacionalizmus) kerülnek előtérbe a jövőben.

A fenti folyamatok megvalósulásához a beilleszkedéshez szükséges tényezők sokaságának kell egyszerre jelen lenni egy befogadó országban. Ezek a tényezők az egyén és az őt befogadó társadalom részéről egyaránt támasztanak kihívásokat. Vegyük ezeket sorra:

A **mentális egészség** meghatározó eleme a sikeres integrációnak. Sok esetben a menekülést kiváltó ok a pszichikai terror, a diszkrimináció, az erőszak, a kínzás vagy a megaláztatás. Az üldöztetés, illetve a menekülés során átélt traumák miatt kialakulhat PTSD (poszttraumás stressz), amely jelentős mértékben csökkenti az egyén problémamegoldó képességét, illetve gyengíti a megküzdési stratégiáit. A PTSD-nek az emberi életre hosszú távon kiható követ-

24. Ebbe a körbe tartozik az oktatáshoz, illetve a munkához való jog, a társadalombiztosítás ellátásaihoz, különös tekintettel az egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás. De ide sorolható a tulajdonszerzés joga, a családtagokhoz való jog is.

25. Brettel, Caroline B. – James F. Hollifield: Migration Theory: Talking across Disciplines. In: Migration Theory: Talking across Disciplines. Routledge, 2000.

kezményei vannak: a fiziológiai és pszichológiai következmények mellett súlyos társadalmi problémákat is okoz az egyénnek (alacsony önértékelés, munkanélküliség, hajléktalanság, önpusztító viselkedés).

A fogadó társadalommal kapcsolatos **információk, kulturális, társadalmi ismeretek, szokások** szintén segíthetik az egyént a beilleszkedés folyamatában. A menekültek jelentős részének nincsenek ismeretei a befogadó országról. A befogadóállomás sajátos, a külvilágtól leválasztott lakókörnyezetet nyújt az ott élőknek. Az életritmus központilag szervezett, a tábori élet kereteit korlátozások, szabályok határozzák meg.

Befogadás/idegenellenesség. A többségi társadalomban a menekültekről és más migránsokról kialakult kép nagymértékben befolyásolja az integráció sikerességét. A média és a politikusok által megfogalmazott negatív vélemények jelentősen gátolhatják a menekültek beilleszkedési törekvéseit.

A jogi és társadalmi egyenlőség elérése státusonként eltérő. Az adott országban érvényes szabályozók például a munkavállalást, szociális ellátásokhoz való hozzájutást szabályozó jogszabályok, az időigényes és bonyolult ügyintézési procedúra befolyásolhatja az integrációs hajlandóságot, hiszen a menekült egyéni kilátásaira nagy hatást gyakoroló tényezőkről van szó.

Az integráció egyik kulcseleme **a motiváció**. A beilleszkedés iránti elkötelezettség nagymértékben befolyásolja annak sikerességét. Kérdés, hogy a befogadó állam a migráns célországa volt-e, vagy csak tranzitországnak tekinti azt.

Kapcsolatok, segítő környezet. A migránsok többségét nem veszi körül természetes segítő környezet. Mivel egy-egy nemzet képviselői egy adott városban általában kis számban vannak jelen, így nemzeti közösségek nem épültek ki. Nincs érdekérvényesítés, és az önszerveződés is gyenge. A családi és baráti támogató kapcsolati háló nem áll rendelkezésre, ami megnehezíti a napi életvitelt.

Képzettség, konvertálható szaktudás. Sok esetben a menekülteknek nincs szaktudásuk, vagy szakképzettségük nem hasznosítható a befogadó államban. Előfordul, hogy a menekülés során nem hozzák magukkal a végzettségüket igazoló okleveleket; ezek beszerzése később nehezen oldható meg. A külföldön szerzett szaktudás elismerése, az oklevelek honosítása nehézkes és költséges folyamat.

A **nyelvtudás** az integráció igen fontos eleme. A beilleszkedés során adódó nehézségek az esetek legtöbbszörében a nyelvismeret hiányára vezethetők vissza. Annak a személynek, aki tud kommunikálni a befogadó társadalom nyelvén, lényegesen könnyebb a beilleszkedés. A nyelv tanulható szervezett oktatási formában vagy a befogadó közösséggel folytatott mindennapos interakciók során.

A **lakhatás** tekinthető az integráció másik alappillérének. A menedékkérők jellemzően kötelező tartózkodási helyen, intézményes ellátási formák között élnek, a többségi társadalomtól gyakor-

latilag elszigetelten. A lakhatás megoldása az elismert menekültek esetében is gyakran ütközik akadályokba. A legtöbb esetben a menekülteknek nincs vagyonuk, az otthonteremtési támogatásból nem tudnak ingatlant vásárolni, így bérelni kénytelenek. A költségek így magasak. A havonta jelentkező költségeknél is nagyobb probléma a lakástulajdonosok bizalmatlansága, akik a legtöbb esetben nem járulnak hozzá, hogy a bérlő bejelentkezzen az adott címre, holott a támogatások igénylése miatt ez rendkívül fontos lenne.

Az integráció legfontosabb alappillére a **munkavállalás**. Az állandó munka és jövedelem az egzisztencia megteremtésén túl a fent említett tényezők szinte mindegyikével összefüggésbe hozható. Az befogadó országok többségében a jogszabályok értelmében a menekültek jogi státusának végleges rendezése, azaz az állampolgárság megszerzésének feltétele a legális munkaviszony. A hospitalizáció (tanult tehetetlenség) kialakulásának elkerüléséhez szükség van azoknak a körülményeknek a megteremtésére, amelyek által az egyén önellátó, egzisztenciájáról saját maga képes gondoskodni. A munkavállalás az egyéni készségeknek és képességeinek megóvásában, fejlesztésében is segít, megakadályozza a már meglévő szaktudás elavulását. A munkahely lehetőséget teremt a kulcskompetenciák megőrzésére vagy kialakulására, nyelvtanulásra, nyelvgyakorlásra, kapcsolati háló létesítésére, kapcsolati tőke megszerzésére. Ezeknek a készségeknek, képességeknek a folyamatos szinten tartása és fejlesztése elengedhetetlen a menekült további egzisztenciális és társadalmi sikereihez, azaz a teljes beilleszkedéshez.

Ha a fenti megállapítások fényében vizsgáljuk a munka világának és a menekültek társadalmi integrációjának a viszonyát, az összefüggés nyilvánvaló. A munkaerő-piaci integráció a társadalmi integrációhoz vezető legrövidebb út, hiszen a munka funkciói kapcsolatot jelentenek az élet többi területéhez. A munkavégzés teremt meg az egyén mentális és szociális szükségleteinek kielégítését, a biztos és kiegyensúlyozott létezést a társadalomban. A migránsok esetében a szülőföld elhagyásával és gyakran egyben a kultúraváltással épp ez a mentális és szociális szükségletek kielégítésére szolgáló közeg szűnik meg, hiányát csak komplex beavatkozással enyhíthetjük, amelynek a munka világa az egyik legfontosabb közege és elengedhetetlen része.

Az integráció kérdésének körüljárása után, amely a menedékkérők, menekültek beilleszkedésének makroszintjével foglalkozik, ismerjük meg az interkulturális megközelítést, amelynek fókuszában a mikroszintű kapcsolatok, az egyes emberek közötti interakciók állnak.

INTERKULTURÁLIS MEGKÖZELÍTÉS

„A társadalmak sorsa, hogy multikulturálisak legyenek. Gondolok itt a különböző kultúrájú csoportok együttélésére, és az ebből adódó mindennapi találkozásokra. Ezek a találkozások viszont inkább szerencsétlenek, mint kielégítőek, éppen ezért az interkulturális megközelítés sorsa, hogy egyetemesen elterjedjen.”²⁶

Az *interkulturális* szó viszonylag új jövevény a magyar szótárakban. Van is elég gond vele: idegenszerű, bonyolult, érthetetlen. Sajnos nem született otthonosabb hangzású fordítása. Nem csoda, hogy számos félreértés övezi. Míg a kommunikációval kapcsolatos témákban útnak indult a *kultúraközi* kifejezés (még tovább magyarított változatában *kultúrák közötti*), de nem tökéletes szó rá. A *kultúraközi* ugyanis - az angol *cross-cultural* fordításaként - mindig egymástól jól elválasztható kultúrákat feltételez, és vonatkozik ezek összehasonlítására, vagy a jegeiket hordozók interakciójának leírására. Az *interkulturális* kifejezés ezzel szemben egy érdekes jelentéstartalommal gazdagabb: arról árulkodik, hogy amint találkozásról van szó, a különböző kultúrákat képviselő emberek (és a kultúrák, amelyeket képviselnek) azonnal változásnak indulnak. Elsősorban a találkozásából adódó kölcsönhatásokra, az interakció dinamikájára vonatkozik. Camilleri definíciójával:

„Interkulturálisnak minősül minden olyan tevékenység, amely különböző kultúrák képviselői közötti kapcsolat kialakítására irányul, és célja legalább az együttélésből adódó bonyodalmak megelőzése, vagy még jobb esetben hozzájárulni az együttélésből adódó előnyök kiaknázásához.”

Érdekes elemeire bontani a meglehetősen absztrakt definíciót. Az interkulturális megközelítést valóban annak a felismerése hívta életre, hogy a különböző kulturális csoportok együttélése vagy együttműködése nehézségekkel járhat. Ugyanerre a következtetésre juthatunk magunktól is, ha például megpróbálnánk megszámlolni, hogy az emberiség történetében hány háborútól mentes év volt, vagy hány erőszakos konfliktus zajlik embercsoportok között éppen ebben a pillanatban, vagy egyszerűen megnéznénk az esti híradót. Ennél azonban többről van szó. Ugyanis a médiában közvetített konfliktusok és a „civilizációk ütközetének” Huntington-féle tézisét igazolni látszó feszültségek elsősorban gazdaságpolitikai és hatalmi törésvonalak mentén alakulnak ki, viszont a másikkal való együttműködés problémái megmutatkoznak mindezeketől függetlenül is, a legbanálisabb hétköznapi interakcióban. Vagyis még különösebb hatalmi manipulációk és materiális érdekkülönbség nélkül is nehezünkre eshet megérteni és elfogadni a kulturális különbségeket, és viszonylag könnyen konfliktusba keveredhetünk egyszerűen azért, mert emberi természetünk alapprogramozása nem a másik, a különböző elfogadására, hanem a saját kultúránk védelmére, megőrzésére és preferálására épül.

Számos akadály ellenére a kultúrák találkozása és a kulturális különbségekkel való szembesülés jelenthet erőforrást is. Valójában a kultúrák találkozása elválaszthatatlan az emberiség fejlődésének történetétől. Ha nem lennének az évezredek óta tartó folyamatos interkulturális találkozások, vándorlások, cserék, akkor sokkal szegényebb világunk lenne: azok a találmányok, amelyek előrelendítették az emberiség fejlődését, sose terjedtek volna el, és minden egyes népnek újra és újra fel kellett volna találnia a kereket, ráadásul kedvenc nemzeti eledeleink legalább felének összetevőit még mindig nem ismernénk. Azonban nem csak a történelem bizonyítja a interkulturális találkozások előnyeit. Újabb kutatások a pszichológia és a pedagógia területéről rámutatnak, hogy a kulturálisan vegyes csoportok sok szempontból jobban működnek, mint a homogének, és a tagjaik jobban fejlődnek, hiszen a különböző megközelítések ütköztetése, hasonlítása serkenti a kreativitást és a tanulási folyamatot.

26. Camilleri, C.: Les conditions de l'interculturel. Paris, Sietar-France, 1990, Intercultures vol 9. pp. 11–17.

Visszatérve a definíciókhoz, végül nem véletlen az átfogó *tevékenység* szó használata sem. Az interkulturális megközelítés valóban átültethető számos tudományterületre, illetve azok alkalmazásaira. Beszélhetünk például interkulturális kommunikációról, pedagógiáról, pszichológiáról, és interkulturális menedzsmentről is. A kulturális antropológiának pedig eleve lényege az interkulturalitás.

Valójában, az interkulturális megközelítés a szociális, illetve segítő munka tartalmát és formáját érintve is érdekes lehet. Tartalmi szempontból nem kevesebbről van szó, mint az újonnan érkezett migránsok vagy a marginalizáltabb csoportokhoz tartozók integrációjának elősegítéséről, ami gyakran szerepel a szociális szakember feladatai között. Az interkulturális tudományok és alkalmazásai érdekes támpontokat nyújthatnak ennek a folyamatnak a megértéséhez és elősegítéséhez. A formát illetően pedig arról van szó, hogy a szociális munka vagy segítő kapcsolat is elsősorban egy kommunikációs folyamat, tehát multikulturális környezetben a sikeres feladatvégzés alapfeltétele, hogy a szakember vagy akár a migránsokkal foglalkozó laikus önkéntes is megfelelően jár-tas legyen az interkulturális kommunikáció terén²⁷.

Az ember mindenhol ember, következésképpen mindenütt érvényesek rá azok az alapvető torzítások, amelyek az egészséges pszichológiai vagy kulturális mechanizmusok működésének velejárói. Ezek a mechanizmusok rajzolják meg azt a referenciakeretet, amelyen keresztül hozzáférünk a világhoz. Lehet, hogy filterként működik, bizonyos információkat kiszűr, másokat átszínez, de ez az egyetlen ablakunk, a találkozás egyetlen lehetséges fel-színe.

Éppen ezért van szükség az interkulturális ismeretek, készségek, attitűdök fejlesztésére, mert senkinek sem adatott meg, bárhol is éljen, hogy referenciakeretét félretegye, és így közvetlenül a maga nyers, kultúrától lecsupaszított emberségével induljon a többiek felé. Ez egyébként nem is lenne olyan kívánatos. Mert ha a kultúra révén válunk egymástól különbözővé, legalább egy közös pontunk is van: mindketten kultúrák hordozói vagyunk. A legtöbb ami tehető, hogy fölkészülünk arra, hogy a belénk és a partnerünkbe egyaránt beépített torzítások hogyan befolyásolják interakcióinkat, és hogyan tudunk ezeken túllépve a megértés és az együttműködés felé közelíteni. Ehhez a munkához ad segítséget az interkulturális kompetencia, amely nem más, mint képességünk arra, hogy erőforrásainkat (ismereteinket, készségeinket, érzéseinket) mozgósítva helytálljunk az interkulturális helyzetekben.

Az interkulturális kompetencia nem merül ki a más, távoli népekről lejegyzett ismeretekkel, hanem magába foglalja a tárgyi vagy elméleti tudás alkalmazásához szükséges készségeket is. Vagyis, ha az interkulturális kompetenciát úgy definiáljuk, hogy az interkulturális helyzetekben való helytálláshoz szükséges képességek összessége, akkor világossá válik, hogy az ismeretek fontos szerepet kapnak, de éppen olyan fontos a megfelelő attitűd, vagy intellektuális hozzáállás, az ezzel kapcsolatos értékek, valamint a készségek, amelyek ezen ismeretek alkalmazását lehetővé teszik.

Ez nem jelenti azt, hogy nincs szükség tárgyszerű, sőt tudományos ismeretekre. Éppen ellenkezőleg: a különböző társadalom- és embertudományok felfedezései nagyban hozzásegíthetnek ahhoz, hogy pontosabb és részletekben gazdag képet alkothassunk másokról. Azzal, hogy megvilágította az emberi-társadalmi berendezkedések, hiedelemvilágok, életstílusok addig nem ismert változatosságát, a kulturális antropológia új értelmet adott a kultúra kifejezésnek a szűkebb műveltségi jelentés mellett. Ezzel bebizonyította, hogy a nyugati civilizációk csak egy lehetséges fejlődési utat képviselnek sok másik mellett. Nem utolsósorban megteremtette azt a fogalmi keretet, amellyel a kulturális jelenségek megragadhatóvá váltak. A kulturális pszichológia rámutatott a kultúra és a psziché összetett kölcsönhatásaira, a kulturális sokszínűség megnyilvánulására a pszichológiai jelenségek körében. Mindez, valamint a kulturális identitást megmozgató élethelyzetek már tudományosan feltérképezett jellemzői segítenek a másik emberről készült pillanatfelvételt kiteljesíteni a „rejtett dimenziókkal”.²⁸

27. Cohen-Emerique, M: Le choc culturel, méthode de formation et outil de recherche. In: Demorgon, J., Lipiansky, E., M. (eds) Guide de l'interculturel en formation. Paris, 1999, Retz, Pp 301–315.

28. Hall, 1969

Az interkulturális megközelítés arra a felismerésre épül, hogy mindannyian valamilyen kultúra, sőt, kultúrák részesei vagyunk: mi magunk és mindenki más is. A kultúráról szóló ismeretek gyűjtésének éppen az a célja, hogy megértsük valójában mit is jelent ez a megállapítás, és felismerjük, hogy viselkedésünket, gondolkodásunkat, érzelmi világunkat milyen szövevényesen átjárja és meghatározza a kultúra. A nyugati ember szereti felülbecsülni önállóságát, függetlenségét, saját döntési szabadságát: ha úgy vesszük, a szabad akarat képzete nagyon fontos része kulturális örökségünknek. Éppen ezért hajlamosak vagyunk alulbecsülni a kultúra hatását. Mások megítélésénél pedig ez attribúciós hibához vezethet: szándékot tulajdoníthatunk olyan cselekedetnek, ahol nincs. A kultúra megnyilvánulásáról, következményeiről és mechanizmusairól szóló ismeretek célja, hogy csökkentse az ilyen hibák előfordulását.

Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a másik kultúrából érkező megértéséhez, a kultúra mechanizmusain kívül fontos, hogy megértsük milyen hatással van az ember viselkedésére, érzéseire az a feladat, hogy egy új kulturális környezethez alkalmazkodjon. Erre a kérdéskörre koncentrálnak az interkulturális adaptáció szakirodalmában. Összességében az adaptációról és akkulturációs stratégiákról szóló beszámolóik üzenete az, hogy ezek a folyamatok olyan kihívás elé állítják az egyéneket, amely az identitásukat is megmozgatja és megváltoztatja. A migránsok esetében tehát nem feltétlenül hasznos a viselkedésüket, nézeteiket egyedül az eredeti kulturális identitáson keresztül magyarázni. A kisebbségi helyzet lehetséges pszichológiai következményei képezik a harmadik csoportját azon ismereteknek, amelyek megalapozzák a szociális szakember, laikus segítő interkulturális kompetenciáját. A kisebbségi helyzetből adódó identitásdinamikák ismerete hozzásegít az olyan attribúciós hibák elkerüléséhez, hogy egy viselkedést a másik személyiségének, szándékának tulajdonítsunk, miközben helyzeti tényezők állnak a háttérben. Nem érdektelen, ha képessé válunk egy ellenségesnek tűnő reakció mögé látni, és ezzel útját tudjuk állni, hogy egy konfliktus továbbgyűrűzzön.

A kultúra működéséről szóló ismereteink mindaddig csupán intellektuális hozzáállásunkon javítanak, amíg nem rendelkezünk azokkal a készségekkel, amelyekkel alkalmazni tudjuk őket az interkulturális találkozásaink során a másikkal való kommunikációra, a vele való együttműködésre. Kevés képzés képes arra, hogy az ismeretátadás szintjét meghaladva ilyen mélyebb területeket érintsen. Az ilyen átfogóbb megközelítések közül az egyik legsikeresebb a Cohen–Emerique által kidolgozott kritikus incidens módszer, amely a kulturális sokk személyes élményére épül. Cohen–Emerique megközelítése a kulturális sokkesetek (vagy kritikus incidensek) értelmezésével kezdődik (decentráció), majd ezt követi a másik referenciakeretének megközelítése, és az előző két lépés alapján a közös megoldás kitalálása – negociálása. A három lépésből álló program a készségek három csoportját jelöli ki.

1. A decentráció készsége az interkulturális kompetencia alapvető összetevője. Egyfajta önreflexiós képesség, amely elsősorban nem személyiségjegyeink észlelésére irányul, hanem szociokulturális referenciakeretünk (értelmezési keretünk, azaz kulturális értékeink, normáink, sémáink, viselkedési mintáink stb.) tudatosítására.

2. A másik megismerése: A kulturális sokk helyzet, konfliktus egyik jellemzője, hogy motiválja a gyors kognitív lezárás keresését, ami gyakran meggátolja a résztvevőket abban, hogy további válaszokat szerezzenek a másíkról, amelyek alapján módosulhatna a másik és a helyzet megítélése. A másik megismerését segítő készségek tehát elsősorban a gyors ítéletalkotás elkerülését, a minél több hipotézis figyelembevételét célozzák.

3. A negociációs készség a harmadik fő komponense az interkulturális kompetenciának. Az interkulturális negociáció tulajdonképpen egy trükkös formája a tárgyalásnak vagy alkudozásnak. A negociációs készség lehetővé teszi, hogy a szakember, segítő képes legyen olyan kommunikációs folyamatot fenntartani ügyfelével, amely a lehető legjobban megóvja saját és kliense identitását a sérüléstől. Konfliktushelyzetben a negociáció egy olyan megoldási forma, amelynek fő célja az érintettek alapértékeinek (érdekeinek) lehető legteljesebb megóvása, a tárgyalási pozícióktól való kreatív elmozdulás elősegítésén keresztül. A negociációs készségek tehát elsősorban a kommunikációra és konfliktusmegoldásra vonatkoznak.

IV. INTEGRÁCIÓ ÉS ÖNKÉNTESSEG

Az ENSZ a 2001-es esztendő az önkéntesek nemzetközi évének nyilvánította, és szakemberek nemzetközi csoportjának közreműködésével jelentést²⁹ készített az önkéntesség társadalmi szerepéről. A jelentés kiindulópontja, hogy az önkéntesség kiemelkedő szerepet játszik a jóléti és ipari társadalmak, illetve a fejlődő országok haladásában, valamint hogy az önkéntes munkán nyugszik a civilszervezetek, szakmai szövetségek, szakszervezetek és sok államilag támogatott, decentralizált szolgáltatás tevékenysége. Ezen túlmenően: a fiatalok, az idősek, a családok, a fogyatékosok és más társadalmi csoportok jelentős mértékben önkéntes munkával vesznek részt a nemzetek kulturális, gazdasági és társadalmi életében.

Az önkéntesség jelentéstartalma és formái a társadalmi körülményekkel együtt változnak a történelem, a politika, a vallás és a kultúra hatására. Ami az egyik országban önkéntességnek számít, annak a másikban nincs presztízse, mert alulfizetett vagy munkaerő-igényes tevékenységnek tartják. Mégis, az értelmezések jelentős eltérései ellenére meghatározhatók azok az alapvető sajátosságok, amelyek együttes jelenléte az önkéntes munkát megkülönbözteti más tevékenységtől.

Az önkéntesség három leginkább jellemző tulajdonsága:

- anyagi érdekektől mentes;
- szabadon választott;
- és mások javát szolgálja.

Ezen a széles értelmezési tartományon belül az önkéntes tevékenységnek legalább négy típusa különböztethető meg:

- kölcsönös segítségnyújtás és önszolgálat;
- jótekonyság és a rászorultak segítése;
- közösségi részvétel és állampolgári szerepvállalás;
- közügyek képviselése és társadalmi kampányok megszervezése.

Továbbá meg kell különböztetnünk a formális és nemformális önkéntességet³⁰. Míg a formális önkéntesség szervezett kereteken belül zajlik, addig az informális önkéntesség kategóriája magába foglalja az önkéntes segítségnyújtás minden (szervezeteken kívüli) formáját a pénzügyi támogatástól, a baráti segítségtől, a baráti segítségig. Valamennyi tevékenység típus jelen van a világ minden táján, de megvalósulási formájuk, arányuk és variációik országonként jelentős eltéréseket mutatnak. Az önkéntességet legnagyobb mértékben az adott ország gazdasági, társadalmi-politikai rendszere és fejlettségi foka befolyásolja.

29. UNV., Annual Report 2001 – Involving People

30. Czike Klára–Kuti Éva: Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció 2006. rövidített verzió: http://www.onkentes.hu/formanyom/NP_kuticziketonyv.pdf (letöltve: 2007. augusztus 17.).

AZ ÖNKÉNTESÉG ELŐNYEI

Az önkéntesség előnyös mind a társadalomnak, mind az önkéntes munkát vállaló egyénnek. A kopenhágai nyilatkozat és cselekvési program mindhárom kiemelt területéhez jelentősen hozzájárul az önkéntesség: nevezetesen a társadalmi integrációhoz, a szegénység csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz.

- Először is, az önkéntesség gazdasági szempontból is jelentős. Abban a néhány országban, ahol az önkéntességről empirikus vizsgálat készült, az önkéntes munka részesedése a GDP-nek mintegy 8-14%-át tette ki.
- Másodsor, a részvételt régóta a jó irányítás-kormányzás és a fejlődés lényeges alkotóelemének tartják. Az önkéntesség olyan kulcsterület, amelyen keresztül kifejeződik az állampolgári elkötelezettség, az állampolgárok közötti bizalom. Mindennek továbbépítésével az önkéntesség hozzájárul a társadalmi kohézió és stabilitás erősítéséhez.
- Harmadszor, az önkéntesség segíti a perifériára szorult vagy kirekesztett emberek társadalmi integrációját. Például a fogyatékosok önkéntes munkában való részvétele megváltoztathatja a róluk alkotott általános negatív vélekedést (sztereotípiát), vagyis azt, hogy a fogyatékosok csupán a gondozás passzív fogadóalanyai lehetnek. Ehhez hasonlóan a fiatalok önkéntes munkája segíti fejlődésüket, és értékes alapja az állampolgári jogok és kötelességek gyakorlásának. Az idősekre is pozitív hatást gyakorol az önkéntes tevékenységben való részvétel, „aktívan öregednek meg”, a munka fenntartja és javítja testi és szellemi kondíciójukat. A friss nyugdíjasokat olyan új életforma kialakításában segíti, amelyben már nincs szerepe a munkahelynek.
- Negyedszer, az önkéntesség szerepet játszik a teljes foglalkoztatottsággal összefüggő célkitűzések megvalósításában, mert hozzájárul a munkanélküliek munkaerő-piaci esélyeinek javításához.

Ezen előnyök ellenére számos országban a leginkább marginalizálódott csoportok önkéntes tevékenységben való részvétele a legalacsonyabb. A részvétel akadályait jól ismerjük: szegénység, munkanélküliség, fiatalkori elidegenedés, szervezési tapasztalatok hiánya. Az önkéntesség akkor tud a lehető leghatékonyabban hozzájárulni a társadalmi integrációhoz, ha nagyobb részvételi lehetőségeket teremt a társadalomból kiszorult vagy kirekesztett csoportok számára is.

AZ ÖNKÉNTESÉG ÉS A MENEDÉKKÉRŐK INTEGRÁCIÓJA

Az Európai Unió közös integrációs alapelvei az integrációt „az összes bevándorló és a fogadó ország lakói által gyakorolt kölcsönös alkalmazkodás dinamikus, hosszú távú, folyamatos és kétirányú folyamata”-ként értelmezi³¹. Noha a meghatározás valóban rávilágít arra, hogy az integráció közös felelősség, vagyis nem csak a bevándorlók dolga³², mégis figyelmen kívül hagyja, hogy az érintettek, nagyon is eltérő helyzetükből adódóan, különbözőképpen tudják (és akarják) kivenni a részüket a társadalmi befogadás feladatából.

Az **önkéntes tevékenység** azon tevékenységek összességéként definiálható, amelyeket az állampolgárok ellenszolgáltatás nélkül és szabad akaratukból végeznek egymás érdekében. Az

31. Európai Bizottság, 2005.

32. INVOLVE, Végleges projektjelentés, 6. o.

önkéntes tevékenység az integráció kölcsönös, kétoldalú folyamatának olyan forrását jelenti, amely még nem teljesen ismert és elismert. Ugyanakkor az utóbbi években egyre elfogadottabb és közismertebb az a nézet – és a jelen tanulmányt is ez a meggyőződés hatja át –, hogy az önkéntesség, azaz a szabad elhatározásból végzett, nem fizetett tevékenység³³ az integráció egyik fontos eszközévé válhat.

Az aktuális szabályozás szerint a menedékkérők érkezésüket követő egy év elteltével vállalhatnak munkát, így a menekülteket befogadó állomásokon töltött év általában tétlenséggel telik. Az intézményi elhelyezéssel járó hospitalizáció, a menekülést megelőző és a vándorlás során átélt traumák, valamint a menekülttáborokkal kapcsolatos bizonytalanság nagyban megnehezítik a későbbi beilleszkedést. Bár a menekültstátusért folyamodók esetében a munkavállalást a jogszabályok tiltják, az önkéntes foglalkoztatás engedélyezett, azonban annak gyakorlata kidolgozatlan.

A befogadóállomásokon élőknek általában szegényesek a kapcsolataik a többségi társadalommal, nem beszélnek magyarul, nincs kellő információjuk a fogadó társadalom kultúrájáról, intézményrendszeréről, valamint gyakran egyaránt szembesülnek hivatali és utcai hátrányos megkülönböztetéssel. A legújabb kutatási eredmények szerint a magyarok nagy része idegenkedik a külföldiektől. A menedékkérők nem rendelkeznek magyarországi munkatapasztalattal, így referenciákkal sem. Nem ismerik a munkavállalás jogi szabályozását. Így az ellátásból esetlegesen menekültként kikerülve nem felkészültek a sikeres beilleszkedésre, a kezdeti hátrányaik elmélyülnek, és halmozottan hátrányos helyzetbe kerülnek, ahonnan már nagyon nehezen tudnak visszailleszkedni.

Önkéntes tevékenységek végzése során ugyanakkor a menedékkérők, menekültek munkaerőpiaci ismereteket szerezhetnének, megtanulhatnának magyarul, referenciákra tehetnének szert, kapcsolatokat alakíthatnának ki, tájékozottságuk elmélyülhetne.

A menedékkérők ellátásába, támogatásába bevont önkéntesek által tovább csökkenhetne a két csoport közötti távolság, a személyes kapcsolatok kialakulása révén releváns információkhoz juthatna mindkét fél, a téves információkból táplálkozó sztereotípiák, előítéletek csökkenhetnének, és ezzel együtt az idegenellenesség is. A menekülttáborban töltött idő hasznos eltöltésében, strukturálásában nagy szerepet játszhatnának az önkéntesek.

A menekültek támogatásába bevont önkéntesek a sajátos kulturális és szociális környezet miatt hasznos társadalmi és kulturális információkhoz jutnának, nyelveket tanulhatnának. Olyan készségeket fejleszthetnének, amelyeket más helyzetekben nem: javulna az önkép, a problémamegoldó képesség, a szociális készség, a morális fejlettség, az új szerepek és identitás kialakulása, a kihívások és kockázatok elfogadása, a felelősségérzet, a szolidaritás, a politikai gondolkodás és más készségek.

Általánosságban véve a kétoldalú önkéntesség gyakorlatának kialakításával növekedhetne a

33. Az INVOLVE jelentése a következő definíciót adja az önkéntességre, megkülönböztetve egyúttal annak válfajait: „különféle, mások számára végzett, nem fizetett tevékenységi formák, melyeket az egyének szabad elhatározásukból folytatnak, és amelyek a társadalom általános érdekét szolgálják. Önkéntes cselekedetre ezek szerint informálisan vagy szervezeten kívül sor; az önkéntes munka valamely többségi vagy bevándorló szervezet keretein belül valósul meg; az önkéntes szolgáltatás pedig olyan önkéntes munka, amelyet teljes munkaidőben, viszonylag rövid ideig kevesebb mint egy évig, általában fiatalok végeznek.

menekültek, menedékkérők iránti szolidaritás, csökkenne a feszültség és a konfliktus a két csoport között, erősödhetne a menekültek emberi méltósága, csökkenne a kiszolgáltatottságuk, növekedhetne az esélyegyenlőségük és a biztonságérzetük, valamint a társadalom szociális érzékenysége. Növekedhetne a szociális beágyazottság, a nyelvi kommunikációs készség.

Nyugat-európai példák sora bizonyítja, hogy az önkéntes foglalkoztatás elősegíti a menekültek, migránsok társadalmi integrációját. Az önkéntes munka integrációs szerepe a fenti kutatások tanúsága szerint elsősorban az alábbiakban ragadható meg a bevándorlók önkéntes tevékenységeibe történő bevonása:

- közelebb hozza egymáshoz a társadalmi csoportokat;
- segít a rasszizmus és az intolerancia leküzdésében;
- elköteleződést jelent az egyenlőség és a sokféleség támogatása mellett;
- erősíti az identitást;
- elősegíti a kirekesztettek önszerveződését és önmegsegítő készségeik kialakulását;
- fejleszti az érintettek személyes és szakmai készségeit, és értelmet ad az életüknek.

Az önkéntességet vállaló menedékkérő:

- jóindulatáról, segítőkészségéről ad tanúbizonyságot, ami a róla alkotott negatív vélekedések ellenében hat;
- bekapcsolódva a különböző szervezetek tevékenységébe kapcsolatokat épít, közösségre talál, és erősíti a kétoldalú együttműködést;
- önkénteskedése során szerzett tapasztalatait, kapcsolatait a jövőben kamatoztathatja, ha tartózkodási/letelepedési engedélyt kap.³⁴

ÖNKÉNTESÉG ALAPÚ INTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK NÉHÁNY EURÓPAI ÁLLAMBAN

A menedékkérők önkéntes foglalkoztatásáról és ennek integrációs szerepéről szóló alábbi összefoglalóban elsősorban az Európai Önkéntesség Központ (CEV) által koordinált INVOLVE című projekt³⁵ keretében készült elemzéseket mutatjuk be.

HOLLANDIA

Hollandia régóta bevándorló ország, noha kormányzata csak nemrég ismerte el annak. Az újonnan érkezettek integrációja mindenesetre hosszú múltra tekint vissza.

A főleg török, suriname-i, marokkói és az Antillákról érkező bevándorlók a lakosság 19%-át teszik ki. Az állam integrációs politikája mindenekelőtt a nem nyugati országokból származó, társadalmi és gazdasági hátránnyal küszködő „etnikai kisebbségekre” összpontosít. Az ön-

34. INVOLVE-jelentés, <http://www.involve-europe.eu/pdf/INVOLVEreportEN.pdf> (letöltve 2008. február 13.)

35. INVOLVE: A harmadik országbeli állampolgárok sikeresebb integrációja az önkéntes foglalkoztatáson keresztül. Országos jelentések és Végleges projektbeszámoló. Európai Önkéntes Központ (CEV), 2006.

kéntességnek igen erős a hagyománya, a lakosság 25%-a végez rendszeresen önkéntes tevékenységet; a szervezeten folyó önkéntesség esetében a bevándorlóknál kisebb, míg az informális segítségnyújtás tekintetében a többségi társadalomhoz képest nagyobb az arány. Lényeges tehát, hogy a bevándorlók legszívesebben a saját közvetlen környezetüket – családtagokat, barátokat, szomszédokat – támogatják. Megjegyzendő továbbá, hogy a fiatalok, illetve a török és marokkói nők részvétele erősen akadályozott. Éppen ezért a bevándorlók szervezetei a fiatalok és a nők bevonását tartják fő feladatuknak.

Bár az újonnan érkezők integrációjáról szóló törvény (1998) és a hozzá kapcsolódó programok célul tűzték ki a frissen bevándorlók bevonását az önkéntes munkavégzésbe, az integrációért felelős Bevándorlási és Integrációs Minisztérium nem fordít kellő figyelmet az önkéntesség és az integráció összefüggésére. A jogszabályozás egyelőre nem ismeri el kellőképpen az önkéntességet: például nem engedi meg, hogy a munkanélküliként számontartottak önkéntes munkát vállaljanak, kivéve, ha már huzamosabb ideje állás nélkül vannak – ami érzékenyen érinti a harmadik országból érkezőket. A menedékkérők, akiknek kérelmét elutasították szintén nem vállalhatnak alanyi jogon önkéntességet, ugyanis ez a lehetőség az illető jogi státusához kötött.

Mindazonáltal elmondható, hogy a felelősök nagyjából tisztában vannak az önkéntesség jelentőségével az integrációs folyamatokban. A kormányzat országos, helyi és regionális szinten is sokat tesz az önkéntes szektor és a bevándorló szervezetek megerősítéséért. Az önkéntességre vonatkozó politikákért felelős Egészségügyi, Jóléti és Sportminisztérium prioritásként fogalmazta meg a bevándorlók önkéntességének támogatását, mégpedig elsősorban a többségi szervezeteken belül, valamint a sokféleség előmozdítását, és ennek jegyében indította útjára a „Második lépés” elnevezésű programot (2001–2005), amely többek között jó gyakorlatokat, módszereket és eszközöket mutatott fel, valamint különböző formákat alakított ki a többségiek és a bevándorlók szervezetei közötti együttműködés elősegítésére. Utóbb pedig az önkéntesség fogalmát kitágítva, „önkéntes cselekedetnek” könyvelték el a bevándorlók kultúrájához közelebb álló szívességtételt is.

Az egyre inkább elharapódzó xenofóbia oldása mellett tehát a többségi önkéntes szervezetek rugalmasabbá tétele, a menedékkérők önkéntes foglalkoztatásának lehetővé tétele, valamint a fiatalok és nők fokozottabb bevonása jelent további feladatokat.

ANGLIA

Angliát a társadalmi hasznú tevékenységek, közösségi szerveződések erős hagyománya teszi különlegessé. A civil szférában igen jelentősek az etnikai kisebbségek és a színesbőrűek szervezetei, amelyek együttműködnek az önkéntességet számos programmal segítő kormányzattal. Ez utóbbinak ugyanakkor nincsen kifejezetten a bevándorlókra irányuló, önkéntességet támogató politikája, és a gyakran iskolázatlan, angolul nem beszélő külföldiek integrációjának ügyét az önkénteseket foglalkoztatók sem karolják fel. Angliába jellemzően Afrikából, Ázsiából, a Közel-Keletről és Európából érkeznek menedékkérők. Számuk (a törvényes korlátozások erősödése miatt) csökkent az utóbbi években. A menekültek és különösen a menedékkérők munkavállalása és integrációja még több akadályba ütközik, mint a bevándorlóké.

A már menekülteké nyilvánítottakkal ellentétben a menedékkérők általában nem dolgozhatnak. A Bevándorlási és Állampolgársági Főigazgatóság (Immigration and Nationality Directorate) ugyanakkor az ő esetükben különbséget tesz „nem fizetett munka” és „önkéntes munka” között, ezért az előbbi tilalma nem akadályozza meg számukra az önkéntes munkavállalást. Egyéves tartózkodás után bizonyos menedékkérők már folyamodhatnak munkavállalási engedélyért.

Az állandó gyanakvásnak kitett, táborokba zárt, dolgozni képtelen menedékkérők azonban nem érezhetik magukat a társadalom teljes értékű tagjainak, és ha akarnak, akkor sem válhatnak a nemzetgazdaság hasznára. Helyzetüket tovább rontja, hogy a brit média gyakran ellenségesen ábrázolja a bevándorlókat általában és különösképp a menedékkérőket (a terrorizmussal, bűnözéssel és a munkahelyekért való versengéssel kapcsolatos félelmeket szítva), ami a szegregáció irányába hat.

Míg a kormányzat csak a menekültstátussal és munkavállalási engedéllyel rendelkező, már hosszabb ideje az országban tartózkodó egyénekre és csoportokra vonatkoztatja az integráció célkitűzését, addig az önkéntes szektorban működő szervezetek és a menekültek szerint az országba lépés pillanatában megindul(vagy kellene, hogy meginduljon) az integrációs folyamat. Az integrációt, az uniós alapelvvel összhangban, a befogadó társadalomra és a menedékkérőre egyaránt felelősséget roví, kétirányú folyamatként ábrázoló Menekültügyi Tanács (Refugee Council) elnevezésű civilszervezet hangsúlyt fektet arra, hogy a kormányzat az integrációs intézkedésekkel ne várja meg a menedékbiztosítást, illetve a tartózkodási engedély kiadását.

Anglia számos „jó gyakorlattal” dicsekedhet, például a bevándorlók saját szervezetei vagy a menekülteket támogató, részben önkéntességen alapuló projektek terén. Mielőtt azonban modellértékűnek fogadnánk el az ilyen típusú kezdeményezéseket, érdemes elgondolkodni azon, milyen problémákat vet fel, ha azokra hárul az integráció feladata, akiknek maguknak is problémát jelent a társadalmi elfogadottság.

NÉMETORSZÁG

A Németországban élő harmadik országbeliek elsősorban törökök, illetve Jugoszlávia és a Szovjetunió valamelyik utódállamából valók. A bevándorlókról és az integrációról szóló új, 2005-ös törvény elfogadása óta heves vita zajlik a migránsok jogairól és kötelezettségeiről. Németország évtizedeken át nem ismerte el magát bevándorló országgént, így most szakadt rá az integrációs programok eddigi hiánya okozta teher.

Ezzel kapcsolatos az integrációért és a közösségi projektek támogatásáért felelős kormányzati szerv, a Bevándorlás- és Menekültügyi Szövetségi Hivatal szervezeti átalakítása és az, hogy a 2005-ben kinevezett új integrációs biztos ma a kancelláriához tartozik, és miniszteri pozíciót tölt be. Mindennek köszönhetően újabban elismerik, hogy a bevándorlók (saját vagy többségi szervezetekben gyakorolt) önkéntességének támogatása jelentősen hozzájárul az integrációhoz, és ilyen célú programok és stratégiák bevezetésére is sor került országos, regionális és főként helyi szinten. Mindazonáltal megfogalmazódott a félelem attól, hogy az etnikai alapú párhuzamos szerveződés révén a bevándorlók éppen hogy elszakadhatnak a társadalomtól.

A multikulturalizmussal kapcsolatos szorongások arra utalnak, hogy Németországban igen erős az asszimilációs elvárás, az alapvető nemzeti értékek tiszteletben tartásának igénye. Ezzel együtt a kulturális különbözőséghez való jog is elfogadott.

A bevándorlók körében gyakorolt önkéntesség kiemelt kutatási területté vált az utóbbi években. Az önkéntesség elősegítése és a kapcsolódó kérdések megvitatása céljából 2003-ban a Társadalmi Tevékenységek Németországi Hálózata (Bundesnetzwerk Bürgerschaftliches Engagement, BBE) egy integrációs ügyekkel foglalkozó, rendszeresen ülésező munkacsoportot hozott létre. 2004 és 2006 között pedig az Oktatási és Kutatási Minisztérium megbízásából az INBAS-Sozialforschung végzett kutatást az interkulturális és informális tanulás, valamint az önkéntességen alapuló társadalmi részvétel és integráció témaköreiben. A tanulmányokból többek között az derül ki, hogy a bevándorlók leginkább a saját környezetükben, informálisan végeznek ilyen jellegű tevékenységet, és erre vonatkozóan gyakran nem is találják kifejezőnek az önkéntesség kifejezést. Szerveződéseik elsősorban identitáserősítő hatásuknál fogva jog-értvényesítőként, a társadalmi és kapcsolati tőke megalapozóiként és a befogadó társadalommal való kapcsolat kialakítása miatt fontosak. Megjegyzendő, hogy jól szervezett, a migránsok érdekeiben hathatósan lobbizó szervezetek épültek be a leginkább a befogadó társadalomba.

Az eredmények azt mutatják, hogy a szervezett önkéntes tevékenységek egyaránt elősegítik a bevándorlók kulturális, társadalmi, munkaerő-piaci és érzelmi integrációját. Ugyanakkor a bevándorlók szervezetei közül sokan anyagi gondokkal és az elszigeteltség problémájával küszködnek. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy a németországi intézményekkel való elégtelen kapcsolatok hátterében a [kölcsonös] bizalmatlanság és előítéletesség áll. Éppen ezért a legégetőbb feladat a bevándorlók és a befogadó ország szervezetei és közintézményei közötti transzkulturális kapcsolatrendszer és együttműködés kialakítása.

FRANCIAORSZÁG

Franciaországban a bevándorlás és az integráció szorosan összekapcsolódik, de az önkéntesség mint integrációs eszköz eddig még nem volt napirenden a döntéshozók körében. Az integrációs politika főként a foglalkoztatásra, a lakhatásra (az elszigeteltség feloldására), az oktatásra (különös tekintettel a francia nyelv elsajátítására) és a szociális szolgáltatásokra (amelyek a jogi státustól függetlenül illetik meg a bevándorlókat) koncentrál. Az újonnan érkezők fogadására új gyakorlat létesült, a Contrat d'accueil et d'intégration (CAI, befogadási és integrációs szerződés), hogy állandó tartózkodásuk feltételeit szerződésben rögzítsék, valamint szakirányú tréninget és személyes mentorszolgálatot biztosítsanak a számukra.

A 2006-os külvárosi lázadásokat követően megalakult a Társadalmi Kohézió és Esélyegyenlőség Nemzeti Képviselője az ún. „várospolitika” újraélesztésére, vagyis kisebbségi politika hiányában a várospolitika vált az integráció eszközévé Franciaországban. Ennek keretében önkéntességen alapuló szolgáltatást nyújtanak azzal a céllal, hogy új lehetőséghez jussanak a fiatal bevándorlók és a bevándorlók gyermekei az oktatás és a társadalmi részvétel terén.

Franciaországban egyre növekszik az önkéntességet vállalók száma, ám az etnikai hovatartozásra vonatkozó adatok gyűjtését tiltó „republikánus tabu” folytán nem tudható, hogy a bevándorlók milyen arányban veszik ki a részüket az ilyen típusú tevékenységekből. Önkéntes munka elsősor-

ban nonprofit szervezetekben zajlik, de az utóbbi időben helyi tanácsok is létrejöttek, ahol a külföldiek önkéntességi alapon vehetnek részt a rájuk vonatkozó ügyekkel kapcsolatos döntéshozásban.

Ma már a bevándorlók ugyanúgy létesíthetnek nonprofit szervezeteket, mint azok, akik Franciaországban születtek. A felmérések azt mutatják, hogy olyan jellegű önkéntességet vállalnak a legszívesebben, amely valamilyen módon kötődik az anyaországukhoz, illetve az adott bevándorló közösség kulturális szervezeteihez, és ehhez állami támogatást is kapnak. Kiemelt tevékenység a mentorkodás, azaz segítségnyújtás a többi bevándorlónak a hivatali ügyintézésben és a lakóhelyükön támadt gondok megoldásában.

Ha megnézzük, milyen típusú szolgáltatásokat nyújtanak a bevándorlók önkéntes szervezetei a saját közösségük tagjainak – francia nyelvórák szervezése, kulturális események szervezése (a befogadó társadalom elismerésének kivívására), mediáció (az inter- és intrakulturális konfliktusok megelőzésére), mentorkodás (a munkanélküliek felkarolása), tanácsadás és tájékoztatás (a bevándorlók jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatban) –, jól látható, hogy a cél nem annyira a saját közösségi kötelek és etnikai identitás megerősítése, mint inkább a többségekkel való kapcsolatépítés és az (elismerésen alapuló) elfogadottság megteremtése. Ennek ellenére lépten-nyomon vád éri a külföldiek szervezeteit, hogy gettósodást idéznek elő.

Az önkéntes foglalkoztatás általános nehézségein (idő- és információhiány, egzisztenciális bizonytalanság) túl a bevándorlók esetében további korlátozó tényezők: a bizonytalan, illetve átmeneti jogi státusz (és ennél fogva a feltűnéstől való félelem); a nyelvi akadályok (mivel a francia nyelvtudás gyakorlatilag alapkövetelmény a többségi szervezeteknél); a kulturális különbségek (a franciák sokszor bizalmatlanok a külföldiekkel szemben) és az önbizalomhiány (a bevándorlók körében gyakori a negatív önkép, amelyet a média is erősít).

Mindent összevetve Franciaországban az érintettek szervezetei tisztában vannak az önkéntesség integratív funkciójával, de a politika és a közvélemény részéről egyelőre hiányzik az elismerés. Ez a probléma feltehetően összefügg a bevándorlókról való ismeretek hiányosságával (mind a statisztikák, mind a közgondolkodás szintjén). A fő feladat tehát az önkéntesség mint integrációs eszköz népszerűsítése és az ezzel kapcsolatos tájékoztatás előmozdítása.

A MAGYARORSZÁGI ÖNKÉNTESSÉG JELLEMZŐI

Az önkéntesség a magyar társadalom szerves része, és annak nyomait a kora középkortól fel lehetett fedezni. Az önkéntes mozgalmak szervezeti formába rendeződése erőteljesen a reformkori Magyarországon jelentkezett. Az aktuális hatalom nem mindig nézte jó szemmel ezen kezdeményezéseket, és emiatt a kibontakozása a nyugati társadalmakéhoz képest megkésett. A második világháború előtti időben már az állam és az önkormányzatok által is támogatott komplex rendszerekben jelenhettek meg az önkéntesek főképpen a szociális ellátásban. Sajnálatos módon a szocializmus alatt az állampolgárok önkéntes szervezetei háttérbe szorultak, mert a mindenható állam az élet minden területén saját maga kívánta a megoldásokat szállítani, és így

nem kaphattak teret a közösségi problémákra szerveződő állampolgári kezdeményezések. A rendszerváltás utáni idő bizonyította, hogy a magyar társadalomban mérhetetlen tettvágy és problémamegoldó készség szunnyadt, amit le lehetett fojtani évtizedeken keresztül, de teljesen kiirtani képtelenség volt. Ennek következtében a törvényi változásokkal egy időben gombamód kezdtek szaporodni a főképpen önkéntes munkára alapuló egyesületek, egyletek és körök. A mai Magyarországon az önkéntesség megkerülhetetlen, és figyelmen kívül hagyása komoly hiba.

A hazai önkéntességről legtöbbet Czike Klárától és Kuti Évától lehet olvasni, akik 1994-ben, majd tíz évvel később, 2005-ben összehasonlító vizsgálatot végeztek e témában.³⁶ Az összehasonlítás azt mutatja, hogy tíz év alatt az önkéntességi részvételi arányok minden területen számottevően növekedtek. A lakosság csaknem négyötöde, azaz majdnem hétmillió ember tett valamit embertársaiért vagy a „tágabb értelemben vett közösségért”. „A legelterjedtebb, a felnőtt lakosság mintegy kétharmadánál előforduló támogatási forma a pénzadomány volt, de a természetbeni hozzájárulást nyújtók aránya is az 50, az önkéntes segítőké pedig a 40 százalékhoz közelített. Minden általunk vizsgált tevékenység színesedett, differenciált formákat öltött. A jótékonyág mára már nemcsak utcai vagy templomi adakozást jelent, hanem egyének tudatos, rendszeres, adott esetben nagyobb összegű segítségnyújtását is”³⁷. Ha csupán a formális keretek között, szervezetben végzett önkéntességet vesszük alapul, az összlakosság mintegy 10 százaléka végzett ilyen típusú tevékenységet. Legtöbben a gyermekek és a fogyatékosok célcsoportjait támogatják.

Mi mondható el az önkéntesek demográfiai összetételéről? Vajon a közhiedelemnek megfelelően valóban azok vállalnak önkéntességet, akiknek „idejük engedi”? Ha így lenne, a legtöbb önkéntességet nyugdíjasok és fiatalok, egyetemisták végeznék. Vajon a nők, akiket hagyományosan a segítői szerepbe sorolunk, gyakrabban vállalnak önkéntes tevékenységet, mint a férfiak? És mi a helyzet az iskolázottsággal, hogyan befolyásolja a hajlandóságot? Czike és Kuti felmérése alapján „a középosztály, a családos, jobb módú, középkorú, iskolázott emberek jobb adományozók és lelkesebb önkéntesek, mint a fiatalok, az idősebb korosztály, vagy az alacsonyabb iskolázottságú, alacsonyabb jövedelemmel rendelkező társadalmi csoportok”.³⁸ A nemi különbségekre kitérve pedig elmondható, hogy bár hagyományosan a nők még mindig jobb adományozók, azonban kisebb mértékben végeznek önkéntes munkát, mint a férfiak. Erre talán az a magyarázat, hogy sok nő családi és munkahelyi elfoglaltságai mellett igen nehezen tud időt szakítani önkéntes tevékenységre.

Bár a demográfiai adatok szerint az önkéntesek összetétele kismértékben változott a rendszerváltás óta, körvonalazódni látszik egy „újfajta” önkéntes típus. Míg a hagyományos önkéntességet főként középkorú családanyák végzik, addig az újfajta önkéntesség inkább egyedülálló fiatalokra jellemző. Míg a régi típusú önkéntest elsősorban a „segítés a szegényeken, a vallás, hit fontossága, az erkölcsi kötelesség és a közösséghez tartozás” motiválja, addig az új típusú önkénteseket elsősorban a „tudásszerzés, az új barátok szerzése, az önismeret szerzésének” vágya motiválja.

³⁹

36. Vö.: Czike Klára–Kuti Éva 2006

37. Vö.: Czike Klára–Kuti Éva 2006: 17

38. Vö.: Czike Klára–Kuti Éva 2006: 19

39. Czike Klára – Bartal Anna Mária (2004): Nonprofit szervezetek és önkéntesek – új szervezeti típusok és az önkéntes tevékenységet végzők motivációi. Záró tanulmány. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Piliscsaba. http://www.civil.info.hu/downloads/seged/20050504_onkentesek_zarotanulmany.doc (letöltve: 2008. február 12.)

Mindemellett, az új típusú önkéntesség jelensége egy másik fontos tényezőre mutat rá. Eszerint az önkéntes tevékenység nem csupán a társadalom számára hasznos, de az egyéni önkéntes számára is előnyökkel jár, hiszen:

- fejlesztheti képességeit;
- új területeken próbálhatja ki magát;
- új emberekkel ismerkedhet meg;
- növeli az önbecsülését;
- növeli annak az esélyét, hogy a későbbiekben munkát talál;
- referenciára tesz szert;
- bebizonyíthatja rátermettségét;
- új tapasztalatokat szerezhet;
- önkéntes munkát a munkáltatók egyre inkább pozitívként értékelik.

CIVILSZERVEZETEK ÉS AZ ÖNKÉNTESSÉG

A civil szektor szereplői számának növekedésével, egy ideig az önkéntesek száma is nő, állítja a sokat emlegetett Czike–Kuti szerzőpáros, hiszen a KSH által alkotott „társas nonprofit szervezet” kategóriába sorolt szervezetek [egyesületek, klubok, körök, stb.] „nagyraoszt kis létszámmal, fizetett alkalmazott nélkül vagy alacsony számú fizetett alkalmazottal működnek (természetesen a kategóriában szerepelnek a nagyobb szervezetek, pl. az egyesületi szövetségek is). Klasszikus esetben ezek baráti, érdeklődési, szomszédsági, területi vagy szakmai csoportosulások, amelyekben a konkrét feladatokat maguk a tagok látják el, mindenfajta fizetség nélkül. E szervezetek tekinthetők az önkénteseket foglalkoztató, önkéntességgel foglalkozó szervezeteknek.”⁴⁰ Az önkéntes munka és az önkéntes segítők jelenléte Bartal Anna Mária szerint komoly értéket képvisel „és a nonprofit szervezetek közösségteremtő szerepének, társadalmi beágyazottságának is fontos mutatója”.⁴¹

Az önkéntes tevékenységek kedvezményezettjei nagyon sokfélék. Az eredmények meglepők: az állami intézményekben végzett önkéntesség például igen sok, 740 122 fő munkáját jelenti, míg a vártnál jóval alacsonyabbak a pártokat, egyházakat támogatók önkéntes tevékenységei. Ha azonban a szervezetek számára végzett tevékenységeket vizsgáljuk, akkor itt magasan felülreprezentált az egyházi civilszervezet számára végzett tevékenység, illetve az egészségügyi, szociális tevékenység, a sport és a rekreáció, valamint az oktatás, a környezet- és állatvédelem.⁴²

Összességében elmondható, hogy bár Magyarországon az informális önkéntesség nagyon nagy, a formális szervezett önkéntesség messze elmarad a lehetőségektől. Ugyan a Czike–Kuti szerzőpáros szerint az önkéntesség formalizált volta nem feltétlenül követelmény, hiszen ha a természetes szociális háló megfelelően működik, a nagyfokú szolgáltatásszervezésre nincs szükség. Ennek ellenére, azt is érdemes megemlítenünk, hogy az önkéntesség formalizálódása mind az önkéntes, mind az őket fogadó szervezetek számára is előnyvel járna. Felsorolás szintjén álljon itt pár példa⁴³:

40. Czike–Kuti, 2006: 29

41. Bartal Anna Mária: Nonprofit elméletek, modellek, trendek, 2005.

42. Czike–Kuti 2006: 36

- a szervezetekhez kapcsolódó önkénteseket könnyebb elérni, információval ellátni;
- a szervezet kapcsolati hálót jelenthet az önkéntes számára, amely segíthet a munkahely-keresésben, az ismeretségi hálók kiépítésében;
- ha az önkéntesség szervezett, az önkéntesek költségeit vissza lehet téríteni;
- a szervezetek számára az önkéntesek bevonása a költséghatékonyság és a minőség növelésének egyik kulcsa lehetne.

AZ ÖNKÉNTES TÖRVÉNY

Magyarországon 2002 szeptemberében kezdte meg működését a budapesti székhelyű Önkéntes Központ Alapítvány (ÖKA), az első olyan szervezet, amely a formális önkéntesség megszervezésével, népszerűsítésével foglalkozik.

Az alapítvány négyéves, és jó néhány szakember, valamint civilszervezet munkájának eredményeképpen született meg a 2005. június 27-én elfogadott, nemzetközi mintán alapuló önkéntes törvény, amely 2005. október 1-jén lépett hatályba, ezzel együtt bejelentési kötelezettséget „róva” az önkénteseket foglalkoztatni szándékozó szervezetekre és intézményekre. Elfogadása óriási előrelépést jelentett az önkéntesség hazai szabályozásában, mivel alapvetően keretekbe foglalta, hivatalossá tette az önkéntes tevékenységet. A törvény értelmében Magyarországon minden 10. életévét betöltött cselekvőképes⁴⁴ (vagy korlátozottan cselekvőképes⁴⁵) személy végezhet önkéntes munkát a törvényben meghatározott – nem profitorientált – fogadószervezetknél. Az önkéntes törvény az egyik megkérdozett fogadószervezet képviselője szerint „kellően laza”, további előnye: *„hogyan elhatárolódik az egyéb gazdasági tevékenységtől. Az is jó, hogy kizárólag nonprofit szervezeteknél engedi meg az önkéntes tevékenységet, tehát ilyen kft.-k, egyéb gazdasági vállalkozások nem tudják a jogszabályokat kijátszani, mert az már ugye ilyen kvázi rabszolgamunka lenne...”* (Észak-Alföldi Regionális Munkaügyi Központ Debreceni Kirendeltsége). A törvény értelmében önkéntes tevékenységnek minősül az ellenszolgáltatás⁴⁶ nélkül végzett munka.

Figyelemre méltó és tanulmányunk szempontjából különösen fontos, hogy a nem EGT-állampolgárok külön említésre kerülnek a törvényben. A törvény lehetőséget nyújt a külföldieknek, hogy státusukra és nemzetiségükre való tekintet nélkül végezhetnek önkéntes tevékenységet. A migráns önkéntesség így elméletben lehetséges, a jogi és politikai lehetőségek adottak, de a lehetőségekről való széles körű ismeretek hiánya mind a külföldiek, mind az önkéntes szervezetek körében azok kihasználásának útjában áll.⁴⁷

MENTORSÁG, MENTORÁLÁS

Az önkéntesség kifejtése után fontosnak tartjuk röviden kitérni a mentorálás fogalmára. Mint a későbbiekben az önkéntesség mint munkaerő-piaci integrációs eszköz menedékkérők számára című fejezetben, a projekt ismertetése során is látni fogjuk, a mentorálás a program szerves részét képezte. Várhatóan a mindennapi életben is egyre gyakrabban találkozunk majd a mentor kifejezéssel, közvetve vagy közvetlenül valamely mentorprogrammal, így szükségesnek éreztük a mentorság, mentorálás fogalmak általános bemutatását.

43. Czike–Kuti 2006 44. Vagy kiskorúsága miatt cselekvésképtelennek számító 10. életévét betöltött személy.

45. 14 és 18 év közötti, vagy nagykorú személy, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége nem kizárt, ill. korlátozott, nem áll gondnokság alatt.

46. Ellenszolgáltatásnak minősül minden olyan vagyoni előny, amelyhez az önkéntes vagy közeli hozzátartozója a közérdekű önkéntes tevékenységhez kapcsolódóan jut.

47. INVOLVE, Végleges Jelentés, 2006.

MENTORI TEVÉKENYSÉG

A mentori tevékenység legegyszerűbben a „személyes segítségnyújtás” kifejezéssel írható le. Általánosan ezt az értelmezést használják mind a szakemberek, mind a valamilyen formában érintettek, ha ki szeretnék fejteni a kifejezést egy érdeklődőnek. Hogy a személyes segítségnyújtás, mely tevékenységeket, tudást és kompetenciákat foglal(hat) magába, az már egyéni, ill. a [működtető] szervezet általi meghatározás kérdése, erre vonatkozóan nem találhatunk egységes, deklarált álláspontot, definíciót.

A kifejezés, a mi értelmezésünk szerint összefoglalóan a következőképpen értelmezhető: a személyes jelleg magában hordozza az egyedi, rugalmas, interaktív, sokszínű kapcsolatot, a segítségnyújtás pedig a szakmai és személyes tapasztalaton alapuló (ideális esetben) professzionálisan alkalmazott útmutatást, „irányvezetést” a különböző szituációk, ill. problémás helyzetek kezelésének módját.

A mentori munka alkalmazásától függően különböző időkorlátokon belül, pár napos (esetleg órás) munkán át több éven keresztül, illetve folyamatosan is működhet. Ez is az anyagi és egyéb forrásoknak, valamint a már említett alkalmazási területnek, a program céljának, a mentorált célcsoportnak, a mentorok jellemzőinek (professzionizáltság) és egyéb külső (pl. anyagi, környezeti stb.) feltételeknek a függvénye. A mentori munka mára hazánkban is egyre több területen és formában elterjedt gyakorlat, hiszen nincs olyan terület, ágazat (illetve társadalmi probléma), ahol ne lenne alkalmazható. A mentorságnak, mentori munkának ismertsége sem szakmai, sem társadalmi szinten nem mondható általánosnak, ugyanakkor pozitív irányba való elmozdulás figyelhető meg, ami az ilyen jellegű programok gyarapodásának, egyre több és speciálisabb területen való alkalmazásának, a programok hatékonyságának, eredményességének⁴⁸ és – közvetett vagy személyes úton történő – megtapasztalásának köszönhető.

MENTORPROGRAMOK MAGYARORSZÁGON

A mentori tevékenység hazánkban még viszonylag új, de – alkalmazási területenként eltérő mértékben – folyamatosan terjedő és fejlődő gyakorlat, amelyet általában egy adott program keretében, önálló vagy részeszközként bevett módszerként alkalmaznak. A rendszerváltást követő évektől egyre több területen tettek sikeres és kevésbé sikeres kísérleteket bevezetésére, jellemzően a hirtelen történt nagy társadalmi problémák tüneti kezelésére, többnyire izolált formában. Így például a nagyarányú munkanélküliséget kezelni hivatott (a munkanélküliek, a kisebbségi és egyéb dimenziók szerint hátrányos helyzetűek iskolai, munkaerő-piaci és kulturális beilleszkedési, [re]integrációs át-, illetve továbbképző tanfolyamok, képzések és a beilleszkedést segítő) programok keretében. A valamely okból hátrányos helyzetűnek számító csoportok⁴⁹ képzési, valamint munkaerő-piaci [re]integrációs területen megvalósuló mentorprogramoknak viszonylag szélesebb, és több alkalmazási területen megjelenő, és – aránylag⁵⁰ hosszabb ideje működő példáival találkozhatunk jelenleg is Magyarországon.

48. Megjegyzés.: legalábbis egy részének

49. Lakóhely szerinti, nemi, szociális, iskolázottsági, foglalkoztatási, identitásbeli, nemzetiségi, etnikai, stb. szempontok alapján (az egyén illetve a szűkebb családra vonatkoztatva)

50. 1-2, néhol 3 éves programok is.

A mentori tevékenység a társadalmi problémák kezelése mellett egyre több cél megvalósításában bizonyult hatékony eszköznek, mint azt a külföldi példák és a kísérleti projektek bizonyították, így fokozatosan teret nyert a civil, állami, üzleti, illetve vállalati szférában is. Mivel egyre inkább el- és felismerik, hogy a mentorság hatékonyan alkalmazható mindenhol, mára eltérő megvalósítási formákban, és sokféle, sokszínű cél (célok) széles skálája mellett áll bevezetés előtt, illetve hosszabb-rövidebb ideje alkalmazzák egyre több és speciálisabb területen.

A kulturális jellegű mentorprogramok is megszorodtak, sokszínű és változatos formában. Ilyenek például az országba érkező munkavállalókat, önkénteseket, diákokat, menekülteket vagy migránsokat támogató, különféle céllal működő, vagy éppen az országon belüli, különböző etnikumok egymás jobb megismerését, elfogadását segítő mentorprogramok is. Ezen kulturális jellegű mentorprogramok gyakran „egybeemosódnak” más területeken alkalmazott projektekkel, gondoljunk csak például a már említett, társadalmi problémák⁵¹ kezelését vagy a munkaerő-piaci hatékonyságot célzó programokra, ahol különböző nemzetiségű, etnikumú vagy idegen ország állampolgárai kerülnek rövidebb-hosszabb időn át aktív kapcsolatba.

A MENTORPROGRAMOT MŰKÖDTETŐK MOTIVÁLTSÁGA

A mentorprogramot működtető szervezet több módon kerülhet kapcsolatba a célintézménnyel (az intézmény/szervezet és környezete, ahol a mentortevékenység nagyrészt megvalósul), a célkörnyezettel (szervezeti és környezeti háttere) és a célcsoporttal (mentorált, akire a mentori tevékenység irányul).

Az egyik mód, ha a célintézmény anyagi ellenszolgáltatás fejében, „megrendeli” valamely külső, mentori tevékenységet folytató (vagy arra alkalmas) szervezettől vagy csapattól a „szolgáltatást”. Ebben az esetben a megrendelő szervezet (áthárítva a saját mentori rendszer kialakításának, a képzési költségeknek⁵² és egyéb szükséges befektetéseknek az idő- és anyagi terheit) egy a mentori tevékenységre fókuszáló szervezettel köt szerződést, amelyben a fizetségért (a szerződésben pontosan meghatározott) eredményeket vár el.

Egy másik eset, amikor egy szervezet maga határozza meg, írja pontosan körül a célcsoportot/intézményt, ahol saját teamjével, szakembereiből álló csapatával szeretne tevékenykedni, amely vagy már adott (a pályázatot kiírók által), vagy „felkutatja” a megvalósítani kívánt célhoz a konkrét célintézményt (célszemélyeket és környezetet). Így az anyagi haszon mellett jelentős eséllyel eshetnek latba egyéb, nem kézzelfogható motivációk is, például a segíteni akarás szándéka, tudományos, szakmai elhivatottság, a szervezet tagjainak ezirányú érdeklődése, beállítódása, tudása stb. külön-külön, illetve együttesen is.

A MENTORI MOTIVÁLTSÁG

A mentorok motiváltsága a programot működtető szervezet számára már kiválasztásuk (nagyobb keretszám esetében a toborzásuk) során fontos hangsúlyt kap, legalább akkorát, mint egyéni tudásuk, kompetenciájuk (amelyeket a képzésük során amúgy is megszerezhetővé, bővíthetővé kell tenni), mivel a program hatékonyságában meghatározó szerepe van. Mivel a személyes

51. A többségi társadalom által, vagy nagyobb csoportok/csoportosulások tagjai által általánosan elfogadott, a „közjó” érdekében megvalósított programok.

52. Szakemberek (oktatók, trénerek) alkalmazása, betanítása, tananyagok, tréningtervek elkészítése, oktatásszervezés, stb.

támogatás, útmutatás professzionális alkalmazásáról van szó, amely alapvetően a segítségnyújtásról szól, elemi motiváló tényezőnek tekinthetjük a segíteni akarás vágyát, amely jó esetben együtt jár az illető szociális érzékenységgel.

A CÉLCSOPORT (MENTORÁLTAK) MOTIVÁLTSÁGA

A célcsoport motiváltsága is nagyon változó képet mutathat. Itt is vannak programok, amelyekre önként jelentkezhetnek mentorálnak a személyek/csoportok (pl. külföldön önkéntes munkát vállalók, akik „segítséget” szeretnének kapni az idegen környezetbe [kultúrába] való beilleszkedésben, és ismereteket az ott végzendő munkához), vannak személyek/csoportok, akiket (eltérő mértékben) motiválni kell ahhoz, hogy a célcsoport tagjai legyenek, és vegyék igénybe az érdeklükben működtetett programot.

Két jól különválasztható esetet különböztethetünk tehát meg: az egyik, amikor a mentorált magától is felismeri a mentorprogram hasznosságát a maga számára, és kéri a programban való részvételét, a másik, amikor (valamilyen oknál fogva) nem fogadja el annak hasznosságát, és elutasítja a részvételt. Úgy gondoljuk, hogy az a helyes magatartás, ha többször próbálkozunk a célszemély meggyőzésével, hiszen az elutasító magatartás mögött sokszor a tények hamis ismerete, vagy alultájékozottság áll, illetve meghúzódhatnak alapvető szocializációs, nevelési attitűdök is a háttérben, amelyek feloldáshoz időre van szükség.

MIÉRT HASZNOS A MENTOR?

A különböző területeken alkalmazott mentorprogramok eredményességét sokféle tényező, körülmény befolyásolja (a működtető szervezet szakszerűsége, az anyagi feltételek, a program megvalósítási ideje stb.), de alapvetően a mentori teljesítmény, a mentor professzionalizáltsága kulcsfontosságú a mentorprogramok hatékonyságának tekintetében. Ő az, aki közvetlenül és folyamatosan személyes kapcsolatot tart fenn a mentoráltal, neki kell a személyes segítségnyújtáson alapuló tevékenységet oly módon megoldania, hogy az a leginkább optimális legyen mind a mentorált, mind a környezete és a program által deklarált cél (célok) tekintetében.

Mi a mentor feladata? A következőkben megpróbáljuk összefoglalni azon alaptevékenységeket, amelyeket legyen bármilyen területen működő mentor, el kell tudnia látni. Elöljáróban szeretnénk leszögezni egy nagyon fontos gondolatot, amelyet minden jelentkező vagy már „felvett” mentornak hangsúlyosan el szoktunk mondani (többek között a képzésük alkalmával is). Nem mindenki alkalmas mentornak, és nem mindenki érzi „magáénak” ezt a tevékenységet, még akkor sem, ha alapvetően erős szociális érzékenység jellemzi, vagy mélyen él benne a segítségi szándék.

A mentor feladata, hogy **támogassa** a mentoráltat, az adott környezetben szerzett tapasztalatait, **tudását, információit megossza vele** (egyfajta útmutatás, vezetés), segítse a szervezetben/intézményben és környezetében való kiigazodásban, érvényesülésben, és a könnyebb beilleszkedésben. A következőkben vázoljuk a mentorok általánosan alkalmazott, konkrét feladatait (amelyek a speciális területeken kiegészülhetnek, illetve eltérő prioritást kaphatnak):

- kapcsolatfelvétel a mentorálttal;
- kapcsolattartás a mentorálttal (személyes, telefonos, internetes (skype, e-mail, egyéb) stb.);
- a mentorált problémáinak, kérdéseinek – amennyiben ő akarja – meghallgatása, a probléma és a megoldási lehetőségek megbeszélése, tapasztalatok átadása;
- az adott célintézmény és környezete megismertetése, a különböző lehetőségek bemutatása;
- segítségnyújtás a formális és informális kapcsolatokban, csoportosulásokban, szerveződésekben való eligazodásban („szervezeti élet”);
- speciális problémák esetén szakértőhöz való irányítás (ebben támogatást nyújt
 - amennyiben a célintézményben, illetve környezetében nincs erre lehetőség
 - a programot működtető szervezet is);
- a tapasztalatok, a kapcsolat, illetve a közös tevékenységek rendszeres, közös kiértékelése, megbeszélése;

Nagyon fontos, hogy bár a mentori tevékenység alapvetően segítségnyújtáson alapul, árnyaltabban; útmutatáson, irányvezetésen, a kapcsolat közöttük – néhány speciális eset kivételével – nem lehet hierarchikus (mereven alá-, illetve fölérendeltségű). A mentor, mint már írtuk, sohasem adhat utasításokat, a mentori szerep nem arról szól, hogy „mivel nekem több tapasztalatom van, én el tudom dönteni, mi a helyes lépés/vagy jó neked/önnek”. Ahogyan azt sem mondhatja meg, hogy mi a helyes viselkedés és mi nem az, a mentor ugyanis nem is nevelő. Az ő feladata, hogy tájékoztassa és megbeszélje vele a lehetséges módozatokat, lehetőségeket, és – ha vannak – elmondja saját tapasztalatait, majd ezek fényében, ha a mentorált igényli, közösen megbeszélhetik, mit tartanak a legjobb megoldásnak.

A mentori munka segítségével megvalósított programok, gyakorlatok folyamatosan teret nyernek hazánkban is, köszönhetően hatékonyságának, és minden területen való alkalmazhatóságának, adaptálhatóságának. Ennek eredményeképp ismertsége és elismertsége folyamatosan nő, és kijelenthető, hogy a tevékenység megindult a professzionalizálódás irányába, kezdi „magára öltetni” a „szakmaiság jegyeit”. Ezt támasztják alá az alakuló, valamint már működő, szakemberekből és kutatókból álló „műhelyek” munkája, a szaporodó, mentori tevékenységgel kapcsolatos „szakmai” és társadalmi diskurzusok, konferenciák és a képzések fejlesztésére, egységesítésére, és akkreditálására irányuló törekvések is. Remélhetően ez a tendencia nem szakad meg, és hamarosan egy új, és hivatalosan is elismert szakma születésének lehetünk tanúi.

V. MENEDÉKKÉRŐK ÖNKÉNTES FOGLALKOZTATÁSA

Az alábbi fejezetben feltáró jellegű kutatásunk eredményeit mutatjuk be. A kutatás során azt vizsgáltuk, hogy az önkéntesség valóban megfelelő eszköze lehet-e az integrációnak az adott társadalmi kontextusban, milyen tényezők hátráltatják az ilyen gyakorlatok kibontakozását, és mi mindenre érdemes odafigyelni a támogatásukkor.

Az Equal programban megfogalmazott kiinduló hipotézis az volt, hogy mivel a menedékkérők számára a munkavállalás igen nehéz, gyakorlatilag kivitelezhetetlen, ezért társadalmi, elsősorban munkaerő-piaci integrációjuk elősegítése céljából megfelelő eszköz lehet az önkéntes munkavégzés: egyfelől a menedékkérők önkéntessége, másfelől a magyarországi önkéntesek bevonása a nekik történő segítségnyújtásba.

A kutatás tehát az önkéntesség két lehetséges formájára terjedt ki: a menedékkérők önkénteskedésére a többségi társadalomban, illetve a nem menedékkérők önkénteskedésére a befogadó táborokban. A kérdés többoldalú vizsgálata érdekében minden közvetlenül érintett célcsoportot megkérdeztünk: a menedékkérők mellett a debreceni – aktuálisan vagy potenciálisan – önkénteseket fogadó szervezetekkel, nem menedékkérő önkéntesekkel és a menekültügy, valamint az önkéntesség néhány szakértőjével készítettünk interjúkat, valamint fókuszcsoportos beszélgetéseket.

MÓDSZEREK

A kutatás 2007 szeptembere és novembere között zajlott, összesen három alkalommal egy hetet töltöttünk a terepmunka helyszínén, Debrecenben. Emellett néhány szakértői interjú és egy fókuszcsoport Budapesten készült, amit az indokolt, hogy nagyon kevés olyan önkéntes van ma Magyarországon, aki menedékkérőkkel foglalkozik, de egy Budapesten működő alapítvány révén talákoztunk néhány fiatallal, akik a bicskei táborban dolgoznak egy önkéntes program keretében. Fontosnak tartottuk az ő tapasztalataik bevonását is a kutatásba. A kutatás módszerül az elsősorban konkrét adatok gyűjtésére alkalmas, félig strukturált egyéni interjú, és a különböző vélemények megfogalmazására módot adó, azonos feladatsor alapján készült, fókuszcsoportos interjú választottuk, a különböző célcsoportok számára külön kifejlesztett kérdéssorral.

- **a menedékkérőkkel** a debreceni befogadóállomás területén összesen 20 interjút készítettünk;
- **a nem menedékkérő önkéntesekkel** 2 fókuszcsoporthoz beszélgetést vettünk fel; az egyiket Debrecenben az Életfa Önkéntes Központ Alapítvány segítségével, saját önkénteseik részvételével; egy másikat pedig Budapesten a Multikultúra Alapítvány önkénteseivel, akik a bicskei befogadóállomáson dolgoznak; továbbá 5 egyéni interjú is készült ezzel a célcsoporttal;
- potenciális illetve aktuálisan **önkénteseket fogadó szervezetekkel** egy fókuszcsoporthoz beszélgetést és 10 egyéni szervezeti interjút rögzítettünk;
- a menekültügy és az önkéntesség területének **szakértői** közül 6 fővel készült interjú (személyre, illetve intézményre szabott, egyéni kérdéssor alapján).

MENEDÉKKÉRŐK ÖNKÉNTES FOGLALKOZTATÁSA

A menedékkérők önkéntességét a jelen vizsgálatban elsősorban az integráció szempontjából közelítettük meg. Kiinduló hipotézisünk az volt, hogy mivel a menedékkérők hivatalosan nem vállalhatnak munkát, ezért igen nagy eséllyel mindenfajta kapcsolattól, interakciótól – így tehát közvetett módon az integrációs lehetőségektől – elzárva élnek a befogadótáborokban. Esetükben a munkavégzés – amely fontos eszköze lehet a többségi társadalomba való integrációnak –, egyetlen legális útja az önkéntesség lehet. A táborban végzett interjúk alapján arra kerestük a választ, hogy a menedékkérők hogyan viszonyulnak az önkéntes munkához, felismerik-e, szükségesnek tartják-e az effajta munka esetleges hozadékait, vagy sem. Akarnak-e egyáltalán integrálódni a magyar társadalomba, vagy ez nem fontos szempont számukra? Milyen percepcióik, előzetes ismereteik, kulturális tapasztalataik vannak a munkavégzés e formájáról? Pozitívan állnak ehhez a lehetőséghez, vagy inkább negatívan? Amennyiben elutasítók, milyen ellenvetéseket fogalmaznak meg?

A MENEDÉKKÉRŐK INTEGRÁCIÓHOZ VALÓ HOZZÁÁLLÁSA

Az első legfontosabb kérdés, hogy a menedékkérők akarnak-e egyáltalán integrálódni a magyar társadalomba, aminek egyik összetevője, hogy Magyarországon akarnak-e maradni?

A menekülők többnyire olyan nyugati országokba igyekeznek, ahol már élnek ismerőseik, vagy tudják, hogy az adott helyen nagyobb kolóniában telepedtek le saját nációjuk tagjai. Többségük a magyarországi tartózkodást feltehetően átmenetinek tekintik, céljuk, hogy továbbutazzanak egy ismerősnek vélt országba.

Amikor **Hasham** megérkezett ide, annyit tudott Európáról, hogy „az jó”. Törökországon keresztül jött, autóval és gyalog, nagyon nehéz volt, de szerinte Isten megsegítette. Egy barátjával indult el, aki Törökországban maradt, mert feleségül vett ott valakit. Négy hónapja van Magyarországon. Szerinte biztos, hogy megkapná a menekültstátust (bár ez még nem történt meg), mivel azonban Angliába igyekszik, nem akarja megvárni, hogy ügye lezáruljon. Sok barátja van Angliában, azt mondja, ott nagyon sok honfitársa él. Véleménye szerint ott jobban megkapják a menekültstátust, Magyarországon sokkal kevésbé, itt inkább csak a befogadottit...”.

Sokan azonban már túl vannak egy-egy „szökési kísérleten”, azaz megpróbáltak már egy nyugat-európai országba továbbszökni, de visszakerültek Magyarországra. Bár azok közül, akik továbbszöknek, viszonylag kevesen vannak, akiket a hatóságok visszaküldenek Magyarországra, mégis elrettentő ereje van az intézkedésnek, sokan ezért nem próbálkoznak az elutazással. Mivel nem sok esélyt látnak arra, hogy hosszabb távon egy másik uniós országban tartózkodhassanak illegálisan, a menedékkérők gyakran abban bíznak, hogy ha valamilyen státust kapnak, akkor továbbutazhatnak.

Hailét Magyarországra érve negyedmagával elkapták valamelyik kisvárosban, ahol az utcán aludt, és arra ébredt, hogy esik a hó. Békéscsabára küldték, ahol egy éjszakát töltött, a szombatról vasárnapra virradót. Az egyik fiú a négyből azt javasolta, menjenek tovább Ausztriába, mert hétfőn ujjenyomatot vesznek tőlük. Hailét éjjel gyalog átszökött az osztrák határon (a barátja másfelé vette az irányt), de másnap reggel elkapta a rendőrség. Megkérdezték honnan való, és honnan érkezett az országba, majd egy bécsi fogdában tartották három hónapon át, ahol nyolcadmagával osztozott egy cellán. Onnan visszahozták Magyarországra, így került Debrecenbe.

A fentiekben bemutatott esetek alapján erősen megkérdőjelezhető, hogy a menedékkérők egyáltalán szeretnének-e a magyar társadalomba integrálódni. Általánosságban úgy tapasztaltuk, hogy – bár gyakran be sem vallják továbbutazási terveiket, attól féltve, hogy ez rosszabb színben tünteti fel őket, és csökken az esélyük a státus elnyerésére – ez a kérdés mindenkit erősen foglalkoztat. Ez nem is csoda, tekintettel arra, hogy mi elsősorban a menedékkérői státusban lévőkre koncentráltunk. Ők azok, akiknek feje fölött folyamatosan ott lóg Damoklesz kardja, bár-mikor megtörténhet, hogy kiutasítják őket az országból. Így részben védekezési reakciónak is tekinthető az átmeneti helyzetre adott válasz, miszerint nem is akarnak beilleszkedni mindaddig, amíg nem tudják biztosan, hogy huzamosabb ideig maradhatnak – különösen mivel nincsenek olyan lehetőségek, amelyek segítenék az integrációjukat. Egészen más a helyzet viszont azokkal, akik megkapták a menekültstátust vagy a kiegészítő védelmet, amivel már különböző jogok is járnak; az első és legfontosabb ezek közül: a munkavállalás.

Jakirnak jelenleg nincsen állampolgársága, most menekültstátusra vár, amelyet állítólag meg fog kapni. Mindenképpen az egészségügyben szeretne dolgozni, és Európában képzelel el a jövőjét, de arra nem adott egyértelmű választ, hogy itt akar-e maradni Magyarországon. Azt mondta, majd meglátja, talál-e állást, minden ettől függ. Az álláskeresést úgy képzelel, hogy újságok álláshirdetéseire jelentkezik, vonattal felutazik Budapestre, majd visszajön a táborba. Nagyon pesszimistán látja a jövőjét, egyetlen kívánsága van, hogy „végre ÉLETE legyen”. Nincsenek a jövőre vonatkozóan nagy tervei és várakozásai, hiszen „egyszer már megvolt mindene, majd mindene elveszett” (házját, munkáját és feleségét, akitől elvált).

A Magyarországon maradási szándék kialakulásában gyakran nem is az egyének menekültügyi jogállása, hanem pillanatnyi helyzetük, lehetőségeik, kapcsolataik alakulása a legfontosabb tényező. Aki képes volt kialakítani valamilyen kapcsolati rendszert, például feketemunkához, piacozási lehetőséghez jutott, vannak barátai, valamilyen közösséghez tartozik, gyakrabban fogalmaz mond olyat, hogy szívesen itt maradna.

Natália 17 éves lány, kiskora óta Magyarországon él. Nagyon vallásos, a közösségnek, amelynek tagja – állítása szerint – nagyon sokat köszönhet. A vallási csoport már azt is felajánlotta, hogy közös erővel felnevelik, kitaníttatják a lányt. Natália elmondása szerint a vallásból merít erőt a küzdelmekhez, és mindent Istennek köszönhet. Az emberek nagyon kedvesek vele, bár azt is hozzáteszi, hogy régebben nagyon sokat bántották. Ezért az iskolában a nevének magyar változatát használja, így nem tudják rögtön, hogy nem magyar származású, hiszen a nyelvet szinte tökéletesen megtanulta. Most már úgy érzi beilleszkedett, szívesen élne itt hosszú távon, orvos szeretne lenni.

Az integrációs, azaz beilleszkedési szándék a szűkebb (debreceni) és tágabb (magyarországi) közösségbe tehát sok tényezőtől függ: egyrészt a menedékkérő korától és lehetőségeitől, családi állapotától, nyelvtudásától, de legfőképpen az eddig kialakított kapcsolatrendszerétől, azaz a jelenlegi helyzetének integrációs fokától. Összegezve tehát: Magyarország mellett jobban elkötelezettek azok, akiknek sikerült már valamilyen kapcsolati rendszert kialakítaniuk, és ezen keresztül időszakos munkákhoz jutnak. Az elkötelezettséget növeli, ha családokról van szó, ahol a gyerekek már járnak iskolába, és valamennyire elsajátították a nyelvet. A fiatal egyedülálló, akik még egzisztenciájuk megteremtése előtt állnak, azaz munkát és párt keresnek, inkább Budapesten tudják elképzelni jövőjüket, de mivel ők mobilak és több nyelvet beszélnek, mint idősebb társaik, nem ragaszkodnak Magyarországhoz. Legfőbb szempont számukra a letelepedés helyszínének megválasztásakor, hogy hol tudják megtalálni számításukat: azaz a megfelelő munkát, családot, barátokat. Legalább ekkora súllyal esik latba a menekültügyi eljárás állása, azaz, hogy a procedura melyik állomásánál tartanak éppen. Mivel azonban kilátásaikról a menedékkérők nem sok konkrét információt tudnak, ezért inkább az erről való vélekedéseik, esélylatolgatásaik befolyásolják további terveiket.

Sokan hiába szeretnének Magyarországon maradni, ha a menekültügyi eljárás végén (sokszor 7-8 év után) véglegesen elutasítják folyamodványukat, és kiutasítják őket az országból. A menedékkérők többnyire nem szokták megvárni a kitoloncolást, hanem továbbsszöknek, mielőtt ez bekövetkezhetne. Itt tehát nem az integrációs szándék hiányáról van szó, hanem egy kényszerű menekülésről. Látható tehát, hogy igen összetett problémakörrel szembesülünk, amikor a menedékkérők integrációs szándékait és lehetőségeit vizsgáljuk.

A MENEDÉKKÉRŐK MUNKÁHOZ ÉS ÖNKÉNTESÉGHEZ VALÓ HOZZÁÁLLÁSA

A menedékkérőkkel készült interjúk során először mindig rákérdeztünk, hogy az illető ismeri-e az önkéntesség fogalmát, ha igen, akkor vett-e már részt ilyenben, majd kikérdeztük ennek körülményeit. A menedékkérők azonban gyakran nem tudták elsőre értelmezni a fogalmat, ilyenkor megpróbáltuk körbeírni, hogy mit értünk ez alatt, és kiderült, hogy valamilyen formában szinte mindenki találkozott már ezzel a típusú segítséggel: vagy ő kapta, vagy ő adta. Érdekes eltérések adódtak azonban a kulturális különbségek mentén: az afrikai országokból érkezők például igen jól ismerték a jelenséget, és gyakran valamilyen segítségnyújtáshoz kötötték az önkéntességet.

Mulundu afrikai otthonában gyakran önkénteskedett, ruhával, élelmiszerral segítette az árva-házakat. Néha egy-egy kampány keretében tette ezt, néha csak úgy magától. Azt mondja, viszonylag általános, hogy aki megteheti, segíti a rászorulókat. A legtöbben általában bizonyos szervezeteken keresztül teszik, mint például a Vöröskereszt. Szerinte az önkéntes munka értelme, hogy képességeket, készségeket szerezhessenek, és a másik emberen segíthessenek. Itt is szívesen önkénteskedne, hogy fejlessze a képességeit, ismereteit, találkozhasson emberekkel, kapcsolatokat építhessen és segíthesse a társadalom integrációját.

Egy marokkói származású fiatalember kifejtette, hogy náluk otthon az önkéntesség teljesen hétköznapi, szinte elvárás jellegű, amikben az egyháznak nagy szerepe van. Érdekesnek találta, hogy itt, Magyarországon „munkának” nevezik az önkéntességet, míg az ő hazájában a „segítség” terminust használják. Ezen a terminológiai különbségen érdemes elgondolkozni: gyakran tapasztaltuk ugyanis, hogy az önkéntes munka hallatán elsőként az „ingyen végzett munkára”, és nem a „segítésre” asszociált a kérdezett. A menedékkérők közül sokan úgy gondolják, hogy inkább nekik maguknak lenne szükségük segítségre ahelyett, hogy az ő szolgálataikat vennék mások igénybe. Többen úgy vélik, egyszerűen nem tehetik meg, hogy ingyen dolgozzanak, hiszen el kell tartaniuk valamiből a családjukat. Viszonylag ritka az, hogy valaki elsőre végiggondolta volna az önkéntes munka esetleges egyéb hozadékait, mint például kapcsolatok, későbbi munkalehetőség, többségi kultúra megismerése stb. Ha azonban elmélyedtünk a témában, és több oldalról körbejártuk, akkor ezek a szempontok is gyakran felmerültek. Ilyenkor a menedékkérők többnyire felismerték, hogy lehetne haszna számukra az effajta munkavégzésnek is. Általában azonban úgy érzékeltük, hogy két út között hezitál a kérdezett: egy távoli, be nem látható jövő reményében végzett, ámde hosszú távú befektetést jelentő önkéntes munka, és a mindennapi megélhetéshez szükséges rövid távon segítséget nyújtó feketemunka között.

Ahhoz, hogy megértsük a menedékkérők önkéntességhez való viszonyát, előbb a munkához való általános attitűdjüket kell megvizsgálnunk. Mivel az étkezés és a lakhatás adott, így a kardinális kérdéssé a munkavégzés lehetősége válik a tábortlakók életében. Mindenki álma, hogy egyszer majd kijusson a táborból és legális keretek között dolgozhasson. Többen a legális munkát „igazi munkának” titulálták, és az adófizetéshez kötötték bizonygatván, hogy ők „hasznos tagjai szeretnének lenni az társadalomnak”, amennyiben lehetőséget kapnának rá. Ez azonban többnyire csak vágyalom marad, hiszen a teljes körű munkavállalás joga csupán a menekültek számára adott, de ezt a státust a menedékkérők igen kis csoportja kapja csak meg, ráadásul akkor sem kap egykönnyen munkát. Tehát a menedékkérő munkavállalása gyakorlatilag szinte lehetetlen (hiába tartózkodik több éve az országban).

Miko ezermester, szakmáját tekintve targoncás. A táborban régebben biztonsági őrként dolgozott 14 ezer forintot keresett egy hónapban. Sajnos ez a lehetőség megszűnt, most azt mondták neki, hogy csak az dolgozhat a táborban, akinek befogadotti igazolványa van. „Én már miután kijöttem a karanténból a tizenegyedik napon dolgoztam, először takarítottam. Mindent, amit a táborban kellett. Először 10 ezer forinttal kezdtem, majd ez felment 14 ezerre. A poliszkártával nem adnak munkát. Ha lenne személyi igazolvány, lehet, hogy felvénnek, de ezzel a poliszkártával sehová. Itt is, a másik oldalon van ez a fás, aki deszkát árul, még azelőtt 2004-ben, vagy 2003-ban a főnök azt mondta: – Te, Miko, van neked valami, hogy fel

tudjalak venni? Mert feketén nem szabad, csak legálisan. Mondtam, hogy ez a kártyám van, azt mondja, hogy sajnos ezzel nem szabad. Ezért nem tudtam, csak itt, a táborban dolgozni.

A befogadottak munkavállalása sem egyszerű, hiszen elég nehéz olyan munkáltatót találni, aki vállalja a fentebb vázolt procedúrát azért, hogy egy külföldit foglalkoztasson. A menedékkérők gyakran papírok nélkül érkeznek (hiszen menekülnek országukból), így nem tudják képzettségüket, szaktudásukat bizonyítani. A befogadottak legfőbb foglalkoztatója maga a befogadóállomás, ahol jelenleg kilenc személy dolgozik többnyire karbantartói munkakörben.

Kamran, akinek asztalos a szakmája, a tábor területén lévő műhelyben dolgozik. A műhelyben mindenféle munkát végeznek, ami a táborhoz kapcsolódik: most például játszóteret építenek, és ott csinálják meg fából a játékokat hozzá. De szokott takarítani, villanyt, zárat szerelni is. Négy hónapja dolgozik a műhelyben, havi 30 ezer forintért. Reméli, hogy meg fog változni a törvény, és könnyebb lesz menekültstátust kapni, mert hiába dolgozhatna elvileg a befogadotti státussal is, már többször történt vele olyan, hogy jelentkezett egy munkára Debrecenben, és amikor a személyi igazolvány helyett a befogadói adta oda, rögtön közölték vele, hogy nem alkalmazzák. Feketemunka volna, Budapesten is élnek barátai, akik már többször ajánlották, hogy egy nap akár 8-10 ezer forintot is kereshet, de nem ment, mert nem szeretne illegálisan dolgozni. Azért jobb szerinte menekültként, mert ők előbb-utóbb magyar személyigazolványt is kapnak. Azzal az okmánnyal, amilyen neki is van, nehezebb, mert már többször találkozott olyan rendőrrel, aki azt sem tudta, mi az.

A befogadóállomáson csak a befogadotti státussal rendelkezők dolgoznak, és e helyek száma is véges. Akiknek nincs ekkora szerencséjük, hogy helyet kapjanak a csapatban, azoknak marad a feketemunka világa. Többen inkább „piacozni” próbálnak, ami gyakran azt jelenti, hogy megpróbálják eladni azokat a dolgokat, amikhez hozzájutnak: például a táborban összegyűjtött konzerveket. Vannak olyanok, akiknek már kialakult kapcsolatrendszerük van, és szinte „vállalkozásszerűen űzik” a piacozást.

Hoxha jelenleg kereskedéssel foglalkozik, felvásárol mindenféle árut, a gombtól a kabátig, elemet, lámpát stb. a kínai piacon, és ezekkel jár piacozni. Budapestre vonattal utazik, ott a kínai piacon van egy árus, akit ismer, tőle szerzi az árut. Reggeltől délutánig árul a debreceni „zsibin”. Tudja, hogy ez nem legális, nem szabadna csinálnia, de muszáj, mert kell a pénz. A piacozást két éve kezdte, saját ötlete volt, hogy belevágjon. Van egy fiú a táborban, aki szokott neki segíteni, pénzért persze. Azt szeretné, ha lehetne itt is egy étterme (otthon saját vendéglője volt), de másnál nem szívesen dolgozna, ő szeretne lenni a főnök. Ismerősei, barátai főleg itt a táborban vannak, de sok embert megismert már Debrecenben a piacozás miatt. Származása miatt sosem volt problémája, általában nagyon segítőkész emberekkel találkozott.

Összességében a táborban élők munkavégzéssel kapcsolatos attitűdje ugyanaz: mindenki szeretne valamilyen formában dolgozni, a munkát a lakhatás és élelem után a legalapvetőbb létfeltételnek tartják. Munka nélkül az emberek unatkoznak és saját sorsukon rágódnak bezárva a tábori szobákba, ami sokak szerint számos problémának okozója. A tábori tétlenség az emberekből az agressziót is kihozza, gyakori a verekedés, civakodás, irigykedés. A munkaszerzés főként

a családosoknál létkérdés, hiszen a fejenként 2500 forintos zsebpénzből nem tudják fenntartani magukat, a gyerekeket iskolába járattatni, ruhákat venni nekik stb.

A munkavállalás formáját befolyásolja az iskolai végzettség is: a felsőfokú végzettséggel rendelkezők gyakrabban fogalmaznak meg elvárásokat a munka minőségével és területével kapcsolatban. Ők szeretnék majd saját területükön elhelyezkedni, számukra azonban gyakran a papírok (szakmai bizonyítványok és munkavállalási engedély) és a nyelvtudás hiánya okoz gondot.

Mint láttuk, az önkéntesség azon menedékkérők számára mutatkozik alternatívaként, akik minden más munkavégzésből kiszorultak, és nincsenek rászorulva a feketemunka végzésére, illetve azoknak, akik felismerik az önkéntes munka hosszú távú pozitív hatásait. Úgy tűnik egy-két kivételtől eltekintve, hogy a menedékkérők a társadalmi beilleszkedést egy hosszú távú folyamatnak képzelik, az integrációt a legális, azaz „rendes” munkavégzéshez kötik, az önkéntes munkavégzést leginkább eszköznek tekintik.

A továbbiakban a menedékkérők percepcióit vizsgáljuk: először az önkéntes munkával kapcsolatban megfogalmazott előnyöket, majd a hátráltató tényezőket vesszük számba.

AZ ÖNKÉNTESÉG VÁRHATÓ HASZNA A MENEDÉKKÉRŐK SZEMPONTJÁBÓL

Az egyik legfontosabb szempont, amelyet a menedékkérők az önkéntesség mellett érvelve megfogalmaztak, az „unaloműzés” volt, hiszen a legtöbben az elfoglaltság hiánya miatt fellépő üres, perspektíva nélküli életet tekintették legfőbb problémájuknak. Sokan úgy vélik, hogy ha már nem vállalhatnak legális keretek között munkát, akkor legalább az idő hasznos eltöltése céljából van értelme az önkéntes munkavégzésnek. *„Az önkéntes munka szerintem jól hat a gondolkodásra.. Ha nem dolgozol, depresszióba süllyedsz. Ezt már megtapasztaltam. [Depressziósnak érzed magad?] Azt hiszem, igen. Talán előbb-utóbb kapok egy szobát a táborban működő elmegyógyintézetben. Tudod, akik ott élnek, nem normálisak. Minden nap látni őket, és az sem tesz jót. Ha egy évig nem kapok választ a kérvényemre, előkészíthetik a szobámat.”* – fogalmaz egy fiatal kurd származású férfi.

Egy orosz állampolgárságú asszony, aki 14 éve él Magyarországon a következőképpen vélekedik az önkéntességről: *„Ez nem rossz, ez mindenkinek nem rossz. Pedig emberek, ki foglalkozik csak saját problémával, tönkre ment. Na, tudod, tönkre ment az agy. Mikor az ember csak úgy gondol saját problémákról. Amikor dolgoznak, akkor jobban vidámak, és akkor nem gondolnak saját problémákról. Az jobb.”* Az asszony véleménye szerint, akik ide jönnek, azok mindannyian valami problémát hagynak otthon, a hátuk mögött, jobb, könnyebb, ha tudnak itt dolgozni, és nem csak a problémájukon kell rágódniuk.

Az unaloműzés mellett a második legfontosabb szempont a kapcsolatteremtés volt. Sokan panaszkodtak arra, hogy nem ismernek magyarokat, és mivel a tábor olyan távol helyezkedik el a város központjától, úgy érzik nincs is esélyük az ismerkedésre. A kapcsolatok általában vala-

milyen munka kapcsán vagy szórakozás közben alakulnak ki, de ehhez jó kommunikációs készség, és általában hosszabb idő szükséges. Addig viszont – főként az egyedül érkezők – nagyon magányosak, gyakran a táborban sem találnak barátokra.

Jakir, aki végzettségét tekintve orvos, nagyon szívesen lenne önkéntes. Őt ez leginkább az unaloműzés szempontjából érdekelné, mert szerinte nincs annál rosszabb, mint tétlenül ülni. Hazájában már önkénteskedett, rögbimeccseken volt önkéntes orvos. A motivációkkal kapcsolatban elmondta, hogy neki a legfontosabb, hogy kapcsolatokat teremtsen, esetleg barátnőt találjon, mert itt nagyon magányosnak érzi magát. Már több mint tíz éve él Európában, úgy érzi, hogy saját kultúrájától eltávolodott, az ő látásmódja sokat változott. Nem igazán találja a hangot honfitársaival, akik szerinte túl tradicionális életet élnek, ezért szeretne minél több európaival kapcsolat kialakítani. Mindenképpen a szakmájában, tehát az egészségügyben szeretne tevékenykedni. Elmondta, hogy a táborba Jehova tanúi szoktak jönni, ő már velük is volt egy-két találkozáson.

A kapcsolatteremtés több okból is fontos lehet: egyrészt a további munkalehetőségek miatt, ezenkívül bármilyen segítség jól jön, amit a többségi társadalom tagjai nyújtani tudnak. Itt nem feltétlenül anyagi segítségre, hanem például tájékoztató, eligazodási lehetőségekre is gondolunk. Többen hiányolják például, hogy nem tudnak tájékozódni a magyar viszonyok között, nem ismerik az embereket, a kultúrákat, a szabályokat, a szokásokat stb. Tibash például azt szeretné, „hogyan valaki elmondja, hogyan kell itt élni. Mert én nem ismerem ezt az országot, az itteni gondolkodásmódot. Nem tudom, hogy mit szeretnek az itteniek, és mit nem. És hogy hogyan jutok el bizonyos helyekre, például bulikba vagy templomba. Nem tudom, hogyan szerezzek barátokat. Ilyenek. [...] Jó lenne valakitől megtudni, hogyan lehet itt munkát szerezni. Ebben volna szükségem segítségre. Például, ha eljössz az én országomba, megmondom, hogy találsz munkát: ha fizetsz, kapsz. Bemész a hivatalba, ismersz ott valakit, fizetsz, és minden rendben. Papírok nélkül is adnak munkát, ha fizetsz érte. Tényleg ilyen.”

A menedékkérők többször felhívták figyelmünket, hogy a magyarok nem ismerik az idegen kultúrákat, és előítéletesek. Az önkéntes munkának nemcsak az a lehet az előnye, hogy a külföldiek megismerik az itteni társadalmat, hanem az is, hogy a magyarok találkoznak idegen kultúrákkal, és befogadóbbak lesznek. A különböző kultúrák találkozásából tehát mindkét fél profitálhatna, növelhetné tudását, ismereteit, és ezzel mind a menedékkérők, mind a befogadó társadalom előítéletei csökkenhetnének.

Az Afrikából származó **Rafa** elmesélte, hogy hazájában az önkéntes segítséget a vallás is előírja, nők és férfiak egyaránt végzik. Szerinte az önkéntesség mindenképpen jó eszköz az integrációhoz, és nagyon hasznos lenne a különböző kultúrák összeismertetése szempontjából is, a vallást például jó közvetítő közegnek tartja ehhez. Amikor Győrben volt, azt tapasztalta, hogy az emberek nem tudtak semmit a menekültekről, azt sem tudták, hogy létezik ott egy ilyen „gyűjtőhely”. Amikor azonban megtudták, hogy ő muszlim, mindenki érdeklődéssel kérdezgette. Sokat mesélt az embereknek a vallásáról, amit egyfajta misszióknak is tart. Szívesen végezne bármilyen önkéntes munkát, főként vallási, kulturális téren.

Minthogy a menedékkérők legtöbbször nem hozzák magukkal irataikat, bizonyítványaikat, problémát okoz az elhelyezkedésben a hitelesség és megbízhatóság igazolása is. Az önkéntes munka egyik fontos előnye lehet, hogy amennyiben a munkáltató meg van elégedve az önkéntes teljesítményével ajánlólevelet ad, amely aztán segíthet a későbbi munkaszerzésben. Többen vannak olyanok is, akiknek nem volt módjuk szakterületükön elhelyezkedni, mert rögtön iskola után menekülniük kellett, vagy be sem tudták fejezni az iskolát. Számukra fontos lenne a gyakorlat megszerzése is, amennyiben saját szakterületükön, vagy ahhoz közeli munkakörben helyezkedhetnének el. Emellett egyéb gyakorlati tudás megszerzésére is lehetőség nyílna az önkéntesen végzett munka keretén belül. Ilyen lehetőség például a számítógépes ismeretek bővítése vagy a nyelvtudás elsajátítása.

A menedékkérők közül néhányan megfogalmaztak olyan véleményt is, hogy amennyiben ők maguk elvárják a magyar államtól a segítséget, úgy nekik is kell valamit cserébe nyújtani. Tibash például így fogalmaz: „Ha mindent megkap a táborban, jobban érzi magát, ha önkéntességgel pótolja.” Natália jó ötletnek tartja, hogy a menedékkérők önkénteskedjenek, mert véleménye szerint „nem szokhatnak hozzá, hogy mindig csak kapjanak”, a lány szerint nekik is kell valamit adni, hogy a „kör bezáródjon”. A többség azonban nem gondolja, hogy az állam vagy a magyarok „segítsége” miatt kellene önkénteskednie, inkább valamilyen remélt haszon érdekében vágná bele a „vállalkozásba”.

AZ ÖNKÉNTESÉGET AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK A MENEDÉKKÉRŐK SZEMPONTJÁBÓL

Az önkéntesség szervezett formája Magyarországon is még gyerekcipőben jár, ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy a menedékkérőknek nincs túl sok információjuk e témáról. Emellett azt is el kell ismerni, hogy a magyar táborokban élő menedékkérőknek nem volt túl sok alkalmuk találkozni önkéntes munkalehetőséggel, leszámítva a debreceni munkaügyi központ által meghirdetett egyedülálló önkéntességi programot, amelynek keretében a táborból eddig 6-7 főt foglalkoztattak.

Általánosságban viszont nagyfokú **információhiány** jellemző az önkéntességgel és a lehetőségekkel kapcsolatban, ami alapvetően hátráltatja az önkéntesség terjedését.

A következő fontos probléma a menedékkérők **ideiglenes helyzetéből** adódik, miszerint ők maguk sem tudják, hogy meddig maradhatnak az ország területén, mi lesz velük, ha elutasító határozatot kapnak. Az ideiglenes és kiszolgáltatott helyzet – ahogy azt már az előzőekben vázoltuk – alapvetően rossz hatással van a menedékkérők mentális és pszichés állapotára, és az sem csoda, hogy egy ilyen átmeneti helyzetben nem akarnak vagy mernek önkéntes munkát vállalni, ami nyilvánvalóan kötelezettségekkel is jár.

A következő hátráltató tényezőt – amelyet a tanulmányban többször is említünk – a súlyos **megélhetési problémák** jelentik, amiért a legtöbben valamilyen illegális pénzszerzési módhoz folyamodnak. Bár az önkéntes munkába fektetett energiák hosszú távon megtérülhetnek a megszerzett kapcsolatokon keresztül – amihez hozzájárul a megszerzett munka és kulturális

tapasztalat – , sokan mégis úgy érzik, nem tudják ezt az áldozatot meghozni. Egyrészt azért, mert a kieső időben is meg kell élni, ami főként azoknak okoz nehézséget, akiknek családjuk, gyerekeik vannak, illetve akiket otthonról nem tudnak anyagilag támogatni. Másrészt a befektetett idő és energia megtérülésére semmiféle garancia sincs, ez sokszor leginkább az önkéntes érdekérvényesítő, kapcsolattartási, kommunikációs stb. képességein múlik.

A befogadó társadalom oldaláról sokszor elhangzik, hogy a menedékkérők nem is akarnak integrálódni a társadalomba, mert sokkal könnyebb számukra munka nélkül naphosszat „heverészni” a táborban, és várni az ebédet. Biztosan vannak olyanok, akiket tényleg kielégít ez a helyzet, de kutatásunk során mi egyetlen ilyen emberrel sem találkoztunk. Valószínűsíthető, hogy ez a helyzet sokkal inkább demoralizáló mind a közösségre, mind az egyének életére, lelki egyensúlyára és önbecsülésére nézve, mint amennyire kényelmes. Ugyanakkor sokszor találkoztunk olyan helyzettel, hogy bár a menedékkérőkben megfogalmazódott a cselekvési vágy, mégsem tudtak kilépni helyzetükből. Ez adódhat mentális, pszichikai állapotukból vagy egyszerűen egy cselekvési bénultságból, ami pont az ideiglenességből, az átmeneti állapotból származtatható.

Amennyiben – és többször találkoztunk ilyen esettel – az illető elméletileg egyetért az önkénteskedéssel, hasznosnak találja, de mégsem megy el ilyen munkát végezni, feltehetően racionális megfontolásból nem tartja jó stratégiának. De az is lehet, hogy egyszerűen megváltozott a helyzete, például kapott egy elutasító határozatot.

Mind a potenciális fogadószervezetek és az önkéntesek, mind a menedékkérők oldaláról elhangzott a félelem a befogadó társadalom idegenekkel szemben megnyilvánuló intoleranciájával kapcsolatban. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a magyar társadalom, szűkebben értelmezve a debreceni társadalom – amelyről a tábor elhelyezkedése miatt több információnk van – nincs felkészülve az idegen kultúrák, ezen belül a menedékkérők és menekültek befogadására. Az emberek nem ismerik a különböző kultúrákat, nincsenek tapasztalataik, hiszen eddig nem volt jellemző, hogy az országba, főként annak egyik legkeletibb részére jelentős számban külföldiek érkeznek.⁵³ A menedékkérőkkel kapcsolatban még rosszabb a helyzet: sokan egyáltalán nem is tudnak arról, hogy Magyarországon befogadóállomások léteznek. A menedékkérők úgy érzékelik, hogy a magyarok „bűnözőnek” tartják őket, és félnek tőlük. Így tehát igen valószínű, hogy a menedékkérők önkéntes foglalkoztatásánál is felmerülne ez az alapvető probléma. Ezt a konfliktust valószínűleg csak a gyakorlat és a jó tapasztalatok oldhaták fel. A munkaügyi központ vezetője is elmondta, hogy programjuk bevezetésekor több olyan kolléga is akadt, akik fenntartásokkal viseltettek a menedékkérők önkéntességével kapcsolatban, majd amikor gyakorlatban látták megvalósulni a programot, megismerték az önkénteseket és jó tapasztalatokat gyűjtöttek, ők is szerettek volna segíőt kérni maguk mellé.

A következő probléma, amely felmerült a menedékkérőkben mint az önkéntességet hátráltató tényező: a nyelvtudás hiánya. Ez szintén egy olyan szempont, amely felmerült mind a menedékkérőkben, mind a szervezetek képviselőiben. Mindkét fél azt gondolja, hogy bizonyos szintű nyelvtudás szükséges bármifajta munka elvégzéséhez. Egy idegen nyelv elsajátítása azonban nem pusztán nyelvi kifejezőképességet jelent, hanem egy kultúra ismeretét is. Tehát fel-

53. Kivételt képeznek a szocialista rendszerben jellemző diákcsererendszerek, amelyek keretében a Debreceni Egyetemen sok külföldi – főként „baráti országokból érkező” – diák tanult. Ők általában jól elsajátították a magyar nyelvet, és sokan közülük itt alapítottak családot.

tételezhető, hogy a menedékkérőket zavaró nyelvtudáshiány az ismeretlen kultúrát is jelenti számukra: *„Persze, hogy magyarokkal szeretnék dolgozni. Magyarországon élek, magyarul kell megtanulnom, és a magyar kultúrát, tehát erre van szükségem”* – véli Tibash.

A menedékkérők által megfogalmazott problémák gyakorlatilag mindegyike jelzi az integráció hiányát: az intolerancia, a nyelvtudás hiánya, a kiszolgáltatott ideiglenes helyzet, a megélhetési nehézségek és az információhiány mind olyan tényezők, amelyek azért okoznak problémát, mert a menedékkérők jelen pillanatban – részben tudatos politika eredményeképpen – nem integrálódnak és (például munkaerő-piaci vonatkozásban) nem integrálhatók a magyar társadalomba. Látható, hogy az akadályok között felsorakoztatott témakörök – más problémás oldalukról megvilágítva – nagyjából lefedik az előző részben említett várható hasznokat. Ez tehát azt jelenti, hogy a menedékkérők által megfogalmazott félelmek egyben azok, amelyekre megoldást is remélnének az önkéntesség által. Amennyiben tehát a megfelelő célcsoportot sikerül elérni az önkéntes programokkal, számos alapvető (aktuális és jövőbeli), a menedékkérők által felsorolt problémára jelenthetne megoldást ez a lehetőség. Úgy tűnik, hogy az önkéntesség bizonyos menedékkérő típusok számára jó integrációs eszköz lehetne, persze nem oldana meg minden problémát, de jelentősen megkönnyíthetné a beilleszkedni vágyók helyzetét. Az integrációs szándék ugyanakkor nagymértékben múlik a felkínált lehetőségeken, így az önkéntes munkavállalás elérhetőségén is.

A MENEDÉKKÉRŐK ÖNKÉNTESÉGE A SZAKÉRTŐK SZERINT

A menedékkérőkkel foglalkozó szakértők általános véleménye, hogy az önkéntes munka igen sok előnnyel járna a menekültek számára akár a tábor területén, akár azon kívül. Ha van motiváció a menedékkérőben, akkor biztos kapcsolatot is jelentehet: például a jövőben legálisan is alkalmazhatja a foglalkoztató az önkéntest (amint megvan a státusa), de az önkéntesség egyben a menedékkérő oldaláról is gesztust jelent a másik fél irányába. A szociális munkások hozzátesszik: *„Ezen túl [az önkéntesség] terápiaértékű, általa elkerülhető a hospitalizáció.”* Ugyanakkor igen sok akadályozó tényező is felmerült: *„A többség nem kapható rá, hogy bármit csináljon, még pénzért sem. Amilyen halott vagy tetszhalott állapotban van a tábor, hogy ebből kimozdítható volna, az szerintem utópisztikus.”* – állapította meg a tábor vezetője. A szakértők közül többen is megfogalmazták, hogy a táborlakóknak nincsenek hosszú távú terveik, nem motiváltak, hiszen legtöbben nem is akarnak itt maradni, illetve, hogy az elvégzett munkáért azonnal ellenértéket szeretnének kapni.

A szociális munkások szerint a tábor területén, a menedékkérők által végzett önkéntes munkának megvannak a nehézségei, több buktatója is akad. Az egyik ezek közül, hogy a többi táborlakó irigykedve és kételkedve néz az önkéntesekre: nem hiszik el, hogy tényleg ingyen végzik a munkát, folyton gyanúsítgatják őket, *„hogy összeszűrték a leveket valakivel, előnyökért dolgoznak”*, vagy *„bolondnak vagy hazugnak tartják őket”*.

A táboron kívül végzett önkéntes munkát a megkérdezett szakértők több szempontból – elsősorban a tábori összecsúszásuk rossz hatásainak kiküszöbölése miatt – is jónak találják. A Menedék

– Migránsokat Egyesület képviselői szerint „a menedékkérők részéről lehet az egy motiváció, hogy javítsanak a menekültek megítélésén, mert azt ők is érzik, hogy mennyire idegen- és menekültellenes a hozzáállás itt Debrecenben, és mindenhol Magyarországon”. Ezenkívül szerintük például az is nagy segítség lenne, hogy ha pénzbeli juttatást nem is, de például bérletet kapnának, amellyel ki tudnak utazni a táborból, mert ugyan a befogadotti státussal nem rendelkezőknek van ugyan ingyen utazási lehetőségük, de az is csak a helyközi járatokra szól, tehát a Debrecenen belüli közlekedésre nem vonatkozik. A táborlakók körülbelül egy százalékának van jegye vagy bérlete, a táborba érkező a büntetődíjak elengedését a szociális munkások szokták kérvényezni, általában eredményesen. A táborlakóknak segítő civilszervezet munkatársai szerint „a legtöbben azért nem vágnak bele [az önkénteskedésbe], mert nagy az elutasítás a magyar társadalom részéről. Vagyis ugyanolyan fogadtatásban részesülnének, mint legtöbbször, amikor álláskeresésről van szó. Pedig a legtöbbjüknek már csak azért is nagyon hasznos lenne, hogy eltöltse valamivel az idejét, hogy ne kelljen délben felkelnie, ne kelljen egész nap ülnie és gondolkodnia.”

A szociális munkások szerint „a menedékkérők önkéntességének motivációja mögött elsősorban a pénz áll, ha kevés is. Másodsorban, hogy lekössék magukat. Ezenkívül: a legális munka vonzereje, illetve az ezzel járó elismerés”.

ÖNKÉNTESÉG A SZERVEZETEK SZEMSZÖGÉBŐL

Ha az önkéntesség elterjedtségét, gyakorlatát a szervezetek szempontjából vizsgáljuk, rögtön kétféle megközelítésben beszélhetünk a kérdésről. Az önkéntes munka jelentheti a szervezetek működtetése, fenntartása érdekében végzett, többnyire az alapítók és néhány elhivatott tag által önként és sokszor bérmentve végzett munkát. Másfelől e szervezetek feladataikat, célkitűzéseiket, küldetésüket programokon, kampányokon, rendezvényeken keresztül igyekeznek megvalósítani. Ezek előkészítéséhez és lebonyolításához a szűk működtetői körön kívülről is kénytelenek segítséget bevonni, és ez a segítség a legtöbb esetben önként és ingyen végzett munkát jelent.

A legtöbb általunk megkeresett, megkérdezett civilszervezet képviselője arról számolt be, hogy létük a klasszikus értelemben vett önkéntes tevékenységen alapszik. Az alapítók, tagok és egy kisebb-nagyobb holdudvar, akik a szervezet körül tevékenykednek, az önkéntesség klasszikus értelmezése szerint szabadidejüket, sokszor személyes anyagi erőforrásaikat áldozzák a szervezet által kitűzött célok elérésére – legyen az természetvédelemtől kezdve a szociális vagy karitatív tevékenységeken át a kulturális szolgáltatásig bezárólag bármilyen feladat. Mindezt azért teszik ilyen formában, mivel anyagi forrásaik meglehetősen szűkösek. Viszonylag kevés professzionális civille találkoztunk, azaz olyan szervezettel, ahol főállású fizetett munkaerőt képesek foglalkoztatni.

Mivel a civil szektor alapvető pénzügyi nehézségekkel küszködik, legtöbb esetben nehezen tudnák még azt a minimális anyagi forrást is előteremteni, ami egy önkéntes fogadásához szükséges lenne – a költségtérítés fedezésére kell gondolni –, nem beszélve egy tartós, jogviszony-szerűen alkalmazott önkéntes foglalkoztatásához szükséges erőforrásokról.

„Ahhoz, hogy önkéntest fogadjon egy civilszervezet, ugye neki jár különböző költségtérítés. Na de ahhoz, hogy a költségtérítést előteremtse, ahhoz is kell pénz. Egy civilszervezet eléggé beszűkült lehetőségekkel működik.”

A szervezetek az anyagi és intézményi faktorok mellett egy másik – talán legfontosabbnak tekinthető – tényezőt is említettek annak okaként, hogy miért jár gyerekcipőben náluk az önkéntesek fogadása. E magyarázat szerint az önkéntességről kialakult/meggyökeresedett és nagyon lassan változó egyéni és társadalmi szemléletmód, mindezek következményeként pedig a pozitív minták hiánya okozza, hogy nem vagy csak nehezen, lassan válik társadalmi(lag elfogadott) gyakorlattá az önkéntes tevékenység. Pedig ennek mértéke egyben látleletet adott a társadalom állapotáról is. (Az önkéntesség elterjedtsége a társadalmi kapcsolatok erősségének, az állampolgári felelősségérzet mértékének és a szolidaritás fokának jele.) A szervezetek véleménye szerint egyrészt alacsony az egyének motiváltsági foka mind a közösséghez tartozás igénye, mind a segíteni akarás, hasznossá válás és az önfejlesztés szempontjából is.

Sok helyen, ha nem is nyűgnek érzik az önkéntest – akit ha jogviszonyszerűen alkalmaznak, akkor ezzel rengeteg dokumentálás hárul a szervezetre –, de tartanak érdektelen, motiválatlan hozzáállásuktól. *„Mert tényleg sokan úgy értelmezik ezt az önkéntességet, hogy akkor bele is lehet tojni.”* Ráadásul egy önkéntessel szemben semmiféle szankcionáló eszköz nincs a foglalkoztatók kezében, legfeljebb megkérhetik, hogy ne jöjjön legközelebb, nem hívják többet. Azok a szervezetek talán valamivel kedvezőbb helyzetben vannak, ahol a tevékenységi kör jellegéből fakadóan van jutalmazásra szolgáló eszköz a kezükben. Ilyen például a Más-Mozaik Szociokulturális Egyesület által működtetett Rocksuli vagy a Szóla Rádió Alapítvány is, ahol koncertjegyekkel, egyéb jegyekkel jutalmazni tudják önkénteseiket.

A megfelelően motivált önkéntes persze minden szervezet álma, ellenkezője pedig minden szervezet rémálma. Mindenesetre a motiváltság, alkalmasság eldöntése, kiszűrése felelősségteljes feladat. Különböző módszerekről számoltak be nekünk a megkérdezett civilek, hogyan próbálják felkutatni, megtalálni a megfelelő önkéntest. Néhányan az ismerkedő beszélgetésre esküsznek, mondván, rutinjuk alapján hamar kiszűrik a feladatra, önkéntességre nem alkalmas személyt. Mások viszont a tapasztalat és a gyakorlat mellett teszik le voksukat, azaz az önkéntes munkába állása után inkább előbb, mint utóbb úgyis kiderül, összepasszol-e a szervezet, illetve a feladat és az önkéntes, hogy az önkéntes be tud-e illeszkedni az adott közösségbe, és fel tud-e nőni a feladatához.

Mindezek a tényezők a menedékkérők önkéntes foglalkoztatására is hatással vannak, illetve lehetnek, ám kifejezetten erről a kérdésről, ennek előnyeivel kapcsolatosan azonban már megoszlik a szervezetek véleménye. Többségük azért is idegenkedik menedékkérők foglalkoztatásától, mert tudják, hogy a társadalomban ezt negatív hozzáállás, bizalmatlanság, idegenkedés kísérné. Ahelyett, hogy pozitív példaadással ezen próbálnának változtatni, inkább erre hivatkozva nem foglalkoznak a menedékkérők önkénteskedésének elősegítésével. *„Rossz tapasztalat, bizalmatlanság, sztereotípiák, idegen, nem ismerem, lehet, hogy a nyelvemet sem beszéli, még inkább idegenkedek tőle. Ez így általános.”* Ezt a fajta hozzáállást a következőkben bemutatni kívánt, a menedékkérőkről kialakított alapvető percepcióik befolyásolják.

A MENEDÉKKÉRŐKRŐL ALKOTOTT PERCEPCIÓK ÉS A VELÜK KAPCSOLATOS TAPASZTALATOK

A menedékkérők és a befogadóállomás jelenléte a városi közbeszédben igen csekélynek mondható. A szervezetek képviselői közül többen úgy fogalmaztak, hogy a befogadóállomás jelenléte a városi médiában, közbeszédben megfelelő mértékűnek tekinthető, a tábor létéről, a menedékkérők helyzetéről egyszerű városlakóként elegendő információval rendelkeznek. Értik ez alatt azt, hogy magánemberként nincs is igényük annál több információra, mint ami a városi médiáig eljut, se mélységében, se részleteiben nem akarnának belemerülni a táborban élők helyzetébe, problémáiba. *„Mindenki tudja, hogy van menekülttábor, de senki nem tudja, hogy kik laknak benne.”*

A megfelelő szintű informáltságnak némileg ellentmond egyes szervezetek tapasztalata, akik a befogadóállomáson élők számára rendezett városi gyűjtőakciók (ruha, élelmiszer stb.) során azzal kellett szembesülniük, hogy sok debreceninek fogalma sem volt arról, hogy városában menedékkérőket befogadóállomás működik. A befogadóállomás és lakói nem jelennek meg a város életében, rendezvényeken, programokban, illetve erről csak nagyon szórványosan számolhatunk be. Az a meglátásunk, a civilek véleményére támaszkodva, hogy a városnak és a városi civil szférának nincs különösebb kapcsolata a befogadóállomással. *„Az a baj, hogy nekik (a városnak), a menekülttáborral nincsen semmi kapcsolatuk.”*

Abban azonban egyetértettek a szervezetek képviselői, hogy olyan szervezetként, amelynek profiljába akár a menedékkérők helyzetének bárminemű javítása, akár önkéntesek fogadása beleilene, nincsenek hasznos információik a tábor működéséről, körülményeiről, a menedékkérők és menekültek lehetőségeiről. A legtöbben az egész menekültügyi eljárás alapvető folyamatával, a menedékkérőt megillető jogokkal, kötelezettségekkel, a befogadóállomáson elérhető lehetőségekkel, az ottani napirenddel és a menedékkérők – igaz, nagyon eltérő, mégis talán bizonyos sémákba rendeződő – indíttatásával, alapvető helyzetével sincsenek tisztában. Talán a befogadóállomással és általában az ott élőkkel kapcsolatos általános információhiány miatt, de a városi civilszervezetek menedékkérőkkel kapcsolatos percepciói többnyire az általánosságok szintjén mozognak, lehetséges önkénteskedésük kapcsán pedig elsősorban a motiváltságot kérdőjelezi meg.

Bár legtöbben – bevallják – nem ismerik a tábor életét, napirendjét, az ott élők helyzetét, de vélekedésük szerint a tábori élet deprimálttá, értékorientációk nélkülivé teszi az ott élőket. Ezért azt gondolják, hogy az önkéntes munka lehetősége mindenképpen csábítónak tűnhet egy menedékkérő számára. Ha nem is elsősorban az integráció szempontjából vagy szándékával, de legalább helyzete, körülményei, lelki egészsége megőrzése végett. Ám a rendezetlen státusuk miatt a sokszor hosszú hónapokig vagy akár évekig, minden különösebb jövőkép nélkül csak úgy lézengő emberek sok esetben már nem, vagy csak nehezen motiválhatók önkéntes munkára. A legtöbben pedig úgy látják/tudják/vélik, hogy a befogadóállomáson élők legnagyobb hányada pusztán csak tranzitországnak tekinti Magyarországot, ebből következően még nehezebben motiválhatók az önkéntességre. Viszont azt is hozzátesszük, hogy talán akkor lenne igazán vonzó a

menedékkérők számára az önkéntes munka, ha napidíjat kapnának érte. Egyesek szerint azonban a pénz sem lehet kellően motiváló tényező, hiszen akik a családjukat elhagyják, azoknál feltehetően az önkéntességhez szükséges alapvető motiváció, a másokon segíteni akarás szándéka is hiányzik, ezért nem lehetnek túlságosan elkötelezettek az önkéntesség iránt. Ennek a nézőpontnak egy megengedőbb változata szerint, a menedékkérők egyszerűen nem engedhetik meg maguknak, hogy önkéntes munkára pazarolják idejüket és energiájukat, hiszen sokan anyagi okok miatt hagyják el otthonukat, családjukat, sok esetben valaki csak „előrejön”, éppen azért, hogy itt pénzhez jutva maga után hozhassa a családját.

Az elmondottakból azt a képet lehet felrajzolni, hogy a potenciális fogadószervezeteknek részben kétségeik vannak a menedékkérők lehetséges motiváltságát illetően, szerintük múltjuk, jelenlegi helyzetük, de jövőképük sem feltétlenül erősíti a személyes elhivatottság, másokon segíteni akarás érzését bennük. Úgy vélik azonban, az önkéntesség segíthetne a menedékkérőknek mentális egészségük, értékorientációjuk megőrzésében, bezártságérzésük csökkentésében. Ám ebben – az önkénteskedésben – lehet, hogy éppen az akadályozza meg őket, hogy helyzetükből – a tábori létből – adódóan a fizetett munka, még ha illegális, szabálytalan is, erősebb motivációs erőként hat rájuk.

A MENEDÉKKÉRŐK ÖNKÉNTESÉGÉT ELŐSEGÍTŐ ÉS HÁTRÁLTATÓ TÉNYEZŐK

A LEHETSÉGES FOGLALKOZTATÓK VÉLEKEDÉSEI

A civilszervezetek menedékkérőkről alkotott és az imént bemutatott percepciói viszonylag általánosnak mondhatók. Mindezek ellenére lehetséges foglalkoztatóként igen alaposan átgondolt és széles körű kitekintéssel bíró érvrendszert tudtak felvonultatni azzal kapcsolatban, hogy milyen előnyökkel járhat akár egy szervezet, akár a menedékkérő szempontjából az önkéntes munka, valamint hogy milyen tényezők hátráltatják vagy hátráltathatják a menedékkérők önkéntességét.

A szervezetek szempontjából nagy előnye a menedékkérő önkéntesek foglalkoztatásának, hogy mint bármilyen önkéntes foglalkoztatása, „költséghatékony” megoldást jelenthet a szervezet számára. Továbbá, minél inkább nyilvános városi térben, azaz a város, a városlakók szeme láttára valósul meg ez az önkéntes munka, annál inkább nevelő, szemléletformáló ereje, pozitív hatása, társadalmi hasznossága van.

A hátráltató tényezők közül első és legfontosabb helyen éppen a nyelvi/kommunikációs problémákat említették. A kölcsönös megértés esetleges hiánya a fogadó felet és a menedékkérőt is elbátortalaníthatja. Másfelől vannak olyan területen tevékenykedő szervezetek, ahol a szervezet képviselője és az „ügyfél” közötti kommunikáció elengedhetetlen feltétele a feladatellátásnak, például az idősek gondozása vagy a legtöbb szociális ellátási forma területén elképzelhetetlennek tartják, hogy magyarul szinte semmilyen szinten nem beszélő önkéntessel dolgozzanak. Az idegenség – aminek nemcsak kommunikációs vetülete van, hanem kulturális téren is értendő – az egyik legfontosabb hátráltató tényezője önkénteskedésüknek. A civilek tapasztalatai alapján a

magyar társadalomban élő idegenellenesség, intolerancia foka túlságosan magas ahhoz, hogy magától értetődő természetességgel elfogadnák egy láthatóan, hallhatóan, tapasztalhatóan „más”, „idegen” személy segítségét, közreműködését, ezért egy önkéntesek fogadását felvállaló, e téren tapasztalatokkal, rutinnal még nem rendelkező szervezet, majdnem biztos, hogy nem menedékkérők foglalkoztatásával fogja kezdeni ez irányú tevékenységeit.

Mindezek miatt (félelmek, idegenkedés, ismerethiány, létező vagy elképzelt problémák) a civil szférának viszonylag gyenge a kapcsolata a táborral, a táborlakókkal. Ezt a virtuális távolságot még nehezebben leküzdhetővé teszi a valós fizikai távolság. A tábor meglehetősen kívül esik az amúgy is nagy alapterületű város központjától, és a tömegközlekedés sem ideális arrafelé. „Az a baj, hogy ők oda nagyon be vannak zárva.”

A térbeli szegregáció miatt valójában azonban nemcsak a városban élők nem tudnak túl sokat a táborról, de a táborban élő menedékkérők, befogadottak sem ismerik eléggé a várost, a különböző jellegű és stílusú – mondhatnánk árfekvésű – városi helyeket, idegenül mozognak a magyar/városi/debreceni kultúrában. Ez főleg abban akadályozza meg őket, hogy szabadidejüket a városban töltsék el, esetleg részt vegyenek városi/szabadidős rendezvényeken.

AZ ÖNKÉNTESK VÉLEKEDÉSE MENEDÉKKÉRŐK ÖNKÉNTES FOGLALKOZTATÁSÁRÓL

A menedékkérőkkel való foglalkozásban már több-kevesebb tapasztalatot szerzett önkéntesek részben hasonlóan vélekedtek a menedékkérők önkéntes munkájának lehetséges pozitív hozadékaikról a menedékkérő és foglalkoztató szervezete számára, valamint hasonló lehetséges veszélyekre is felhívták a figyelmet.

Amellett, hogy szerintük is a menedékkérők önkéntességének egyik legfontosabb hozadéka lehet, hogy alkalmuk nyílik a magyar nyelv gyakorlására, és közben még kapcsolatokat is építhetnek ki, azt is hangsúlyozták, hogy ezáltal sikerül valamelyest oldani a tábori élet elszigeteltségét, bezártságát, az ebből fakadó közönyt. Arra is felhívták a figyelmet, hogy a tábori élet a nőket sokkal jobban megviseli, ők talán a férfiaknál is jobban beszűkülnek.

A motivációjukkal kapcsolatban úgy látják, egy egyedülálló menedékkérő talán valamivel jobban motiválható az önkéntes munkavégzésre, mint a családosok, mivel azoknak inkább a családjukról kell gondoskodniuk, és ezért a feketemunkát választják. Meggyőződésük, hogyha az önkéntes munkavégzés ténye pozitívan befolyásolná a menedékkérelem elbírálását, jelezve a kérelmező integrálódási szándékát, akkor többen vállalnák, és még akár a feketemunkát is hajlandók lennének feláldozni ennek érdekében.

A menedékkérők helyzetét a foglalkoztatóknál talán empatikusabban értelmező nem menedékkérő önkéntesek úgy nyilatkoztak, a legfontosabb, amit elvárnának egy menedékkérőket foglalkoztató szervezettől, hogy a kiválasztásnál, az alkalmasság felmérésénél ugyanolyan szempontokat vegyen figyelembe egy menedékkérő esetében, mint a magyar önkénteseknél, azaz az egyéni alkalmasságot tartsák elsősorban szem előtt, és ne az ilyen-olyan másságot, miközben azért az utóbbiról se feledkezzenek meg. Más szóval azt az elvárást fogalmazták meg a szervezetekkel szemben, hogy döntéseiket előítéletektől mentesen, de kellő körültekintés mellett hozzák meg. Az adott feladatra, munkára való alkalmasság az ő véleményük szerint is elsősorban munka közben derül ki.

VI. AZ ÖNKÉNTESSÉG MINT MUNKAERŐ-PIACI INTEGRÁCIÓS ESZKÖZ MENEDÉKKÉRŐK SZÁMÁRA

EGY KÍSÉRLETI PROJEKT ISMERTETÉSE

Az Equal program tapasztalatátadási szakaszában, 2007 második felében megvalósuló *Önkéntesség, mint munkaerő-piaci integrációs eszköz menedékkérők számára* címet viselő projekt a debreceni befogadóállomáson élő menedékkérők munkaerő-piaci és társadalmi integrációját hivatott elősegíteni önkéntes foglalkoztatáson keresztül. A projekt a toborzástól, a felkészítéstől és a mentorálástól az értékelésig bezárólag 4 hónapot vett igénybe, amelyből az önkéntes foglalkoztatás 2 hónapot tett ki. A kísérleti projekten belül 7 menedékkérő és 6 magyar önkéntes számára nyílt lehetőség, hogy önkéntesként kipróbálja magát, fejlessze képességeit.

PROJEKT – KIINDULÁSI PONTOK, ALAPFELTÉTELEZÉSEK

A menekültspecifikus önkéntesség jó gyakorlatának és módszertanának rendeltetése, hogy a menedékkérők munkaerő-piaci és tágabb, társadalmi integrációját önkéntesség útján segítse elő.

1. Az önkéntesség egyrészt nagyban segítheti az újonnan érkezők társadalmi beilleszkedését, ha önkéntesként jelen vannak a fogadó társadalom munkaerő-piacán. A menedékkérők önkéntes foglalkoztatása eredményeként bővíthetnek ismereteik a fogadó társadalomról, fejlődhetnek készségeik, és javulhat pszichoszociális helyzetük.
2. Másrészt a menekültek ellátásában az önkéntesek bevonása kölcsönös előnyökkel járhat: a menedékkérők segítségébe bevont önkéntesek új tapasztalatokat szerezhethetnének, készségeik fejlődhetnének.

A menekültek integrációja csak akkor lehet sikeres, ha az kétoldalú folyamat, nem elégséges a menekültek beilleszkedési kísérlete, a fogadó társadalomnak is nyitottnak, támogatóknak kell lennie, ehhez nagyban hozzájárulhat az önkéntes tevékenység. Ennek megfelelően, programunk az önkéntességet két oldalról közelíti meg, bevonva menedékkérőket és többségi önkéntes segítőket. Ezáltal csökkenthető a többségi társadalom és a menekültek közötti távolság.

A KÍSÉRLETI PROJEKT KONKRÉT CÉLJA – EREDETI CÉLKITŰZÉS

A projekt konkrét célkitűzése 4-4 önkéntes foglalkoztatása volt 2 hónapon keresztül napi rendszerességgel. Mind a menedékkérők, mind pedig a magyar önkéntesek esetében összesen

negyvennapos (8 hét során heti 5 alkalommal) önkéntes tevékenységgel számoltunk. Ezt a későbbiekben módosítanunk kellett.

PARTNERSÉG

A projekt koordinálását a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület és az Artemisszió Alapítvány közösen látta el. A két szervezet szorosan együttműködött mind a projekttervezés, mind a lebonyolítás során.

A MENEDÉK – MIGRÁNSOKAT SEGÍTŐ EGYESÜLET ISMERTETÉSE

A Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület 10 éve szolgáltat integrációs programokat menekülteknek, ezáltal Magyarországon egyedülálló tapasztalattal rendelkezik. Szolgáltatásaival jelen van mindhárom menekülttáborban, tagja az ECRE nevű nemzetközi menekültügyi ernyőszervezetnek, valamint az Equal program keretében is kapcsolatban áll olyan külföldi szervezetekkel, akik önkéntességgel foglalkoznak. A egyesület munkatársai között vannak a szakterületen dolgozó kutatók, tapasztalt szociális munkások, önkéntes program koordinátor és menekültügyi szakértő. Az integrációt segítő szolgáltatások során a többségi társadalom befogadó attitűdjének növelése érdekében tájékoztató anyagokat, közösségi rendezvényeket, társadalmi célú reklám kampányokat szervezett. Az többségi társadalom megszólításának, a probléma iránti érzékenység felébresztésének, az idegenellenesség csökkentésének, a befogadó attitűd növelésének jó eszköze lehet az önkéntesség.

AZ ARTEMISSZIÓ ALAPÍTVÁNY ISMERTETÉSE

Az Artemisszió Alapítvány küldetése, hogy a társadalom minél szélesebb rétegei számára lehetőséget kínáljon olyan tevékenységekben való részvételre, illetve olyan készségek elsajátítására, amelyek erősítik az emberek közötti kapcsolatokat, javítják a kommunikációs és konfliktuskezelési készségeket, hozzájárulnak a tolerancia, a kölcsönös megértés és az együttműködés kialakulásához. Az Alapítvány kiemelten fontosnak tartja a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok, mint a menedékkérők és munkanélküliek, kistelepüléseken élők, romák, bevándorlók – bevonását, esélyegyenlőségük növelését és a kirekesztés elleni küzdelmet. Tevékenységük során általában törekszenek arra, hogy különböző módon és változatos eszközökkel szólítsák meg és vonják be tevékenységeikbe e társadalmi csoportok képviselőit, amely sorozatba az önkéntesség termék kifejlesztése pontosan illeszkedik.

A projekt megvalósításában az alapítvány szakmai erőforrásai képviselnek hozzáadott értéket. Az alapítvány az interkulturális kommunikáció elméletének és gyakorlati alkalmazásának kutatása, terjesztése és felhasználása révén törekszik megvalósítani céljait, ennek megfelelően az alapítványnak nagy tapasztalata van integrációs projektek, kutatások és interkulturális képzési program szervezésében és lebonyolításában.

A KÍSÉRLETI PROJEKT RÉSZTVEVŐI – A SZEREPLŐK

Menedékkérő önkéntesek

A kísérleti projektben összesen 7 menedékkérő vett részt. Demográfiai jellemzőik szerint:

– 5 férfi és 2 nő

- 27 és 46 év közöttiek
- származási országuk: Irán, Banglades, Kína, Libanon, Sierra Leone

Magyar önkéntesek

Összesen 6 magyar önkéntes vett részt a kísérleti projektben, mind a húszas éveikben járó fiatal nők.

SZERVEZETEK

Az önkéntesek fogadásában 4 szervezet működött közre:

Fehér Bot Alapítvány (<http://www.feherbot.hu>):

A Fehér Bot Alapítványt 1996-ban a vakok és gyengélátók rehabilitációja iránt erősen elkötelezett öt magánszemély hozta létre. Az alapítvány célja a vakok és gyengélátók, illetőleg más fogyatékkal élő személyek társadalmi integrációjának, esélyegyenlőségének elősegítése, valamint lakóhelyi rehabilitációjának és művelődésének támogatása.

Mezon Ifjúsági és Információs Tanácsadó Iroda (www.mezion.hu)

Az 1985 óta működő ifjúsági iroda változatos szolgáltatásokkal várja a hozzá betérőket: internethasználati lehetőséget biztosít, információs és tanácsadói szolgálatot működtet, képzési központot tart fenn és továbbképzéseket szervez.

Észak-alföldi Regionális Munkaügyi Központ

A regionális munkaügyi központok és kirendeltségeik feladatkörébe tartozik többek között: a munkanélküli ellátások megállapítása és számfejtése, - a foglalkoztatást elősegítő támogatások működtetése, valamint a munkaközvetítés és az egyéb munkaerő-piaci szolgáltatások kijárlása.

Artemisszió Alapítvány

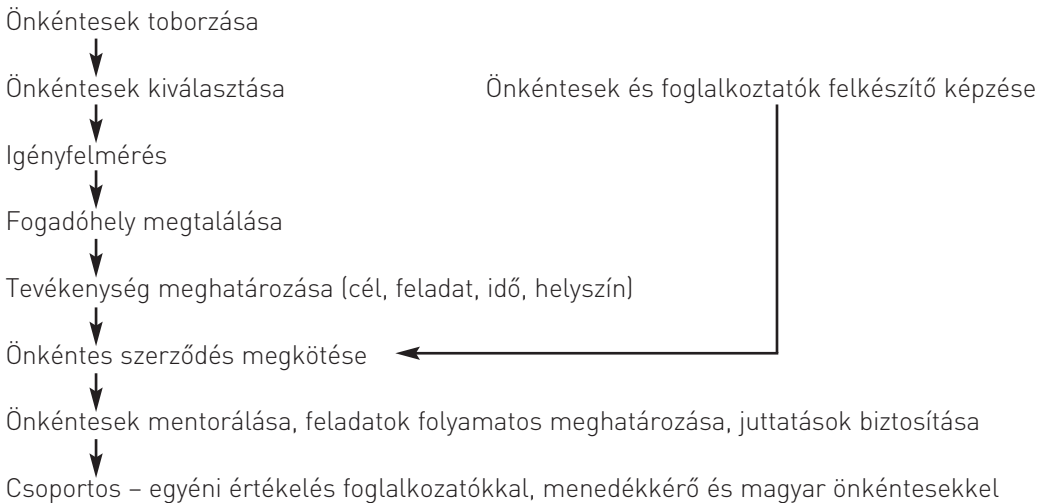
Artemisszió Alapítvány fogadta a tábor területén dolgozó magyar önkénteseket és a belső animációt, tábori közösségi programokat önállóan vagy magyar önkéntesek segítségével szervező menedékkérőket (3 fő).

MENTOR

Az Artemisszió Alapítvány mentorról gondoskodott a projektben részt vevő önkéntesek és fogadó szervezeteik számára. A mentor munkaköre a projekt vezető irányítása mellett a befogadóállomásokon zajló mentori tevékenység ellátása:

- menedékkérők toborzása önkéntes munkára;
- foglalkoztatók toborzása menedékkérő önkéntes foglalkoztatására;
- önkéntesek toborzása menedékkérők segítésére;
- résztvevő menedékkérő és nem menedékkérő önkéntesek mentorálása (kétszégfelmérés, munkaterv készítése, folyamatos értékelés, utánkövetés);
- a résztvevőkkel folyamatos kapcsolattartás, konfliktus esetén mediáció a felek között;
- kapcsolattartás az alapítvány budapesti irodájával projektkoordinátor személyén keresztül;
- segítségnyújtás a képzési programok megszervezésében és lebonyolításában.

A PROJEKT SZAKASZAI

TOBORZÁS, KIVÁLASZTÁS, IGÉNYFELMÉRÉS

A kísérleti projektet több mint egy hónapos előkészítő szakasz előzte meg.

MENEDÉKKÉRŐ ÖNKÉNTESK TOBORZÁSA

A debreceni mentor elsődleges feladata az volt, hogy megismerkedjen a táborban élő menedékkérőkkel, és megismertesse velük az önkéntes lehetőséget. Ennek érdekében, több plakátot is elhelyezett a tábor területén, illetve személyesen is felvette a kapcsolatot a táborban élő menedékkérőkkel. Közben folyamatosan egyeztetett a tábori szociális munkásokkal, hogy ki-ket lehetne bevonni a programba. Mintegy 35-40 menedékkérővel ismertette a programot személyesen, közülük mintegy tízen jelezték, hogy komolyan érdekli őket a lehetőség, és szeretnének részt venni a felkészítő képzésen.

Az érdeklődőkkel a mentor igényfelmérést készített. A projektben résztvevők kiválasztása leginkább önszelekción alapult, hiszen megbízhatóság és együttműködési képességüket többször kellett bizonyítaniuk: akik a mentorról nem tartották a kapcsolatot, nem jelentek meg a felkészítő képzésen, azok végül nem kerültek be a programba. Ezen felül a mentor egyeztetett a tábori szociális munkásokkal és Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület munkatársaival is.

SZERVEZETEK TOBORZÁSA

A fogadó szervezetek toborzása is többféle módon zajlott. Egyrészt a mentor megkereste azokat a szervezeteket, amelyeket már informálisan ismert és felhívta a figyelmükbe ajánlta a lehetőséget. Másrészt a menedékkérőkkel készített igényfelmérés után célirányosan is megkeresett olyan szervezeteket, amelyek azon a területen tevékenykedtek (pl. az egyik menedékkérő fiatalember hazájában mentőorvosként dolgozott, ezért ő mindenképp az egészségügy területén szeretett

volna elhelyezkedni). Természetesen a mentor felkereste azt a szervezetet, a Hajdú Bihar Megyei Munkaügyi központot, amely már korábban is foglalkoztatott menedékkérő önkénteseket. Ezenfelül számos szervezetnek (amelyek részt vettek a projekt kutatási szakaszában megrendezett fókuszcsoporthoz beszélgetésen, illetve akik az EU-háló regisztrált tagjai) juttattuk el a felhívást. A tapasztalatok alapján a megkeresett szervezetek számára képest viszonylag kevés szervezet jelezte, hogy szívesen fogadna menedékkérő önkéntest, annak ellenére, hogy a projektben a menedékkérők számára biztosított juttatásokat a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület átvállalta. Ez megerősíti a kutatás azon tapasztalatait, hogy a debreceni civil szektor bár elismeri a menedékkérők önkéntességének pozitív hozadékait, arra mégsem nyitott, hogy maga is menedékkérő önkénteseket fogadjon. Ez alapján mindenképp szükség lenne, egy olyan helyi rendezvényre, ahol a projektben résztvevő szervezetek megoszthatnák tapasztalataikat más szervezetekkel, ezáltal is népszerűsítve az önkéntességet.

Az igényfelmérés után a mentor kitalálta, hogy a menedékkérő önkéntes melyik szervezetnél tudna a leghatékonyabban önkéntes tevékenységet végezni, és mindkét fél számára ismertette a lehetőséget. Ezután egy ismerkedő találkozóra került sor, ahol a felek kölcsönösen megismerhették egymást, és megbeszélhették, hogy milyen formában kívának együttműködni. Az önkéntes és a fogadó szervezet közösen készített egy feladattervet, amely pontosan meghatározta az önkéntes munka célját, a feladatok jellegét, a rájuk fordítandó időt, illetve a munkakörülményeket, juttatásokat. A feladatterv kialakítása során mind a fogadószervezet, mind a menedékkérő igényeit, lehetőségeit figyelembe vettük. A két fél elképzelését összevetve kompromisszumos megoldást igyekeztünk kialakítani. Utalva a projekt tervezésekor megállapított eredeti célokra, hamar kiderült, hogy a napi 8 órás, heti öt alkalmas önkéntes tevékenység nem felel meg a valós igényeknek, ezért ennél rugalmasabb, főként félidős önkéntes munkaköröket alakítottunk ki. Mindemellett a kutatási tapasztalatokra építve az is nyilvánvalóvá vált, hogy számos menedékkérő szeretne a tábor területén önkéntességet vállalni, és az általuk kínált közösségi programokra pedig nagy befogadókészség mutatkozik, sőt erre már a projekten kívül is volt példa. Így a külső szervezeteknél végzett önkéntesség mellett a projekt keretén belül három menedékkérő a táborban szervezett közösségi programokat önállóan vagy más magyar önkéntesekkel együtt.

MAGYAR ÖNKÉNTESOK TOBORZÁSA

A magyar önkénteseket szintén formális és informális csatornákon keresztül szólítottuk meg. A személyes kapcsolatokon túl, az Életfa⁵⁴ Önkéntes Központ tájékoztató napján tartottunk egy bemutatót, illetve a Debreceni Egyetem területén helyeztünk ki plakátokat (l. melléklet). Ezekre a felhívásokra leginkább az egyetemisták bizonyultak fogékonyak, akik önmaguk kipróbálása, szakmai kíváncsiság, segíteni akarás motivált.

BUKTATÓK, PROBLÉMÁK, KIHÍVÁSOK

● Kiszolgáltatottság, a jogi helyzet bizonytalansága: egy fiatal ukrán lány menekültstátus iránti kérelmét több év után véglegesen elutasították, így nem tudott részt venni a programban annak

54. Az Életfa Önkéntes Központ része az ÖKA (Önkéntes Központ Alapítvány) által létrehozott országos hálózatnak. Az Életfa Debrecenben kívánja népszerűsíteni az önkéntességet, aminek egyik módja az on-line adatbázis fenntartása, valamint a hetente egyszer felállított önkéntes stand a Debreceni Egyetemen. A hallgatókat elsősorban a szakmai gyakorlat és munkatapasztalat megszerzésével próbálják az önkéntességre buzdítani a standnál elhelyezett szórólapok, plakátok. Ezenkívül az alapítvány céljai közé tartozik az önkéntesek és mentorok képzése, valamint a közösségfejlesztés is.

ellenére, hogy nagyon motivált volt és már fogadószervezetet is talált magának.

- Elvárások és lehetőségek, azaz szakmai gyakorlat versus önkéntesség: egy afrikai fiú mindenképp fotóműhelyben szeretett volna szakmai gyakorlatot végezni, ez azonban nem volt a projekt kereteibe illeszthető, hiszen az önkéntes törvény megszabja, hogy milyen típusú szervezetnél helyezkedhet el egy közhasznú önkéntes.

- Anyagi kiszolgáltatottság, azaz feketemunka versus önkéntesség: a menedékkérők anyagilag kiszolgáltatott helyzetben vannak, bár a táborban szállást és ellátást kapnak, az ezen felül juttatott havi zsebpénz nem elég arra, hogy fedezze megélhetésüket, különösen ha családos embe-
rekről van szó, így sokan nem engedhetik meg maguknak, hogy önkéntessé váljanak, és feladják a feketemunkájukat, hiszen attól függ mindennapi megélhetésük. Egy afrikai fiatalember ezért döntött úgy, hogy nem vett részt a projektben.

- Az eljárás alatt sokan elhagyják Magyarországot, s külföldi rokonaikhoz, barátaikhoz távoznak egy jobb élet reményében, ami növeli a fluktuációt.

- Mivel önkéntes tevékenységről van szó, a program bármikor megszakítható, így volt olyan jelentkező, aki az első nap után lépett ki, annak ellenére, hogy előtte már megismerkedett a szervezet munkájával, sőt azt egy próbanap keretében ki is próbálhatta.

- A magyar önkéntesek számára szükséges a belépési engedély megszerzése, ez viszonylag hosszú időt vett igénybe, ami miatt a magyar önkéntesek a tervezettnél később tudtak kezdeni. Bizonyos területeken (pl. egészségügy) nehéz fogadószervezetet találni

- Egyes fogadószervezetek kevésbé rugalmasak, a döntéshozatali mechanizmusok bürokratikusak, így a menedékkérő önkéntesnek heteket kellett arra várni, hogy a fogadószervezet aláírja a szerződést, és a menedékkérő megkezdhesse önkéntes tevékenységét.

A fentieknek megfelelően az egy hónaposra tervezett előkészítő, toborzási szakasz elhúzódott. Az eset tanulsága, hogy az önkéntes program beindítása alapos előkészítést igényel.

KÉPZÉS

Az önkénteseknek és fogadószervezeteiknek az Artemisszió Alapítvány tartott felkészítő és értékelő képzést a projekt elején, illetve végén (képzési tematikát lásd. melléklet)

Felkészítő képzés menedékkérők részére (1. melléklet)

A képzés célja az volt, hogy:

- megismertesse az önkéntes tevékenység jellemzőit;
- tudatosítsa az önkéntességben rejlő lehetőségeket;
- tisztázza a projekt résztvevőinek (koordináló szervezet, mentor, önkéntes, fogadószervezet) a szerepét;
- rávilágítson a projekt különböző szereplőinek érdekeltségeire és az azok között feszülő ellentétekből fakadó nehézségekre;
- érzékennyé tegyen a kulturális különbségek iránt;
- felkészítsen az esetleges konfliktusokra.

Felkészítő képzés foglalkoztatóknak (2. melléklet)

A képzés célja az volt, hogy:

- megismertesse az érdeklődő szervezeteket az eddigi tapasztalatokkal;

- menekültügyi ismereteket adjon át és érzékennyé tegye a résztvevőket a menedékkérők speciális helyzetére;
- rávilágítson a projekt különböző szereplőinek érdekeltségeire és az azok között feszülő ellentétekből fakadó nehézségekre;
- felhívja a figyelmet az esetleges kulturális különbségekre;
- tisztázza a projekt résztvevőinek (koordináló szervezet, mentor, önkéntes, fogadószervezet) a szerepét.

Felkészítő képzés képzés önkénteseknek (3. melléklet)

A képzés célja az volt, hogy:

- megismertesse az önkéntes tevékenység jellemzőit;
- tudatosítsa az önkéntességben rejlő lehetőségeket;
- menekültügyi ismereteket adjon át és érzékennyé tegye a résztvevőket a menedékkérők speciális helyzetére;
- felkészítsen az esetleges konfliktusokra;
- felhívja a figyelmet az esetleges kulturális különbségekre;
- tisztázza a projekt résztvevőinek (koordináló szervezet, mentor, önkéntes, fogadószervezet) a szerepét.

MEGVALÓSÍTÁS

A kísérleti projekt jogi kereteit az önkéntes törvény szabta meg, amelyet 2005-ben fogadott el a Magyar Országgyűlés. Az önkéntes törvény a közérdekű önkéntes tevékenység számos aspektusát meghatározza. Egy szervezet a törvény hatályán kívül is foglalkoztathat önkénteseket, ekkor azonban nem élhet a törvényben megszabott kedvezményekkel (pl. adómentes juttatások biztosítása). Ha a szervezet, úgy dönt, hogy közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény hatálya alatt fogad önkénteseket, akkor a törvényben meghatározott feltételeknek teljesülnie kell.

A megvalósítás során kötött szerződéseket, megállapodásokat (4. melléklet), a tevékenységi körök meghatározását és részletes leírását, valamint a juttatások típusait (5. melléklet) és az értékelő képzés tematikáját (6. melléklet) a mellékletek tartalmazzák.

ÉRTÉKELÉS ÉS PROJEKTTAPASZTALATOK A FOGLALKOZTATÓK SZEMSZÖGÉBŐL

- Az önkéntesek munkájával az összes fogadószervezet teljes mértékben meg volt elégedve, mindannyian kiemelték az önkéntesek motiváltságát.
- Egy esetben a feladatok folyamatos biztosítása gondot okozott, mert a szervezet nem tudott angol nyelven is végezhető feladatokat folyamatosan biztosítani. Ilyen esetben megoldás lenne, ha már egy magyarul jól beszélő menedékkérő vállalna önkénteskedést. Ugyanakkor más szervezeteknél egyáltalán nem okozott problémát a magyar nyelvtudás hiánya.
- A mentorok és önkéntesek között az értékelés kevésszer volt formalizált, de fontos a folyamatos visszajelzés, kapcsolattartás.
- A mentorok számára mindig ott volt a lehetőség, hogy probléma, konfliktus esetén az Artemisszió Alapítvány munkatársának segítségét kérjék, de erre nem került sor.
- A mentorok és kollégáik maguk is tanultak, fejlődtek. Egyrészt a külföldi önkéntes fogadása jó alkalom volt arra, hogy gyakorolják az angol nyelvet, másrészt érzékenyebbé, nyitottabbá váltak

a menedékkérők irányába, megismerkedhettek kultúrájukkal.

A táborok átszervezése miatt és a menedékkérő saját életében bekövetkezett változások miatt, két a tábor területén önkénteskedő menedékkérő idő előtt kiszállt a programból.

RÉSZLETEK A MENTOROKKAL KÉSZÍTETT INTERJÚKBÓL:

Fehér Bot

„Miért csatlakoztunk a programhoz? Kihívás volt, hiszen más országból jött, külföldi. Személyesen ismertem a debreceni munkatársat, ő ajánlotta a figyelmembe a programot. Ezenfelül motivált minket a segíteni akarás”

„Leült 2-kor és délután 4-kor állt fel. Úgy kellett nógatni, hogy szóljon, ha valamire szüksége van. Mert csak csinálta hatalmas lelkesedéssel. Mindenki nagyon megszerette. Meg vagyunk vele elégedve, abszolút nem csalódtunk Megbízhatóságban igényen fölül teljesített.”

„Mikor megérkezett zárkózott volt, úgy érzem nyitottabbá vált, megszeretett minket. Jobban beszél magyarul, amihez a feladatai (fordítás) is hozzájárultak. Munkatársként bánunk vele.”

„A mentori munka nagy kihívás volt, de jó értelemben. Az volt a cél, hogy jól is érezze magát, de feladata is legyen. Beleképzelttem magam a helyzetébe, milyen idegennek lenni. Igyekeztem az ő szemszögéből nézni a dolgokat és segíteni.”

Mezon

„Csak jót tudok mondani, mindig itt volt, és a rábízott feladatokat mindig elvégezte. De voltak holtidők. Nem könnyű nem magyar anyanyelvűnek feladatot adni. A jövőre nézve át kell gondolnunk, hogy tudunk-e külföldi önkéntesnek elég feladatot adni.”

„Sok menedékkérő jön be hozzánk internetezni, ő segített nekik. 1-2 táborban lakóra rá kell szólni, hogy adják át a helyüket, rá mindig hallgattak. A kulturális konfliktusok elsimultak.”

Munkaügyi központ

„Nagyon motivált volt, nagyon szimpatikus. Bármilyen probléma volt, mindig kérdezte miben tud segíteni. Időt tudtam spórolni.”

„Ez volt az első találkozásom menedékkérőkkel, sok mindent mesélt a saját országáról, tanultam tőle ilyen szempontból is.”

„A munkájával nagyon meg voltam elégedve, látszott, hogy ezen a területen már több évet eltöltött, angol nyelvtudását is itt szerezte, kommunikációs problémáink nem voltak. Ő is hasznosnak érezte a velünk eltöltött időt, tanult olyan technikákat, amiket korábban nem ismert. Kollégáimnak és nekem pedig jó nyelvgyakorlási lehetőség volt. Mint mentor én is fejlődtem. Gyakoroltam a nyelvet [angol], megismertem egy új kultúrát.”

„Nem mindegy, milyen embert kapunk, motivált emberek kellene... én már korábban is dolgoztam menedékkérő önkéntesekkel, eddig még nem csalódtunk bennük... Emberileg is egy tisztességes, becsületes, származásából adódóan igen alázatos, udvarias, tiszteletadó személyt ismertünk meg.”

A PROJEKT SZÁMOKBAN

Résztvevők száma: **13 fő**

Résztvevők neme: **5 férfi, 8 nő**

Résztvevők kora: **20-46 éves**

Önkéntességgel töltött napok száma: **150 nap**

A SZÁMOKON TÚL

A kétoldalú önkéntesség gyakorlatának kialakítása bizonyítottan növelte a menekültek iránti szolidaritást, erősíti a menekültek emberi méltóságát, és csökkenti kiszolgáltatottságukat. Mindemellett növeli a menedékkérők nyelvi kommunikációs készségét, erősíti kapcsolataikat a többségi társadalommal, elősegíti, hogy megőrizzék képességeiket, és elfeledteti velük a mindennapok gondjait. A menedékkérők önkéntesként való foglalkoztatása a debreceni szervezetek számára is számos előnnyel jár: motivált és hozzáértő segítséget kapnak a menedékkérők személyében, fejlesztő hatással van a szervezet munkatársainak nyelvtudására, és nyitottabbá teszi őket a menedékkérők felé. Végül, de nem utolsósorban a magyar önkéntesek bevonása a tábori segítségnyújtásba színesíti a tábori élet egyhangúságát, mindemellett fejleszti az önkéntesek képességeit, és elősegíti, hogy személyes kapcsolatokat alakítsanak ki a menedékkérőkkel.

TOVÁBBI JAVASLATOK A PROGRAM FENNTARTÁSÁRA ÉS FEJLESZTÉSÉRE

Fenntarthatósági szempontok:

- Szükséges egy mentor-koordinátor alkalmazása, aki a táborban népszerűsíti a programot, kapcsolatot tart az önkéntesekkel, megoldja a problémás helyzeteket (erre a munkakörre jó lenne állami finanszírozás).
- Szintén támogatni kellene a fogadószervezeteket, hogy az önkéntesek számára juttatásokat tudjanak adni, sok civilszervezet nem tudja az önkéntesek utazási és étkezési költségeit fedezni.
- Ennek hiányában azonban a menedékkérők nem tudják vállalni az önkénteskedést, hiszen felmerülő költségeiket (pl. utazás) nem tudják fedezni.

Fejlesztési szempontok:

- A befogadóállomáson végzett önkéntes munkát az egyetemek szakmai gyakorlatként ismerhetnék el, ezzel ösztönözve hallgatóikat.
- A menedékkérők önkéntességét a médián és rendezvényeken keresztül kellene népszerűsíteni a debreceni civilek között.

VII. MÓDSZEREK ÉS ÖTLETEK – AZ ÖNKÉNTESSEG MINT INTEGRÁCIÓS ESZKÖZ

Az V. fejezetben bemutatott kutatásunk során azt is vizsgáltuk, hogy mennyire lehet az önkéntesség hatékony eszköze a menedékkérők és menekültek integrációjának. A gátló tényezők ellenére (önkéntesség alacsony presztízse, menekültekkel szembeni társadalmi ellenállás és közöny) olyan vélemények is elhangzottak, amelyek szerint nem kizárt, hogy a menedékkérők integrációja, és ezen belül a velük való önkéntes foglalkozás a közeljövőben fel-
lendülhet. A megkérdezettek némelyike elképzelhetőnek tartja, hogy az önkéntesség fokozatosan elterjed. Másfelől többen is hivatkoznak a menekültüghöz való hozzáállásban bekövetkezett közelmúltbeli változásokra. Ez utóbbi szempontjából – megítélés szerint – kedvező vagy éppen hátráltató tényező a menedékkérők jelenlegi igen alacsony száma.

„Talán most kezdünk arra rájönni, hogy komoly lehetőségek vannak az önkéntesek foglalkoztatásában. Már úgy értem, a 'kezdünk rájönni' alatt, az intézményeket, szakembereket.. Én úgy látom, nincs ennek kultúrája nálunk egyáltalán korábról. Én nem mondom, hogy ez most aztán nagyon gördülékeny meg minden, mert nem az, de nincs is ennek itt múltja. Én legalább is a saját környezetemben, meg a saját munkámban ezt látom.”

„Elképzelhetőnek tartom, mert most megint nagyon napirenden van ez a menekültügy, amit mondtam, hogy egy időben úgy elült. Most megint a felszínen van.”

„Most már olyan kevés menekült van Debrecenben, már elméletileg be kéne integrálódniuk a lakóhely meg a terület szerint valahová, de hát ott meg nincs meg a fogadókészség.”

PRIORITÁSOK

A különféle lehetséges szolgáltatások fontossági sorrendjének megállapításakor⁵⁵ a menedékkérők közvetlen megsegítése (mindenekelőtt jogsegély szolgáltatás, másodsorban pedig pszichológiai segítségnyújtás révén) kiemelkedő helyre került mindhárom fókuszcsoportban. A menedékkérők szakmai felkészítése (akár önkéntesek betanítása által) ugyanakkor az említett okok miatt (jövőbeli munkavállalás akadályozottsága, ellentétes társadalmi érdekek) változó megítélés alá esett. A fontossági sorrend kialakításakor meghatározó volt a fentebb felvázolt társadalmi érdek kontra társadalmi felelősség dilemma, ám különböző, a szolgáltatásfor-

55. A kutatás egyik fókuszcsoportos feladatában a résztvevőket arra kértük, hogy egy kiírandó pályázat kapcsán állítsanak sorrendbe néhány szolgáltatásfajta abból a szempontból, hogy mennyiben segítik elő a menedékkérők integrációját.

mák megvalósíthatóságával összefüggő praktikus megfontolások is közrejátszottak, illetve szerepet kapott a beszélők társadalmi pozíciójának, és az azzal kapcsolatos felelősségérzetüknek a tudatossága is.

„Nem mindegy, hogy kinek a szempontjából kell sorba állítani a szempontokat: a menedékkérők szempontjai mások...”

„Talán azért, mert a befogadó társadalom részei vagyunk... abban gondolkodtunk először.”

Figyelemre méltó, hogy bármilyen volt is a sorrend kiinduláskor, a beszélgetések folyamán mind-egyik esetben a kultúrára terelődött a hangsúly. Ez – véleményünk szerint – elsősorban a kultúrának, illetve a kulturális különbségeknek tulajdonított relevancia általános felértékelődésére mutat, arra a jelenségre, amit a „kulturalizmus” kifejezéssel szoktak illetni a társadalomtudományokban. Ezzel együtt az is felmerül, hogy gyakorlati okokból kap vezető szerepet a kultúra mint az integrációs próbálkozások fő területe. A jelenlegi feltételek mellett ugyanis nyilván könnyebben támogatható és valósítható meg egy kulturális este, a többségi társadalom egy-egy csoportjának tartott ismeretterjesztő előadássorozat, érzékenységet ébresztő tréning vagy egy menedékkérőknek, esetleg a többségi társadalom irántuk érdekődő tagjai bevonásával szervezett kirándulás, mint mondjuk a menedékkérők jövőbeli foglalkoztatását elősegítő komplex programok.

Két alapvető fajtája lehetséges az integrációt segítő kulturális programok megközelítésének: az egyik a befogadó társadalom ellenérzéseinek oldására, a menedékkérőkkel kapcsolatos informálására irányul; a másik a menedékkérők aktív közreműködését igénylő eseményeket, önkifejezési és saját élményszerzési lehetőségeiket helyezi a középpontba. Míg az előbbi módozat jellemzően a menedékkérők problémái iránt érzékeny, ám velük kapcsolatban nem állók körében látszik népszerűnek, az utóbbit elsősorban a helyzetüket közelebbről ismerők tartják fontosnak.

„Hát az előítéletek csökkentését úgy is [el] lehet [érni], ha ilyen nyílt napokat tartanak, ahol összeállnának a nemzetek, és bemutatnák az ő saját kultúrájukat. Bármilyen kézműves dolgot, vagy amit ők el tudnak készíteni, most nem tudom, csak hogy bemutatnák a saját életüket, hogy [az] egyébként milyen. Mert ugye, ha nem tudnak róluk semmit az emberek, akkor még távolságtartóbbak.”

„...kultúrprogramot [lehetne támogatni], amit nem nekik, hanem amin ők vesznek részt, ők szervezik esetleg. Mondjuk a filmvetítéstől kezdve, az tök mindegy, hogy milyen intellektus [az illető].”

A módszerek tekintetében a kétféle megközelítés összeegyeztethetőnek látszik, hiszen a menedékkérők kulturális bemutatkozása egyszersmind a velük kapcsolatos ellenérzések csökkenését is eredményezheti. Fontos azonban látni, hogy az eredeti szándék nagyon is kiütközik a konkrét javaslatokban: az identitás szabad képviselése vagy a szabadon felfogott (nem etnikailag kategorizált) kultúra gyakorlása mást jelent, mint a saját kultúra kifelé történő reprezentálása. A különbségtétel azonban nem ilyen egyszerű. A menedékkérők aktív involválódásának

támogatása azt is sugallja, hogy a nemzetinek vagy etnikainak tekintett kultúra bemutatásának politikai jelentősége van; azaz, mondjuk így, a multikulturalizmus komolyan vétele egyszersmind a társadalmi erőviszonyok megváltoztathatóságába és a változás szükségességébe vetett hitet is tükrözi.

MÓDSZEREK

A segítség módját illetően a résztvevők mindegyik beszélgetésben hangot adtak annak a meggyőződésüknek, hogy a megfelelő szolgáltatásformák megtervezésekor mindenekelőtt fel kell mérni az egyéni szükségleteket.

„Szerintem egyénre szabott segítség szükséges... Minden család esete más és más... [úgy érdemes nekifogni, hogy] az egyénre szabott igényeket mérjük föl először, és ehhez képest alakítsuk a szolgáltatásokat.

„Meg hát... ez személyre szabott. Tehát az, hogy kinek mi a legfontosabb. Mert valaki azt mondja, hogy neki az lenne a legfontosabb, hogy elbeszélgessen valakivel, feltárja az életét, a másíknak az lenne a legfontosabb, hogy a szabad idejében – illetve hát az egész huszonnégy órájuk szabad, mondhatni – tehát akkor tudjon valamit csinálni, és ne csak tengjen-lengjen.”

„...lehet csoportban is velük foglalkozni, csak mindenképpen egyénre lebontva tisztázni, hogy mindegy, hogy miért került ide, vagy hogy került ide, egy idő után, három hónap után, – de nem ismerem a befogadóállomások működését – , de lehet, hogy van olyan ember, aki otthon tanulta a nyelvet, és készen áll a munkavállalásra, csak arra vár, hogy lehetősége legyen. Biztosan ilyen ember is van. Sokféle fajta van.”

Elmondható, hogy a civilekkel folytatott beszélgetések során több is elhangzott azok közül az igények közül, amelyeket a menedékkérők foglalmaztak meg a velük készült interjúkban. Ilyenek például az alapvetőnek tekintett nyelvtanulás, a szabadidős programoknak a társadalommal való érintkezést biztosító különféle formái (sportrendezvények, kulturális programok, gyermekfoglalkozások, kirándulások stb.), vagy a munkavállalást segítő készségfejlesztés, tájékoztatás, kapcsolatteremtés). Nem merültek fel viszont az inkább anyagi természetű dolgok (mint a tábor felszereltségének javítása, a környezet élhetőbbé tétele vagy a személyes használati eszközökről való gondoskodás). A jogsegély-szolgáltatást leszámítva, ugyancsak nem tért ki senki az ügyintézésben adható segítségre a fontos szolgáltatásformák megvitatásakor; ilyesmi csak némelyik önkéntes személyes tapasztalatainak megbeszélésekor került szóba.

A menedékkérők integrációjának indokoltsága és a szolgáltatásformák fontossági sorrendje kapcsán már szóltunk arról, hogy a csoportos interjúkon rendre a kulturális szférára terelődött a hangsúly. Ennélfogva a résztvevők az ilyen jellegű segítségnyújtási módozatokat tárgyalták meg a legrészletesebben. A kulturális rendezvények, kirándulások stb. integratív funkcióját illetően

többféle elgondolással találkoztunk. Ami mindegyikben közös volt, az magán az eseményen túlmutató jelleg, vagyis hogy mindezek a kezdeményezések apropóul szolgálhatnak a menedékkérők és a többségi társadalom tagjainak találkozására, megismerkedésére. Ebből a szempontból beszélgetőpartnereink nemcsak a külső helyszíneken zajló programoknak, hanem a táboron belüli rendezvényeknek is értelmét látták, annál is inkább, mert a menedékkérők világába való bepillantást legalább olyan fontosnak találták, mint azt, hogy nekik alkalmuk nyíljon megismerni a tágabb környezetüket.

„Ezt akár belül is lehet, bár lehet, hogy az emberek nem szívesen mennének a menekülttáborba, vagy egy olyan programsorozatot kellene kitalálni, és meghirdetni, hogy gyertek, kóstoljatok meg külföldi kajákat, persze Magyarországon beszerezhető alapanyagokból... akkor kialakulna egy csomó emberi kapcsolat, észrevennék, hogy itt azért nincsenek annyira elzárva, mindenkinek jobb lenne az, és mi sem rettegnék, hogy úristen, itt vannak a feketebőrűek a város szélén.”

„Egy ilyen kereslet-kínálat beugrott nekem a kultúránál. Hogy tudok egy olyan tevékenységet biztosítani, amiben ő jól érzi magát, saját magát adhatja, megismertetheti magát, ugyanakkor van erre egy kereslet is, egy érdeklődés. És tudok egy hosszabb folyamatot is kialakítani ebből... Én komolyan esküszöm a kulturális estekre.”

„Az a lényeg, hogy lehet utána beszélgetni velük... Mit tudom én, hogy vannak ilyen divatok, mit tudom én, hogy tánc vagy zene, vagy harcművészet, vagy akármi, és akkor ő esetleg tud valamit, akármit, valamit, ami az ő kultúrájukban érdekes. - nemzeti étel, vagy ilyesmi.”

A kulturális programoknak, illetve ezek megszervezésének az elhangzott vélemények szerint a pusztán ismerkedésen túl a menedékkérőkkel való partneri viszony kialakításában is szerepe van. Ez már egy politikainak is nevezhető célkitűzés, amelyet egyebek mellett a menedékkérők aktív részvétele garants. Lényege, hogy az érintettek kvázi egyenrangúként vehessenek részt a közös programokban, ami általában is javíthatja társadalmi közérzetüket és megítélésüket.

„Én egy dolgot szeretnék még mondani a kultúrához... hogy ezt lehet aktívvá tenni, hogy ők csinálják, például Afrika-est, stb. stb. Hogy ne passzív résztvevői legyenek [a programnak], hogy elvisszük őket kirándulni ide-oda, tehát aktivizálni őket, és amikor már ők tesznek valamit, megérik a közösségi tevékenység lényegét, főleg ha az az est sikeres is lesz, jól érzik magukat a résztvevők. Biztos vagyok benne, hogy sok fiatal érdekelne ez, így lehet indirekt módon bevonni egy ilyen közösségi tevékenységbe.”

A kulturális rendezvények emellett, hogy apropóul szolgálhatnak a partnerviszony kialakításához, tartalmukban is fontos üzenetet hordoznak. Amennyiben úgy tekintünk ezekre az eseményekre, mint ahol egy-egy személy vagy (etnikai, nemzeti) csoport identitása megnyilvánulhat, ezek az alkalmak az ún. elismerés vagy elismertetés politikájának eszközeként is leírhatók. Ennek

lényege, hogy tudatosodjon: a kirekesztett, marginalizált félnek ugyanúgy joga van kultúrájának gyakorlásához, mint a többségieknek, és hogy identitásának képviselésével azt is ki kívánja provokálni, hogy – az emberi méltóság elve alapján – egyenértékű partnerként tekintsenek rá.

„...sajnálatos módon sokan úgy gondolkodnak, hogy te vagy itt, neked kell figyelembbe venni az én kultúrámat, nekem kevésbé a tiedet!...”

„Szerintem a lényeg, tisztázni azt, hogy nekik is van identitásuk.”

Abban a fókuszcsoportban, amelynek résztvevői önkéntesként közvetlen kapcsolatban állnak menedékkérőkkel, és egyetemi tanulmányaiknak köszönhetően is érzékenyen viszonyulnak a problémáikhoz, vita alakult ki arról, szabad-e ilyen módon feszegetni a kultúra kérdését. A saját-nak tekintett, nemzeti vagy etnikai kultúra felvállalása mellett szóló érvekkel szemben megfogalmazódott az a nézet is, hogy éppen a kulturális hovatartozás okán elszenvedett sérelmek miatt a visszájára is elsülhet egy olyan kezdeményezés, amely ilyesmire bátorítja a menedékkérőket. Az a szempont is felmerült, hogy az integrációt esetleg jobban segítené a befogadó ország kultúrájának megismerése.

„Tényleg az van, hogy ha valaki menekült, akkor sokszor etnikai, nemzeti alapon üldözik őt el, azért kell menekülnie. És hogy ő ezt ne szégyellje, [ezért volna szükség az ilyen jellegű kulturális bemutatkozásra]...”

„Azért ez veszélyes vállalkozás szerintem... Merthogy nem biztos, hogy ha valaki valahonnan elmenekült, akkor arra van szüksége, hogy más országban, ahová elmenekült, ott is azzal a kultúrával találkozzon, vagy azt képviselje, ahonnan elmenekült. Szóval ez egy ilyen... a helyzettől függ, meg nyilván attól, hogy miért menekült el, meg egy csomó minden mástól. Meg hogy egyedül jött-e, vagy többen vannak. Tehát ez egy csomó mindenben múlik...”

„...lehet, hogy inkább a magyar kultúrával kellene őket megismertetni... megmutatni nekik, hogy mennyi minden van, hogy a nagy reménytelenségben, ahogy ott vannak egy táborban, lássák azt is, hogy azért van hová, tehát hogy van perspektíva.”

Végül a vitapartnerek arra jutottak, hogy nem feltétlenül elvetendő az ilyen jellegű kezdeményezések, viszont nagy körültekintést, óvatosságot igényelnek. Megtervezésükkor és lebonyolításukkor ügyelni kell arra, hogy valóban szolgálják-e az érintettek igényeit, nem hordoznak-e magukban veszélyt rájuk nézve. Mivel minden eset más és más, ennek a kérdésnek a megítéléséhez szintén az egyént kell nézni.

– Mondjuk ezt a szervezőnek a szakértelmére lehet bízni.

– Hát nem. Inkább meg kell ismerni a menekülteket, azon múlik.

– Hát igen. Szerintem ilyet csinálni anélkül, hogy ismernénk a konkrét személyeket, az szerintem nagyon rizikós.

ÖNKÉNTES SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

Az önkéntességről mint integrációs eszközzel való elképzelésekről már bőven esett szó a fentiekben, ezért e helyütt csak néhány gondolatot közlünk kiegészítésképpen. Korábban említettük, hogy az interjúk során gyakran találkoztunk azzal az elképzeléssel, hogy az önkéntesek egyfajta közvetítő szerepet kell, hogy ellássanak a befogadó társadalom és a menedékkérők között. A gondolat bővebb kifejtésekor rendszerint megint csak a kulturális programok kerültek szóba, és ennek alapján voltaképpen a multikulturalizmus ügynökeiként vagy szakembereiként is felfoghatók az önkéntesek.

„A kultúrán keresztül nagyon jó kapcsolatokat lehet kialakítani. Ehhez kell egy koordináló tevékenység. Itt jöhetnek be az önkéntesek.”

„Képzettségünkél fogva nagyon sokféle szerepük lehet, akár kulturális rendezvény szervezésében. Úgy válogatnám össze az önkénteseket, hogy legyen köztük mindenféle: szociális munkás, jogász, orvostanhallgató meg munkatanácsadó.”

Azzal kapcsolatban, vajon a menedékkérők önkéntessége az előbbre való vagy pedig a külső önkéntesek bevonása, a megkérdezettek egyértelműen az utóbbi mellett foglaltak állást: az első lépés megtételét tehát a többségi társadalom felelősségének látják.

„Első körben én azt mondanám, hogy a külső önkéntesek. És itt a kapcsolatra gondolok. Ők bekerültek, látják az ottani munkát, és ezután akár információkat vihetnek be bármiről.”

„Szerintem kellene külső emberek, akik megismerik őket... Kell, hogy már valaki ismerje őket, hogy tudja utána vinni valahova.”

„...kell legalább az első időben négy-öt olyan ember, akivel később el tudnak menni, és akkor ez már így lehet. Csak mondjuk nem könnyű oda kijutni sem.”

A fentiekből világosan kiderül, hogy a menedékkérőkkel foglalkozó önkénteseknek ideálisan többféle kritériumnak kell megfelelniük: fontos, hogy egzisztenciálisan olyan élethelyzetben legyenek, hogy megengedhessék maguknak az ingyenes munkát; személyes tulajdonságaikat nézve érdeklődőnek és empatikusnak kell lenniük; szakmai/munkavállalói pályafutásukat tekintve előnyös, ha útkeresési fázisban tartanak, mert ez fokozza a nyitottságukat; végül pedig a konkrét tevékenység szempontjából lényeges, hogy szakmailag felkészültek legyenek, érzékenyen kezeljék azt a rendkívül összetett problémahalmazt, amely a menedékkérők mindennapjainak része, és képesek legyenek stratégiai gondolkodásra.

A potenciális önkénteseket gyakorlatilag mindegyik beszélgetőpartnerünk elsősorban a diákokban látja.

- *Eszembe jutott egy önkéntességgel kapcsolatos dolog: hogy az egyetemistákat vagy a középiskolásokat esetleg be lehetne vonni. Pszichológushallgatókat. Mert nagyon fontosnak tartom a lelki egészségüknek a visszaállítását.*
- *Ugyanígy bevonhatók lennének az óvónők például, vagy a szociálpedagógus hallgatók, akik a gyerekekkel tudnának foglalkozni, vagy tanítók, vagy bárki, aki emberekkel foglalkozik a leendő szakmáját illetően.*
- *Vagy ahol van tanárképzés – egyetemeken, főiskolákon – és van menekülttábor, ott ezt [a témát] be lehetne illeszteni [a tantervbe].*

Miközben a fókuszcsoporthoz résztvevői fontos potenciális szerepet tulajdonítottak a civil-szervezeteknek abban, hogy közelebb hozzák egymáshoz a menedékkérőket és a többségi társadalmat, nem feltétlenül voltak bizakodók azzal kapcsolatban, hogy az önkénteskedés mint olyan változtatni képes a menedékkérőkkel szembeni negatív hozzáálláson.

.....mondjuk a civilszervezetek azok tudnak – tudnának vagy tudnak – valamit tenni. Kicsit közelebb hozzák a fiatalokat a fiatalokkal, vagy mit tudom én... de úgys azok az emberek mennek el önkénteskedni, akik eleve nem ellenségesen állnak [hozzá a menedékkérőkhöz]... tehát, hogy van egy ilyen attitűdbeli [probléma], hogy senkit sem lehet kötelezni arra, hogy olyat csináljon, ugye, amit nem akar. Azok pedig, akik úgys csinálnak ilyen önkénteskedést, azokat úgysem kell meggyőzni.”

„Tud [divattá válni az önkénteskedés], de nem hiszem, hogy attól a megítélés, így összességében változik. Hiába megy el valaki Bicskére, ha ugyanolyan negatív attitűddel áll hozzá a menekültkérdéshez.”

.....aki szegény vagy aki szerencsétlen, azt általában a társadalom, vagy akinek nincs problémája, az úgy – nem megveti, de nem mindig viszonyul, szóval – nem sajnálja, nem mindig empatikus felé. Ez egy ilyen alapszabvány.”

Eszerint az önkéntesek toborzásakor inkább azokat érdemes célba venni, akik eleve tanúbizonyságot tesznek szociális érzékenységükről. Rajtuk kívül még szóba jöhetnek a semleges viszonyulók is, vagyis az ő bevonásukkal esetleg mégis el lehet érni attitűdbeli változást társadalmi szinten.

„Szerintem a cél, ami lehetséges, vagy amit lehet csinálni, hogy vannak emberek, akik nyitottak lennének... Emberek attitűdjét megváltoztatni alapvetően nem lehet. Szerintem az emberek minden országban alapvetően nem szeretik az idegent, az ismeretlent, a külföldit, a nem idevalót. Ez mindenhol így van. Viszont mindenhol van egy réteg, amelyik azért nyitottabb vagy semlegesebb, vagy pozitív inkább az újdonság meg az ismeretlenség felé, és azokat kell valahogy megérinteni, tehát azokkal lehet valamit kezdeni.”

IRÁNYADÓ MEGFONTOLÁSOK

Összefoglalásképpen: a menedékkérőkkel való önkéntes foglalkozásra igény és hajlandóság egyaránt mutatkozik; hiányoznak azonban az ilyen típusú lehetőségek, csakúgy, mint a szükséges tájékozottság mind a menedékkérők helyzetével, mind pedig a hozzájuk vezető csatornákkal kapcsolatban.

A szóba jöhető önkéntesek célcsoportja mindenképpen a nyitott, útkereső, (elsősorban) fiatal személyek köre, akik ismeret- és élményszerzés iránti vágyból feltehetően nagy arányban vállalkoznának erre a feladatra. Mindenekelőtt a társadalmi problémák iránt tanulmányaiknál fogva is érdeklődő diákok jönnek számításba, akik – amennyiben az illető tanintézmény hajlandó hivatalosan is elismerni az önkéntességet mint szakmai gyakorlatot – külön motiválttá tehető. A szakmabeliség mellett természetesen lényeges az empátia és a segíteni vágyás, ám – úgy látjuk – ezek a tulajdonságok idővel kifejlődhetnek az önkéntesként való tevékenykedés során. Nem kizárt, hogy a fiatalok ügyes megszólításával és megfelelő szervezéssel⁵⁶ a menedékkérőkkel való foglalkozás akár divattá is tehető ebben a körben.

Mindehhez nyilvánvalóan az is szükségeltetik, hogy szervezettebbé, kiszámíthatóbbá váljon az önkéntes munkavégzés. Fontos, az adott szervezet megbízhatósága, vagyis az, hogy már rendelkezzen bizonyos tapasztalatokkal e téren, ne ad hoc jelleggel fogjon neki a tevékenységnek. Célszerű volna a szervezetek produktív együttműködése és egyszersmind önkormányozása, vagyis az, hogy ne riválist, hanem partnert lássanak a másikban, és úgy lessenek el egymástól módszereket, ötleteket, hogy ezzel ne károsítsák a másikat.⁵⁷ A rendszeresség és folyamatosság biztosítása nagy mértékben függ a toborzási módszerektől és kapacitástól – ami az Életfához hasonló önkéntes központok működését kívánja meg. A vállalt feladatok szakszerű teljesítése egyfelől koordinátorok, másfelől – a menedékkérők, illetve az ellátásukért felelős intézmények és az adott fogadószerkezet közötti kapcsolat fenntartásáért felelős – közvetítő személyek alkalmazását is igényli.

A szakszerűség egyik fő szempontja tehát a kooperáció. Ide tartozik, hogy ha a kötelező ellátás mikéntje törvényileg szabályozottabb volna (amint azt a befogadóállomás vezetője is kívánatosnak tartja), világosabb lenne a felelősség megoszlása az állomás és a különböző szolgáltatásokat nyújtó civilek között, körvonalazottabbá válnának az egyes feladatkörök, ami gördülékenyebbé tenné a két fél közötti együttműködést. Nyilvánvaló, hogy az áttekinthetőség és a harmonikus együttműködés – a szolgáltatások színvonalának emelkedésén túl – kedvező hatással lenne a menedékkérők bizalmára.

A programok fenntarthatósága – ami megint csak a menedékkérők bizalma, valamint a civil szféra hitele szempontjából is nélkülözhetetlen – a finanszírozási formák kérdését veti fel. A sokat kritizált „projektszellemet” a jelenlegi helyzetben kénytelenek vagyunk strukturális

56. Célszerű volna például elérni, hogy az érintett tanintézetek, illetve azok megfelelő részelei, tanszékei, részben a maguk kezébe vegyék a szervezést és kapcsolattartást.

57. Sajnos hiába írják rendre elő az EU-s pályázatok konzorciumok létrehozását, a szervezetek így is elsősorban egymás riválisai, és a szűk erőforrásokért folyó harcban egyesek mindig el tudják érni, hogy személyes befolyásaik révén jogtalan előnyhöz jussanak versenytársaikkal szemben.

adottságnak elkönyvelni, és ennek értelmében a szervezeti profil építésének céljában látni a civilek egyik fő érdekelttségét. Emiatt viszont – a civil elkötelezettség folyamatos megkérdőjelezhetőségén túl – azzal is számolni kell, hogy az egyes kezdeményezések irányát, jellegét a pályázató hatóság határozza meg. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a tőlünk nyugatabbra már bevált, de Magyarországon is létező lehetőségről, hogy egyes társadalmi ügyek előmozdítása érdekében a magánszféra is megcélozható mint anyagi támogatást biztosító forrás. Ez is egyike azoknak a „jó gyakorlatoknak”, amelyekre érdemes építeni a jövőben, hiszen nagyobb fokú autonómiát biztosítanának a kezdeményezőknél.

A hosszú távú hatás eléréséhez általánosságban arra van szükség, hogy – a civilszervezetek közötti kommunikáció gördülékenyebbé és szervezettebbé tételével (kiadványok, fórumok, weboldalak) – egyéb, a jelen összefoglalóban említett, bevált vagy ígéretes módszerek is népszerűsége tegyenek szert, illetve az esetleges érdeklődők minél szélesebb köréhez jussanak el a menedékkérők helyzetével kapcsolatos szükséges információk.

Végül a minőség biztosítása azon múlik, hogy (különösen az állami és európai) pénzek rendeltetésszerű felhasználása mennyire ellenőrzött: nem elegendő, ha pusztán könyvelési szempontból felel meg az illető szervezet az elvárásoknak, a szakmai monitorozás is elengedhetetlen. Az ad hoc jellegű ötletek kiszűrése csak úgy képzelhető el, ha mindig létezik visszacsatolás a menedékkérők, illetve az őket ellátó intézmények igényeihez. Amennyiben ez megvalósul, az „elkötelezettség” nem absztrakt fogalom többé, hanem az érintett szervezetek mérhető és számonkérhető ismérve.

VIII. KÖVETKEZTETÉSEK

Az intolerancia, a nyelvtudás hiánya, a kiszolgáltatott ideiglenes helyzet, a megélhetési nehézségek és az információhiány mind olyan tényezők, amelyek azért okoznak problémát a menedékkérőknek, mert jelen pillanatban ez a csoport – részben tudatos politika eredményeképpen – nem integrálódik és (például munkaerő-piaci vonatkozásban) nem is integrálódhat a magyar társadalomba. A tanulmányban többször elérkeztünk ahhoz a dilemmához, hogy a menedékkérők integrációja társadalmi érdek-e egyáltalán. Reálisan felmérve a helyzetet tudjuk, hogy az állam számára sem gazdasági, sem politikai szempontból nem cél minden hazánkba érkező menedékkérő gyors és teljes integrálása a társadalomba, hiszen ennek visszafordíthatatlan és megáldíthatatlan következményei lennének hosszú távon.

Politikai értelemben a döntéshozókra többek között azért sem nehezedik nyomás, hogy a menedékkérők integrációját elősegítsék, mert ez a csoport kicsi, és nem tudja érdekeit képviselni. Így tehát az európai uniós irányelveken kívül nincs, ami az államot arra kényszerítené, hogy kedvezőbben szabályozza a menedékkérők helyzetét vagy előmozdítsa munkavállalási lehetőségeiket. Debrecenben és a hozzá tartozó hét településen például 11 700 álláskeresőt tartottak nyilván 2007 őszén, a táborban ehhez képest 400-500 menedékkérő vagy befogadott élt ekkor, töredéke csak a munkanélkülieknek. Tehát a menedékkérők nem jelentenek akkora tömeget, ami gondot, megoldhatatlan problémát jelentene az államnak. (Ráadásul a többségük tovább is szeretne menni Európa más országaiba.) Általában elmondható, hogy arányaiban kevés a menekült, viszont sokféle az élethelyzet, amelyek mind-mind eltérő bánásmódot, megítélést érdemelnek. Magyarországon a menekülthelyzet merőben más, mint például Nagy-Britanniában, ahol már kialakultak a különböző országokból menekültek kiterjedt kolóniái. A kevés tagot számláló, rossz érdekérvényesítő menedékkérő csoportok politikai esélytelensége már önmagában is felveti a nagyobb társadalmi odafigyelés és empátia szükségességét.

Másrészről az állam maga is kényszerpályán mozog; míg Magyarországra az uniós csatlakozás előtt az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságától érkeztek nem túl nagy összegű alaptámogatások (pl. ünnepek megtartására), 2002 óta viszont az intézmény teljesen kivonult e terület a finanszírozásából. Ez azt jelenti, hogy az egyes tagállamoknak maguknak kell megoldani a menekültügy finanszírozását, hazai vagy európai uniós forrásokból. Ugyanakkor a tagállamoknak tartaniuk kell magukat az európai uniós normákhoz és kritériumokhoz. Egy viszonylag új helyzet alakult tehát ki, azaz egyedül az államra hárul egy súlyos probléma kezelése, amire viszont nem tud (és nem is áll érdekében) elegendő forrást biztosítani. Az állami pénzek mellett azonban lehet különböző forrásokra (várhatóan egyre több helyről) pályázni, amellyel a befogadó táborok és néhány civilszervezet már eddig is élt. Úgy látjuk, hogy e téren a civilszervezetek számára komoly lehetőség nyílik arra, hogy egy fontos társadalmi cél előmozdítása céljából további – akár privát – támogatási forrásokat keressenek.

A civil szféra ugyanis maga is forráshiányokkal küszködik, ez különösképpen jól leképeződik a foglalkoztatás alternatív megoldásain, mint például a projekt pénzeken történő vagy önkéntes alapú munkahelyteremtésen. Az önkéntesek tehát a civil szektorban fontos munkaerőforrást jelentenek, ugyanakkor itt nem egy kizsákmányoló viszonyról van szó, ugyanis az önkénteseknek is számos haszna származik az effajta tevékenységből. Az újfajta önkéntesség fogalma jól leírja azokat a motivációkat, amelyek az ilyen típusú tevékenységek mögött rejlenek: ismeret- és tapasztalatszerzés, kalandvágy stb. A legfontosabb közös nevező a civil szféra és az önkéntesek között egy „jó ügyért”, közös társadalmi célért való munkálkodás. A menedékkérőkkel való foglalkozás, az értük és a velük megvalósított önkéntes tevékenység jól beleillik a fentebb felvázolt egymásrautaltságon alapuló és a felek egymást kiegészítő viszonyrendszerébe. A menekültek társadalmi helyzetének javítása (ugyanúgy, mint a romák vagy a hajléktalanok esetében) fontos társadalmi ügy, ahol – részben az állami és uniós érdekek ellensúlyozására – elengedhetetlen a civilek kritikus hozzáállása, összefogása és kezdeményezőkézsége. Ehhez azonban források kellene, hiszen a szervezeteknek ugyanúgy, ahogy az egyéneknek is „valamiből élni kell”. Az önkéntesség ebben az esetben tehát nem magasztos cél, hanem eszköz a menedékkérők – legalább részleges – integrációjának megvalósításához.

A civilek létfenntartásának problémája – az anyagi feltételek előteremtése mellett – kiterjed tehát a civil tudat megerősítésének szükségességére. Érdemes elgondolkodni azon, hogy egy olyan társadalmi közegben, ahol az önkéntesség egyelőre nem tartozik a nagyra értékelt magatartásformák közé, milyen intézkedésekkel, programokkal serkenthető az ilyen típusú segítségnyújtás, illetve annak pozitív megítélése. Ezek megtervezésénél egyrészt azt kell megfontolnunk, hogy mely célcsoportok nyerhetők meg leginkább az ügynek, és hogyan: vagyis milyen külön, csoportra vagy akár egyénre szabott ösztönzés révén.

Esetünkben ráadásul – bár különböző fokon – egyszerre két területen volna szükség a közgondolkodás befolyásolására: míg az önkéntesség és általában a civil elkötelezettség egyszerűen csak marginális jelenségnek számít, addig a menedékkérő külföldiek integrációjának ügye a társadalmi többségben egyenesen negatív konnotációkat kelt. A két téma összekapcsolása ugyan több szempontból releváns, ám ugyanezen okokból kifolyólag problémás is.

A lehetőségek ugyanis egyszerre mind kényszereket takarnak. A menedékkérők önkénteskedése – mint lelki épségük megőrzését, hasznos időtöltésüket, kapcsolatteremtő képességeik fejlődését biztosító elfoglaltság – egyrészt az ezt lehetővé tévő önkéntes törvény okán, másrészt azonban a munkavállalásuk törvényi és egyéb – nagyrészt diszkrimináció alapuló – intézményes és attitűdbeli akadályozottsága miatt merül fel. A magyarországi civilek önkéntes segítségnyújtására pedig nemcsak a menedékkérők elszigeteltségének oldása és a társadalom befogadóbbá tétele céljából volna égető szükség, hanem azért is, mert a felelős állami szerv nem képes egymagában eleget tenni a törvényben előírt kötelezettségeinek.

A lehetőségek és kényszerek e kettőssége paradox helyzetet eredményez. A menedékkérők önkéntességvállalásának ügye azt is sugallja, hogy nekik kellene tenniük önnön integrációjuk érdekében, mégpedig egy olyan társadalom számára nyújtott önzetlen segítség révén, amely őket sem jogilag (legalábbis átlagosan az esetek 95 százalékában), sem emberileg nem kívánja befo-

gadni. A külső önkéntesek szempontja talán kevésbé ellentmondásos. Esetükben csak az mérlegelendő, mennyit vállaljanak át az állami felelősségből, ami önmagában is problémás, ráadásul ez a szívességtétel jobbára viszonzatlan marad. Ugyanakkor az is felvethető, hogy éppen ez az ellentét, vagyis az államhoz való kritikus hozzáállás, működéseinek korrigálása, kiegészítése adja meg a civil cselekvés létjogosultságát.

Az ilyen visszasságok ellenére megtalálhatók azok a kapcsolódási pontok, amelyek révén az önkéntesség terjesztése és a menedékkérők integrációja egymást erősítő tényezőkké válhatnak. Az áthidaló megoldások nyilván csak részlegesek lehetnek és nem mentesek az ellentmondásoktól. A menedékkérők integrációja a végcél, és mindenesetre fontos leszögezni, hogy bár – mint ahogy az a jelen kutatásból kiderül – az „integráció” kifejezés jelentése bizonytalan, a menedékkérő külföldiekre vonatkoztatott értelmezései pedig javarészt igen leszűkítő jellegűek (lértsd: az integráció fogalma jószerivel csak a kultúrára terjed ki, és valamiféle kölcsönös megértést, elfogadást takar), valójában ennél sokkal többet kellene e címszóval megcélozni.

A többségi társadalom képviselői hajlamosak a kiszolgáltatott csoportok tagjait okolni saját helyzetükért, ami a konformizmus veszélyes, szemellenzős és rövidlátó szemléletmódjára vall. A háritás fontos eszköze az elidegenítő általánosítás, a menedékkérők eleve tehetetlen és haszontalan (adott esetben integrációra alkalmatlan) csoportként történő beállítása. Az efféle képzeteket cáfolja a menedékkérők szükségleteinek, vágyainak látványos sokrétűsége, valamint a körülmények általi meghatározottságról szóló érvek. A tisztánlátáshoz nem elég több ismeretet szerezni a menekültekről: a liberális demokráciák alapelveinek, nevezetesen az autonómiának az elfogadása is szükséges. Azt kell megérteni, illetve megértetni, hogy még ha jelenlegi jogállásuk, körülményeik korlátozzák is a menedékkérőket a „normális” életvitelben, éppen ezért – az integráció jegyében – annak elősegítésére kell törekedni, hogy itt vagy másutt módjuk legyen önállóan, emberhez méltó módon létezni.

A menedékkérők önkéntes foglalkoztatásának megtervezésekor tehát azt kell tekintetbe venni, hogy akár az országban maradnak, akár továbbállnak, mindenképpen értelmet kell nyernie számukra az itt töltött időnek, ezért olyan feladatokat érdemes elvállalniuk – illetve felkínálni nekik – amelyek egyértelműen előmozdítják jövőbeli munkavállalási esélyeiket. Vagyis nem elegendő, ha a szabadidő hasznos eltöltésének, az ismeretszerzésnek célja lebeg a program tervezőinek szeme előtt; ennél megfoghatóbb, valódi kilátásokkal kecsegtető, egyéni felkészültségükre és ambícióikra szabott lehetőségeket kell teremteni számukra.⁵⁸

A külső önkéntesek bevonásának tekintetében hasonlóképpen az tűnik járható útnak, ha a menedékkérőkkel való foglalkozás szakmai tapasztalatszerzéssel párosul. Mivel jelenleg elsősorban a fiatalok látszanak érdekeltnek, közülük is leginkább az értelmiségiek, egyetemisták, olyan nem anyagi juttatások is összekapcsolhatók az önkéntes tevékenységgel, mint a közép- és felsőfokú képzésbe beleszámítható kreditpontok.

A potenciális foglalkoztatók ösztönzésének problémája összetettebb és valamelyest eltérő a fogadóintézmény típusa szerint. Mindenesetre a menedékkérők önkéntes alapú foglalkoztatásá-

58. Amint megindul egy ilyen folyamat, részben önműködővé is válhat. A táborból kikerült státusos menekültek például – ahogy azt egyes külföldi példák mutatják – ösztönözhetők arra, hogy egy általuk létrehozandó egyesületen keresztül, akár célzott pályázatok révén segítsék a még kérelmezői szakaszban lévő sorstársaik integrációját.

nak elősegítésekor csakúgy, mint a velük való önkéntes foglalkozás támogatásakor nagy körültekintést igényel annak megítélése, hogy valóban az érintettek javát szolgálja-e az adott program, milyen felkészültségű a szóban forgó szervezet vagy intézmény, és vajon ténylegesen és hosszú távon elkötelezett-e az ügyben. Ezzel összefüggésben merül fel a civil szféra állami finanszírozástól való függésének problémája, mivel ez nagyban befolyásolja vagy befolyásolhatja a támogatások igénylését és odaítélését egyaránt.

A civil és az állami szféra hiányosságai és diszfunkciói ellenére léteznek – miként e beszámolóból is kiderül – ígéretes kezdeményezések, illetve olyan igények (valamennyi általunk megkérdezett célcsoport esetében), amelyekre lehet építeni a jövőben. Egyrészt a már létező pozitív gyakorlatokat érdemes kiterjeszteni, másrészt pedig olyan társadalmi csoportok és szerveződések nagyobb fokú bevonásának mikéntjén lehet elgondolkodni, amelyek a többi érdekelt fél szempontjainak is megfelelően, kedvezően befolyásolhatják mind az önkéntesség, mind a menedékkérők ügyét. A menedékkérők önkéntességével kapcsolatban a legkülönbözőbb profilú civilszervezetek érzékennyé és érdekeltté tétele, másfelől a velük eleve kapcsolatban álló vagy természetesen kapcsolatba hozható állami intézmények (befogadóállomások, menekültügyi hivatalok, munkaügyi központok) nagyobb fokú ez irányú szerepvállalásának elősegítése tekinthető fő feladatnak. A nem-menedékkérő önkéntesség kapcsán a pályakeresők és a munkaerőpiacról rövidebb-hosszabb időre kiszorulók (diákok, munkanélküliek, kisgyermekesek), illetve az őket önkéntesként (majd esetleg alkalmazottként) potenciálisan foglalkoztatók ösztönzése látszik célravezetőnek. A külső önkéntesség esetében mind az önkéntes jelöltek, mind a lehetséges fogadóintézmények körét érdemes leszűkíteni a szociálisan érzékeny és kulturálisan nyitott beállítottságúakra. A megfelelő intézmények kiválasztásán, támogatásán túl a felelősségeket rögzítő, hosszú távú szerződések, megállapodások, valamint a rendszeres minőség-ellenőrzés és hatásvizsgálat garantálhatják a sikert és a fenntarthatóságot.⁵⁹

Ahhoz, hogy hatékonyá válhasson az önkéntesség mint eszköz, és ne kerüljön konfliktusba az állami ellátórendszerrel, gondot kell fordítani a törvényi szabályozás pontatlanságainak felszámolására és az intézményes működésbeli hiányosságok, zavarok korrigálására, illetve elhárítására. Ezenfelül nagy szükség volna olyan társadalmi fórumok létrehozására, ahol tisztázhatók volnának egyfelől az önkéntességet, másfelől az integrációt övező szemléletmódbeli és politikai bizonytalanságok, ellentmondások. Csak így érhető el, hogy ne kényszerből, rövid távú érdekek mentén, hanem hosszabb távú elképzelések szerint indulhasson meg a menedékkérőkkel kapcsolatos önkéntességről való, valóban az integrációjukat segítő gondolkodás. Amint kialakul valamilyen kölcsönös érdekeltiségeken és átgondolt stratégiákon alapuló rutin, amely egyre többek bevonását teszi lehetővé, a hatás társadalmilag is érzékelhetővé válhat. Esetleg ledőlnek azok a falak, amelyek egyelőre nem engedik látni sem az önkéntességben rejlő lehetőségeket, sem a menedékkérők tényleges problémáit és azok forrását. És talán világossá válik az is, hogy az integráció csak abban az ideális esetben tekinthető kettős felelősségnek, ha adottak a feltételei, vagyis mindkét fél – az ún. befogadó társadalom és a menedékkérő külföldiek – számára egyaránt nyitva áll a lehetőség.

59. Például egyetemi intézetek, tanszékek bevonása önkéntes programokba úgy volna célszerű, ha az adott oktatási intézmény, illetve annak megfelelő részlege huzamos együttműködésre kötelezné el magát, így biztosítva az önkéntesek utánpótlását.

MELLÉKLETEK

1. MELLÉKLET: FELKÉSZÍTŐ KÉPZÉS MENEDÉKKÉRŐK RÉSZÉRE – TRÉNINGTEMATIKA

I. BEVEZETÉS (30 perc)

A tréner bevezetőjében bemutatja a projektet és pár szóban felvezeti a tréningen érintett témákat. Az önkéntes projekt háttere, menedékkérők munkavállalásának akadályai.

Mit jelent az önkéntesség?

- nem fizetett munka
- társadalmi haszonnal jár
- állami, civil-, egyházi szervezetenél
- változatos tevékenység (adminisztráció, gyerekek gondozása, fizikai munka, tolmácsolás)
- nem befolyásolja a státusz megszerzését

Miért hasznos?

- fejlesztí képességeidet
- új területeken próbálhatod ki magad
- gyakorolhatod a magyar nyelvet
- új emberekkel ismerkedhetsz meg
- növeli az önbecsülésed
- segíthetsz másoknak
- növeli annak az esélyét, hogy a későbbiekben munkát találj:
- megismered a magyar munkakultúrát
- referenciára teszel szert
- bebizonyíthatod rátermettségedet
- új tapasztalatokat szerezhetsz
- önkéntes munkát a munkáltatók pozitívként értékelik

II. ÖNKÉNTES KVÍZ (60 perc)

Minden résztvevő kap egy önkéntes kvízt. A kvíz kitöltése után a tréner vezetésével közösen átbeszélik a kérdéseket egy nagy csoportban, és közösen vonják le a tanulságokat.

- A gyakorlat célja, hogy az önkéntes tevékenységről információkat adjon át, tudatosítsa a résztvevőkben, hogy az önkéntes tevékenység egyre nagyobb szerepet kap mind hazánkban, mind Európában, és hogy megalakul a közösen és egységes fogalmát.
- A kérdések megbeszélése során javasoljuk, hogy az egyes kérdések megbeszélése során az alábbi szempontokra mindenképp térjen ki a tréner.

1. Miért végeznek az emberek önkéntes munkát?

A. Azt remélik, hogy így kereshetnek egy kis pénzt,

B. Unatkozni,

C. Társaságot keresni,

D. Segíteni szeretnének másoknak,

E. Azt gondolják, az önkéntes tapasztalat jól fog kinézni az önéletrajzukban,

F. Azt gondolják, így új készségeket sajátíthatnak el.

Az önkéntességgel foglalkozó szakirodalom megkülönbözteti a régi típusú és az új típusú önkéntességet, az előbbire az jellemző, hogy a segítség vágya motiválja az önkéntest, míg az utóbbi esetben, az önkéntes főként saját képességeit, készségeit szeretné fejleszteni az önkéntes tevékenység által. Az önkéntesek tehát változatos okokból döntenek úgy, hogy önkéntesekké válnak, és ezek a motivációk gyakran keverednek egymással. Az azonban fontos, hogy önkéntes munkát sosem pénzért végzik az emberek.

2. Igaz vagy hamis? Bármilyen nem fizetett munka önkéntes munkának minősül. Ebben az értelemben, ha otthon segítesz a családban valamelyik családtagodnak, az is önkéntes munka.

A. Igaz

B. Hamis

Az önkéntes munka másik fontos jellemzője, hogy egy közösség, a társadalom javát szolgálja. A közvetlen családnak végzett munka nem mások javát szolgálja! A közösségnek (akinek önkénteskedünk) túl kell mutatnia a közvetlen családtagokon.

3. Igaz vagy hamis? Az önkéntes munka jó befektetés a fogadószervezetnek, mert így ingyen munkaerőhöz jut.

A. Igaz

B. Hamis

Sok foglalkoztatót ez motivál, ugyanakkor az önkéntes nem munkaerő, nem lehet bújtatott módon önkénteseket, mint feketemunkásokat alkalmazni.

4. Milyen fontos az önkéntes munka Magyarországon? Hányan önkénteskednek szervezetekben?

A. 200 ezer

B. 500 ezer

C. 1 millió

Sokkal többen önkéntesek, mint gondolnánk, ma már Magyarországon is elfogadott tevékenység az önkéntesség

(<http://www.onkentes.hu/doksik/20070406140519.pdf>)

5. A nők sokkal aktívabbak az önkéntességben, mint a férfiak?

A. Igaz

B. Hamis

Nőknek kevesebb ideje marad a háztartás és gyereknvelés mellett arra, hogy önkéntes munkát végezzenek.

6. *Hogy áll Magyarország az önkéntességgel nemzetközi összehasonlításban. Rendezd sorrendbe az alábbi országokat, abból a szempontból, hogy a lakosság hány százaléka önkénteskedik.*

1. Ausztria

2. Magyarország

3. Hollandia

Magyarország nem áll rosszul nemzetközi viszonylatban.

7. *Igaz vagy hamis? Csak az önkénteskedik, aki ráér. Ezért a legtöbb önkéntest a fiatalok és a nyugdíjasok körében találjuk.*

A. Igaz

B. Hamis

A legtöbb önkéntes középkorú, hiszen ők azok, akik már rendelkeznek olyan egzisztenciával, hogy vissza tudjanak adni.

8. *Igaz vagy hamis? Mivel az önkéntes munka nem jár pénzmozgással, ezért nincs szükség törvényi szabályozására.*

A. Igaz

B. Hamis

Az önkéntes törvény 2005 óta létezik Magyarországon, meghatározza, hogy milyen szervezeteknél önkénteskedhetnek az önkéntesek, milyen juttatásokat kaphatnak, milyen kötelességei vannak a fogadószervezetnek.

9. *Igaz vagy hamis? Az európaiak értékelik az önkéntes munkát, de nem sokan gondolják, hogy fontos tevékenység lenne.*

A. Igaz

B. Hamis

Gyancsak az önkéntesség fontosságát mutatja.

10. *Igaz vagy hamis? Magyarországon, ahogy a legtöbb európai országban, az önkéntesség jelentősége csökken.*

A. Igaz

B. Hamis

Lásd előbb.

III. ÉRDEKKÉPVISELET JÁTÉK (90 perc)

Cél:

- bemutassa, hogy kik a fontos szereplői a projektnek
- tudatosítsa a résztvevőkben, hogy mik az egyes szereplők érdekei
- rávilágítson a projekt különböző szereplők érdekeltégei között feszülő ellentétekből fakadó nehézségekre

A résztvevőkből kis csoportokat (3-5 fő) alkotunk, és kiosztjuk közöttük az alábbi szerepeket. Feladatuk, hogy gondolják át az egyes szereplőknek milyen elvárásai vannak, cserébe mit tudnak felajánlani. Ezeket egy

flipchart lapon ábrázolják.

Majd újabb csoportokat alkotunk, amelyekben minden egyes szereplőt megszemélyesít valaki. A feladat, hogy a résztvevők ábrázolják, mit várnak el egymástól a projekt szereplői, és cserébe mit tudnak felajánlani.

Majd nagy csoportban a tréner irányításával közösen megbeszéljük a gyakorlat tanulságait.

Szerepek:

1. Egy nonprofit szervezet vezetője vagy, és részt veszel egy menedékkérők önkéntességéről szóló programban.

2. Menedékkérő vagy, és önkéntes munkát vállalsz egy nonprofit szervezetnél.

3. Egy nonprofit szervezet munkatársa vagy, amelyik éppen önkéntest keres, a főnököd megbíz az új önkéntes mentorálásával.

Utasítás:

Gondold végig a szerepedet, és hogy ebből a szempontból miért érdeked (ill. érdeked-e?) az önkéntesség? Mit vársz tőle? Melyek a céljaid vele? Milyen és mennyi feladatod van vele kapcsolatban? Hogyan tudsz hozzájárulni a program sikeréhez, ill. ez érdekedben áll-e? Melyek a prioritások számodra?

Azt is gondold végig, hogy a jelenet többi szereplőjével kapcsolatban az önkéntesség szempontjából milyen elvárásaid vannak, és ezek hogyan viszonyulnak az ő érdekeikhez és elvárásaihoz. Mit szeretnél adni nekik, és mit szeretnél kapni tőlük? Ők mit szeretnének adni, ill. kapni? Kinek mi a legfontosabb?

IV. KONFLIKTUSSZITUÁCIÓK (60 perc)

Cél:

- elkészítse a résztvevőket az esetleges konfliktusokra (nem megfelelő fogadószervezet, munkahelyi diszkrimináció, gyakorlati buktatók stb.)
- alkalmat adjon, hogy közösen dolgozzunk ki megoldási javaslatokat

Levezetés

A tréner kiosztja az önkéntes jelentkezőknek a szituációs kártyákat (l. melléklet). A szereplők feladata, hogy megjelenítsék az esetet és egy megoldást is javasoljanak. Az egyes szituációk után nagy csoportban megbeszéljük a résztvevőkkel, hogy milyen alternatív megoldásokat tudnának javasolni.

V. LEZÁRÁS (30 perc)

A projekt kereteinek ismertetése

2. MELLÉKLET: KÉPZÉS FOGLALKOZTATÓKNAK – TRÉNINGTEMATIKA

I. BEVEZETÉS (30 perc)

Önkéntességprojekt bemutatása

– Menedékkérők önkéntessége: Mivel a menedékkérők csakis kivételes esetekben dolgozhatnak, ezért az önkéntesség számukra olyan módszer, amely elsősorban alkalmat ad a személyes fejlődésre, építőleg hat önbizalmukra, elfoglaltságot nyújt, lehetőséget ad nyelvyagoklásra, a munkakultúra megismerésére, kapcsolatok építésére. Ezáltal integrál a helyi környezetbe, és olyan készségeket fejleszt, amelyek a későbbiekben bárhol alkalmazhatók.

– Magyar önkéntesek foglalkoztatása

A tábor területén magyar önkéntesek foglalkoztatása az alábbi tevékenységekre: animáció, nyelvtanítás, tanfolyamok szervezése.

II. KORÁBBI TAPASZTALATOK (45 perc)

Meghívott előadó: Jáczku Tamás (Észak-alföldi Regionális Munkaügyi Központ Debreceni Kirendeltség) ismertette a menedékkérők önkéntes foglalkoztatására vonatkozó korábbi tapasztalatait).

A Észak-alföldi Regionális Munkaügyi Központ Debreceni Kirendeltsége az egyetlen debreceni szervezet, amely ténylegesen és programszerűen foglalkoztatott menedékkérőket önkéntes munkára.

A kiválasztásban a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület munkatársai segítették a debreceni kirendeltséget. Mivel ők a tábor területén dolgoznak, első lépésben igyekeztek ennek a lehetőségnek a hírért terjeszteni, hirdetményeket is helyeztek ki. A menedékkérők a szociális munkás segítségével készítettek egy angolszász típusú önéletrajzot, beküldték, és ezekből válogatott a munkaügyi központ. Négy munkát hirdettek meg, erre összesen 12 életrajz érkezett, tehát háromszoros túljelentkezést tapasztaltak. Először négy fővel indultak, és mivel a program folyamatos, az önkéntesek cserélődtek. 2006 májusa és 2007 novemberé között összesen 6-7 fő megfordult a központban önkéntesként.

Először négy személyt alkalmaztak: egyet a számítástechnikai osztályon hardveresként, aki saját hazájában is hasonló dologgal foglalkozott. Egy másik műszaki végzettségű menedékkérőt karbantartókisegítőként vettek fel. Két humán beállítottságú személyt arra képeztek ki, hogy a munkaügyi központba bejelentkező menekültek, külföldiek mentoraként dolgozzanak. A kiválasztás után a munkaügyi központ megállapodást kötött az önkéntessel, amelyben mindkét fél jogait és kötelezettségeit lefektették. Telefonhasználat és internethasználat, valamint a helyi tömegközlekedéshez havi bérlet is járt az illetőnek. Mivel a tevékenység önkéntes, ez azt jelentette, hogy a hivat-

los munkaidőn belül vagy jött dolgozni a menedékkérő, vagy nem. Bért persze nem kaptak a menedékkérők, de nem is volt kötelező dolgozniuk. A önkéntes munka hossza, időtartama sem volt eleve meghatározott, hogy mondjuk egy hónapot, két hónapot stb. fognak dolgozni. Minden önkéntes a közvetlen főnökével előzetesen megegyezett a feladatokról, mindig készítettek egy hétre előre írásos munkatervet is, amelyben az önkéntes jelölhette, hogy mennyi munkanapot, munkaórát vállal. Ezt a munkaügyi nyilvántartást vezették hétről hétre, ennek alapján készült a teljesítésigazolás. Aki jelentkezett, és felvették, mindig teljesítette, amit vállalt, alapvetően tehát a munkaügyi központban nagyon elégedettek voltak az önkénteskedő menedékkérők munkájával. A menedékkérők és a munkaügyi központban dolgozók között a munkakapcsolat is kiválóan alakult, nemhogy panasszal éltek volna a fizetett alkalmazottak, hanem inkább sajnálták, ha valaki nem tudott többet jönni. Mindenki azt tapasztalta a kezdeti félelmek ellenére, hogy nyelvi problémák igazából nem voltak. A központ munkatársai közül sokan beszélnek angolul, tudtak segíteni az önkénteseknek. Alapvető tapasztalata volt mindenkinek, hogy a menedékkérők sokkal jobban beszéltek magyarul, mikor abbahagyták az önkénteskedést, mint amikor elkezdték: az alapszókincset hamar elsajátították.

Az önkéntesek közül azok, akik megkapták a menekültstátust, többnyire már el is helyezkedtek rendes állásban. A munkahely megtalálásában, alkalmazásukban biztosan segítette őket, hogy az önkéntes munkavégzésről referencialevelet kaptak a munkaügyi központtól (Részlet a projekt kutatási anyagából).

III. MENEKÜLTKVÍZ (60 perc)

Minden résztvevő kap egy menekültkvízt. A kvíz kitöltése után a tréner vezetésével közösen átbeszélik a kérdéseket egy nagy csoportban, és közösen vonják le a tanulságokat.

A gyakorlat célja, hogy hasznos információkat adjon át a menekültekről és érzékenyebbé tegye a résztvevőket a menedékkérők speciális helyzetére. A kérdések megbeszélése során javasoljuk, hogy az egyes kérdésekhez kapcsolódóan alábbi szempontokra mindenképp térjen ki a tréner.

1. Ki nem volt menekült?

a. Kossuth Lajos

b. Bem József

c. Görgey Artúr

d. II. Rákóczi Ferenc

Sok történelmi alak, híresség maga is elhagyni kényszerült országát.

2. Milyen bűncselekmény szankciói elől való menekülőknek nem jár védelem?

- a. házasságtörés – vallási törvény megsértése
- b. adócsalás – adótörvények megsértése**
- c. munkásmozgalmi szervezkedés – tiltott politikai tevékenység
- d. újságírás – cenzúra kijátszása

A genfi egyezmény szabályozza azt, hogy ki kaphat menekültstátust. A genfi egyezmény alapján védelemre jogosult az, aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni.

3. Melyik országban él a legtöbb menedékkérő az alábbiakból?

- a. Pakisztán**
- b. Irak
- c. Amerikai Egyesült Államok
- d. Szudán

A legtöbb menekült el sem jut Európába, akik megérkeznek kontinensükre, azok kiváltságos keveseknek számítanak.

10 legnagyobb befogadó ország (forrás:

<http://www.unhcr.org/basics/BASICS/4034b6a34.pdf>)

1. Pakisztán*	1 044 000 fő
2. Irán	968 000 fő
3. USA	844 000 fő
4. Szíria	702 000 fő
5. Németország	605 000 fő
6. Jordánia	500 000 fő
7. Tanzánia	485 000 fő
8. Egyesült Királyság	301 000 fő
9. Kína	301 000 fő
10. Csád	287 000 fő

4. A XVI. századi Spanyolországba milyen nemzetiségűek vándoroltak be a legtöbben?

- a. olasz
- b. arab
- c. francia**
- d. német

A migrációs útvonalak mindig egy adott történelmi kontextusban értelmezhetők.

5. Melyik országból érkezett a legtöbb migráns Európába?

- a. Marokkó
- b. Törökország**
- c. India
- d. Algéria

Kibocsátó és felvevő országok:

- Marokkó – Hollandia, Franciaország
- Törökország – Németország, Hollandia
- Algéria – Franciaország
- India – Egyesült Királyság

Fontos tisztában lennünk a történelmi háttérrel (l. gyarmatosítás, vendégmunkások toborzása).

6. Melyikük nem volt menekült?

- a. Albert Schweitzer**
- b. Sigmund Freud
- c. Marlene Dietrich
- d. Albert Einstein

7. Melyik országban kértek menedékkérelt és kaptak is, a vietnami háborút elkerülni szándékozó egyesült államokbeli polgárok?

- a. Kanada**
- b. Mexikó
- c. Kuba
- d. Panama

8. Megközelítőleg hányan menekültek el hazánkból 1956-ban?

- a. 200 000 fő**
- b. 500 000 fő
- c. 50 000 fő
- d. 100 000 fő

A Magyarországról elmenekült honfitársainkat hősként fogadták az akkori nyugat-európai államok, érdemes elgondolkodnunk, hogy vajon a mai menekültekre miért tekintünk másként.

9. Hány külföldi kapott letelepedési engedélyt 2006-ban?

- a. 10 000 fő
- b. 5 300 fő**
- c. 32 000 fő
- d. 300 000 fő

Nagyon alacsony szám, Magyarország még mindig nem célország, ellentétben más, főként nyugat-európai országokkal, bár fontos leszögeznünk, hogy a hazánkban élő külföldiek száma nő, és előreláthatólag növekedni fog.

10. 2006-ban a hazánkba érkező menekültek hány százaléka volt európai?

- a. 10%
- b. 60%
- c. 40%**
- d. 25%

Sokan hozzánk Európán kívüli területekről, ez új problémákat vet fel.

11. Hány éves korukig tankötelesek a menedékkérő gyermekek?

a. Magyarországon a menedékkérő gyerekek nem járhatnak iskolába

b. 18 év

c. 16 év

d. 14 év

A menedékkérő gyerekeket ugyanolyan jogok illetik meg, mint magyar társaikat. Ezen kívül a menedékkérők jogosultak az alábbi ellátásokra és támogatásokra:

- szállás (a befogadóállomás területén)
- zsebpénz 6700 Ft/hó (annak, aki minimum 25 napot a táborban tartózkodik havonta)
- utazási kedvezmény (csak ha egészségügyi, jogi ügyintézés miatt utazik akkor ingyenes)
- beiskolázási támogatás
- Magyarország elhagyásának támogatása
- egészségügyi ellátás: nincs vizitdíj, nincs napidíj, fogmeztartó kezelések is, abortusz is

12. Melyik évben született a menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény?

a. 1848

b. 1945

c. 1951

d. 1989

A genfi egyezmény a második világháború után, a hidegháború ideje alatt született. A kategóriák, amelyek meghatározzák, az akkori történelmi korszak szülöttei, és sokszor nehezen alkalmazhatók korunk társadalmi problémáira, ami számos dilemmát vet fel (pl. a klímamenekültek problémája).

13. Hányan hagyták el Oroszországot 1917 és 1921 között?

a. 200 000 fő

b. 400 000 fő

c. 800 000 fő

d. 1 500 000 fő

A menekültek problémája nem új keletű.

14. Igaz vagy hamis? 2007 Magyarországon közelötezeren kértek menedéket.

A. igaz

B. hamis

Valójában: 3449 – szintén nagyon alacsony szám. Az utolsó nagy „menekülthullám” a jugoszláv válság idejére tehető.

15. Igaz vagy hamis? Magyarországon a megkérdezettek nagy része rendre túlbecsüli az itt lévő külföldiek számát.

A. igaz

B. hamis

A magyarok idegenellenességben az elsők között vannak is nemzetközi viszonylatban, amit a menedékkérők

mindennapi tapasztalatai is megerősítenek, akik gyakran panaszkodnak arról, hogy a mindennapokban előítéletekkel, diszkriminációval találkoznak.

16. Magyarországon 10 menedékkérőből átlagosan 4 kap menekültstátust.

A. igaz

B. hamis

Kevesebb, mint 10% (kb. 5–6%) kap menekültstátust, így a legtöbb menedékkérőnek nincs más választása, minthogy visszatérjen országába vagy megpróbáljon egy másik országban új életet kezdeni. Erre azonban a dublini egyezmény elfogadása óta Európán belül egyre kevesebb esélye van, hiszen az egyezmény meghatározza, hogy mindenkinek ott kell lefolytatnia az eljárását, ahol az Európai Unió területére lépett.

17. Ma a világban a migránsok, vagyis azok, akik nem a születési helyükön élnek, jelentős tömeget képviselnek. Hányan vannak?

a. 30 millió

b. 50 millió

c. 100 millió

d. 190 millió

Forrás: IOM

(<http://www.iom.int/jahia/Jahia/lang/en/pid/3>)

Vesd össze a magyar adatokkal, lásd 9. kérdés.

18. A 21. században várhatóan nőni fog a migráció. Jelölje be ennek fő okait (több választás is lehetséges)!

a. A gazdasági liberalizáció

b. A gazdasági recesszió

c. Demográfiai változások

d. Migránshálózatok kialakulása

A gazdasági liberalizáció negatív hatásainak és a világon tapasztalható általános recesszió következménye, hogy a fejlődő országokban többen kénytelenek elhagyni szülőföldjüket gazdasági okok miatt. Ehhez hozzájárul, hogy a fejlődő országok népessége sokkal nagyobb tempóban növekszik, mint a fejlett országoké. Ennek következtében újabb migrációs hullámok várhatók a már kialakult főként etnikai hálózatok mentén.

19. A világban a menedékkérők, menekültek és más az UNHCR által védelemben részesített személyek száma

a. 25 millió

b. 50 millió

c. 33 millió

d. 10 millió

Forrás: UNHCR

(<http://www.unhcr.org/basics/BASICS/4034b6a34.pdf>)

Vesd össze Magyarországgal, ahol 2006-ban 8100 ilyen személy élt.

20. Az Európában élő migránsok száma

- a. 120 millió
- b. **64 millió**
- c. 33 millió
- d. 25 millió

Forrás: ENSZ (<http://www.un.org/esa/population/publications/migration/>)

UN_Migrant_Stock_Documentation_2005.pdf) Vesd össze a magyar adatokkal, lásd 9. kérdést.

III. ÉRDEKKÉPVISELET JÁTÉK (90 perc)

Cél:

- bemutassa, hogy kik a fontos szereplői a projektnek
 - tudatosítsa a résztvevőkben, hogy mik az egyes szereplők érdekei
 - rávilágítson a projekt különböző szereplők érdekelt-ségei között feszülő ellentétekből fakadó nehézségekre
- A résztvevőkből kis csoportokat (3-5 fő) alkotunk és kiosztjuk közöttük az alábbi szerepeket. Feladatuk, hogy gondolják át az egyes szereplők, milyen elvárásai vannak, és cserébe mit tudnak felajánlani. Ezeket egy flipchart lapon ábrázolják. Újabb csoportokat alkotunk, amelyben minden egyes szereplőt megszemélyesít valaki. A feladat, hogy a résztvevők ábrázolják, mit várnak el egymástól a projekt szereplői, és cserébe mit tudnak felajánlani. Ezután nagy csoportban a tréner irányításával közösen megbeszéljük a gyakorlat tanulságait.

Szerepek:

1. egy nonprofit szervezet vezetője vagy, és részt veszel egy menedékkérők önkéntességéről szóló programban
2. menedékkérő vagy, és önkéntes munkát vállalsz egy nonprofit szervezetenél
3. egy nonprofit szervezet munkatársa vagy, amelyik éppen önkéntest keres, a főnököd megbíz az új önkéntes mentorálásával

Utasítás:

Gondold végig a szerepedet, és hogy ebből a szempontból miért érdeked (ill. érdeked-e?) az önkéntesség? Mit vársz tőle? Melyek a céljaid vele? Milyen és mennyi feladatod van vele kapcsolatban? Hogyan tudsz hozzájárulni a program sikeréhez, ill. ez érdekedben áll-e? Melyek a prioritások számodra?

Azt is gondold végig, hogy a jelenet többi szereplőjével kapcsolatban az önkéntesség szempontjából milyen elvárásaid vannak, és ezek hogyan viszonyulnak az ő érdekeikhez és elvárásaikhoz. Mit szeretnél adni nekik, és mit szeretnél kapni tőlük? Ők mit szeretnének adni, ill. kapni? Kinek mi a legfontosabb?

IV. LEZÁRÁS (30 perc)

A projekt kereteinek ismertetése

3. MELLÉKLET: FELKÉSZÍTŐ KÉPZÉS MAGYAR ÖNKÉNTESOK RÉSZÉRE – KÉPZÉSI TEMATIKA

I. BEVEZETÉS (30 perc)

- Menedékkérők önkéntessége: Mivel a menedékkérők csakis kivételes esetekben dolgozhatnak, ezért az önkéntesség számukra olyan módszer, amely elsősorban alkalmas a személyes fejlődésre, építőleg hat önbizalmukra, elfoglaltságot nyújt, lehetőséget ad nyelvgyakorlásra, a munkakultúra megismerésére, kapcsolatok építésére. Ezáltal integrál a helyi környezetbe, és olyan készségeket fejleszt, amelyek a későbbiekben bárhol alkalmazhatók.

– Magyar önkéntesek foglalkoztatása

A tábor területén magyar önkéntesek foglalkoztatása az alábbi tevékenységekre: animáció, nyelvtanítás, tanfolyamok szervezése.

II. ÖNKÉNTES KVÍZ (60 perc)

Minden résztvevő kap egy önkéntes kvízt. A kvíz kitöltése után a tréner vezetésével közösen átbeszéljük a kérdéseket egy nagy csoportban, és közösen vonják le a tanulságokat.

A gyakorlat célja, hogy az önkéntes tevékenységről információkat adjon át, tudatosítsa a résztvevőkben, hogy az önkéntes tevékenység egyre nagyobb szerepet kap mind hazánkban, mind Európában, és hogy megalkossa az önkéntesség közös és egységes fogalmát.

A kérdések megbeszélése során javasoljuk, hogy az alábbi szempontokra mindenképp térjen ki a tréner.

1. Miért végeznek az emberek önkéntes munkát?

A. Azt remélik, hogy így kereshetnek egy kis pénzt.

B. Unatkoznak.

C. Társaságot keresnek.

D. Segíteni szeretnének másoknak.

E. Azt gondolják, az önkéntes tapasztalat jól fog kinézni az önéletrajzukban.

F. Azt gondolják, így új készségeket sajátíthatnak el.

Az önkéntességgel foglalkozó szakirodalom megkülönbözteti a régi típusú és az új típusú önkéntességet, az előbbire az jellemző, hogy a segítség vágya motiválja az önkéntest, míg az utóbbi esetben, az önkéntes főként saját képességeit, készségeit szeretné fejleszteni e tevékenység által. Az önkéntesek változatos okokból döntenek úgy, hogy önkéntesekké válnak, és ezek a motivációk keverednek egymással. Az azonban fontos, hogy önkéntes munkát sosem pénzért végzik az emberek.

2. Igaz vagy hamis? Bármilyen nem fizetett munka önkéntes munkának minősül. Így ha otthon segített a családban valamelyik családtagodnak, az is önkéntes munka.

A. Igaz

B. Hamis

Az önkéntes munka másik fontos jellemzője, hogy egy közösség, a társadalom javát szolgálja. A közvetlen családnak végzett munka nem mások javát szolgálja! A közösségnek (akinek önkénteskedünk) túl kell mutatnia a közvetlen családtagokon.

3. *Igaz vagy hamis? Az önkéntes munka jó befektetés a fogadószervezetnek, mert így ingyen munkaerőhöz jut.*

A. Igaz **B. Hamis**

Sok foglalkoztatót ez motivál, ugyanakkor az önkéntes nem munkaező, nem lehet bújtatott módon önkénteseket, mint feketemunkásokat alkalmazni.

4. *Mit gondolsz, milyen fontos az önkéntes munka Magyarországon? Hányan önkénteskednek szervezetekben?*

A. 200 ezer B. 500 ezer **C. 1 millió**

Sokkal többen önkéntesek, mint gondolnánk, ma már Magyarországon is elfogadott tevékenység az önkéntesség

(f. <http://www.onkentes.hu/doksik/20070406140519.pdf>)

5. *Igaz vagy hamis? A nők sokkal aktívabbak az önkéntességben, mint a férfiak?*

A. Igaz **B. Hamis**

Nőknek kevesebb ideje marad a háztartás és gyereknevelés mellett arra, hogy önkéntes munkát végezzenek.

Hogy áll Magyarország az önkéntességgel nemzetközi összehasonlításban. Rendezd sorrendbe az alábbi országokat, abból a szempontból, hogy a lakosság hány százaléka önkénteskedik.

1. Ausztria
2. Magyarország

3. Hollandia

Forrás: ÖKA

(http://www.onkentes.hu/alap.php?inc=dsp&menu_id=1)
Magyarország nem áll rosszul nemzetközi viszonylatban.

6. *Csak az önkénteskedik, aki ráér. Ezért a legtöbb önkéntest a fiatalok és a nyugdíjasok körében találjuk.*

A. Igaz **B. Hamis**

A legtöbb önkéntes középkorú, hiszen ők azok, akik már rendelkeznek olyan egzisztenciával, hogy vissza tudjanak adni.

7. *Mivel az önkéntes munka nem jár pénzmozgással, ezért nincs szükség törvényi szabályzására.*

A. Igaz **B. Hamis**

Az önkéntes törvény 2005 óta létezik Magyarországon, meghatározza, hogy milyen szervezeteknél önkénteskedhetnek az önkéntesek, milyen juttatásokat kaphatnak, milyen kötelességei vannak a fogadószervezetnek.

8. *Az európaiak értékelik az önkéntes munkát, de nem sokan gondolják, hogy fontos tevékenység lenne.*

A. Igaz

B. Hamis

Forrás: Eurobarometer (<http://www.tns-global.hu/eurobarometer/onkentes.pdf>)

Ugyancsak az önkéntesség fontosságát mutatja.

9. *Igaz vagy hamis? Magyarországon, mint a legtöbb európai országban az önkéntesség jelentősége csökken.*

A. Igaz

B. Hamis

Forrás: Czike Klára–Kuti Éva: Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek, 2005 (Gyorsjelentés a 2004-es felmérés eredményeiről)

II. MENEKÜLTLABIRINTUS (90 PERC)

A tréner egy igaz eset alapján írt menekülsorsot oszt meg a résztvevőkkel, amely a menedékkérő életét országának elhagyásától kezdve az utazáson, a tábori életen át, egészen a státus megszerzéséig vagy éppen meg nem szerzéséig mutatja be. A résztvevők eljátszák a menedékkérő szerepét, és maguk is végigjárják a képzeletbeli utat, azaz fizikailag is mozognak a teremben, és a kijelölt állomásokon hallgatják meg a történetet.

A szimuláció után a tréner vezetésével a résztvevők megbeszélik saját élményeiket. Érdemes kitérni az alábbiakra:

– voltak-e meglepetések?

– milyen új tudásra tettek szert?

– milyen asszociációk társulnak a menekülés folyamatához?

III. KONFLIKTUSOK (60 PERC)

Cél

– felkészítse a résztvevőket az esetleges konfliktusokra (nem megfelelő fogadószervezet, munkahelyi diszkrimináció, gyakorlati buktatók stb.)

– alkalmat adjon, hogy közösen dolgozzunk ki megoldási javaslatokat

Levezetés

A tréner kiosztja az önkéntes jelentkezőknek a szituációs kártyákat (l. melléklet). A szereplők feladata, hogy megjelenítsék az esetet és egy megoldást is javasoljanak. Az egyes szituációk után nagy csoportban megbeszéljük a résztvevőkkel, hogy milyen alternatív megoldásokat tudnának javasolni.

IV. Lezárás (30 perc)

A projekt kereteinek ismertetése

4. MELLÉKLET: SZERZŐDÉSEK, MEGÁLLAPODÁSOK

Mivel a kísérleti projekt keretein belül:

- az önkéntesek juttatásban részesültek,
- több mint 10 napot önkénteskedtek,
- a menedékkérő önkéntesek az EGT tagállamain kívüli országokból származtak, ezért az önkéntes – szerződéseket a törvény adta szabályok szerint minden esetben írásba kellett foglalni.

A menedékkérők esetében a kísérleti projektnek jogi értelemben 4 szereplője volt:

- Menedék Egyesület
- Artemisszió Alapítvány
- Fogadószervezet
- Önkéntes

A 4 szereplő kötelezettségeit és jogait az úgynevezett együttműködési megállapodás szabályozta. Az együttműködési megállapodás alapján az egyes szereplők legfontosabb kötelezettségei és jogai az alábbiak voltak:

Artemisszió Alapítvány

- Önkéntesek kiválasztása
- Önkéntesek képzése
- Koordináció, együttműködés (konfliktusok kezelésében együttműködés a Menedék Egyesülettel)
- Értékelés
- Mentorálás, mediáció az önkéntes és a fogadószervezet között

Menedék Egyesület

- Juttatások biztosítása (felelősségbiztosítás, étkezési utalvány, bérlet)
- Koordináció, együttműködés (konfliktusok kezelésében együttműködés az Artemisszióval)

Fogadószervezet

- Biztonságos és egészséges munkakörnyezet biztosítása

- Mentorálás: feladatok kiosztása, értékelés az önkéntessel

Önkéntes

- Felelősségteljes munkavégzés (hiányzások bejelentése stb.)
- Szabályok, utasítások követése
- Tájékoztatáshoz való jog
- Költségtérítéshez, juttatásokhoz való jog
- Biztonságos munkakörülményekhez való jog

Ezenfelül az önkéntes és a fogadószervezet önkéntes szerződést (l. melléklet) kötött, amely meghatározta

- az önkéntesség időtartamát
- az önkéntes által elvégzendő feladatokat
- az önkéntes irányításáért felelős mentor személyét
- az önkéntesség helyszínét

Ezt kiegészítve, minden egyes fogadószervezet és önkéntes közösen készített egy részletes tevékenység-leírást, amely meghatározta:

- az önkéntes pozíció célját
- az önkéntes feladatait és felelősségét
- a feladatok elvégzéséhez szükséges készségeket
- a feladat elvégzéséhez szükséges min./max. időráfordítást
- a tevékenység végzésének idejét
- a tevékenység végzésének helyszínét
- a tevékenység ellátásának módját (önállóan, más önkéntesekkel, kollégákkal)
- az önkéntes számára biztosított juttatásokat

A magyar önkéntesek esetében a fogadószervezet az Artemisszió Alapítvány volt, ennek megfelelően az együttműködési megállapodás az Artemisszió, a Menedék és az önkéntes jogviszonyát szabályozta.

5. MELLÉKLET: TEVÉKENYSÉGI KÖRÖK MEGHATÁROZÁSA, JUTTATÁSOK

A menedékkérő önkéntesek által ellátott feladatok széles skálán mozogtak az irodai adminisztrációtól a közösségi programokon át a számítástechnikai feladatokig. Ennek megfelelően a felhasznált készségek, ismeretek is sokfélék voltak, a menedékkérők sokfajta területen kipróbálhatták és bizonyíthatták rátermettségüket.

Átlagosan heti három napot töltöttek önkéntességgel, de voltak olyanok, akik mindennap bejártak fogadószervezeteikhez. Egész napos önkéntességet azonban senki sem vállalt. A fogadószervezetek mindegyike kijelölt egy mentort, aki a munkahelyen az önkéntes

feladatainak meghatározásáért felelt. A mentorral és a menedékkérő önkéntessel az Artemisszió Alapítvány munkatársa folyamatosan tartotta a kapcsolatot. A tábor területén önkéntességet vállaló menedékkérők esetében az Artemisszió Alapítvány mentora határozta meg és értékelte az önkéntes munkáját, természetesen a menedékkérő önkéntessel együttműködve.

A projekt tanulságai ebből a szempontból az alábbiak voltak:

- Menedékkérő önkénteseket sokrétű feladatokra

lehet bevonni annak megfelelően, hogy nyelvtudásuk, szakmai ismereteik, iskolai végzettségük milyen feladatok ellátására teszi őket alkalmassá.

– Kívánatos, hogy az önkéntes foglalkoztatás rugalmas legyen, azaz a menedékkérő és fogadószervezete közösen határozza meg, az egy napra, hétre vállalt feladatokat. Ennek megfelelően, biztosítani a lehetőséget mind a heti egy-két alkalmas önkéntes tevékenységre, mind a rendszeres, napi önkéntességre.

– Napi 8 órás önkéntesség vállalása kevés esetben kivitelezhető.

A menedékkérő önkéntesek az alábbi feladatokat látták el fogadószervezeteiknél:

1. Segítségnyújtás az ifjúsági iroda angolul beszélő ügyfeleinek az internet használatához, segítség kiadványszerkesztésben, segítségnyújtás fordításban. A feladat ellátáshoz szükséges ismeretek, készségek: számítástechnikai (Windows Office és internet), angol nyelvismeret, jó kommunikációs készség, egészségügyi ismeretek.

2. Az iroda adminisztrációs munkájának támogatása (fénymásolás, szkennelés, adatbevitel), segítségnyújtás a szervezet célcsoportjának (vakok és gyengénlátók), segítség fordításban, szabadidős programok lebonyolításában. A feladat ellátáshoz szükséges ismeretek, készségek: számítástechnikai ismeretek, irodai adattovábbító készülékek használata, angol és magyar nyelvismeret, adatrögzítési gyakorlat, GPS használata, empátia, kommunikációs készség.

3. Segítségnyújtás a munkaügyi központ informatikai osztályának: raktár rendezése, szoftverek telepítése, hardverhibák elhárítása, új gépek telepítése. A feladat ellátáshoz szükséges ismeretek, készségek: számítástechnikai ismeretek, irodai adattovábbító készülékek használata, angol és magyar nyelvismeret.

4. A munkaügyi központ adminisztrációs munkájának támogatása: fénymásolás, pecsételés, borítékolás. A feladat ellátáshoz szükséges ismeretek, készségek: a fénymásoló ismerete, pontosság.

5. Óvodai gyermekfelügyelet a tábor területén. A feladat ellátásához szükséges ismeretek, készségek: pedagógiai, kommunikációs, problémamegoldó készségek.

6. Játékdélután és gyermekfelügyelet biztosítása a tábor területén a magyar önkéntesekkel való együttműködésben. A feladat ellátásához szükséges ismeretek, készségek: pedagógiai, kommunikációs, problémamegoldó, együttműködő és kreatív készségek.

7. Közösségi programok szervezése (pl. női torna) a befogadóállomás lakóinak. A feladat ellátásához szükséges ismeretek, készségek: kommunikációs és kreatív készségek.

A magyar önkéntesek feladatait tudásuknak, érdeklődési körüknek és a táborlakók igényeiknek

megfelelően határoztuk meg. A foglalkozásokat csoportos vagy egyéni formában végezték. A legnagyobb sikere a magyar nyelvtanfolyamnak és a gyerekfoglalkozásoknak volt, de a többi program is hasznosnak bizonyult.

A foglalkozásokat az Artemisszió Alapítvány mentora végig figyelemmel kísérte, probléma esetén az önkéntes hozzá fordulhatott segítségért.

A projekt tanulságai ebből a szempontból az alábbiak voltak:

– A közösségi programok megtörték a tábori egyhangúságot, és elfoglaltságot jelentettek számos menedékkérőnek.

– Problémát jelenthet, hogy a résztvevők gyakran váltakoznak, ezért a tanfolyamok szervezése nagy rugalmasságot kíván az önkéntesektől.

– A magyar önkéntesek átlagosan heti egy-két nap önkéntességet tudtak vállalni.

– Napi 8 órás tevékenységet senki sem vállalt.

– A projekt innovatív eleme volt, hogy a magyar és menedékkérő önkéntesek közös gyerekfoglalkozásokat is tartottak a tábor területén belül.

A MAGYAR ÖNKÉNTESK FELADATAI:

1. Magyar nyelvtanfolyam szervezése és oktatása (10-19 fő részére, heti 2 alkalommal)

Az önkéntes nagy csoportban oktatott magyar nyelvi alapismereteket, a foglalkozásokat közvetlen hangulat és lelkesedés jellemezte. A feladathoz szükséges készségek és ismeretek: magyar nyelvtudás, csapatvezetési képesség, jó kommunikációs készség.

2. Számítástechnikai alapismeretek (hardver, szoftver, számítógépes rendszerek, elektronikus levelezés, böngészés) tanfolyami formában történő szervezése, oktatása (heti 2 alkalommal 2-3 fő részvételével)

3. Gyermekfoglalkozások előkészítése és vezetése (heti egy alkalommal, 9-16 fő részvételével): sógyurmák, karkötők, képek, üdvözlőlapok készítése

A feladathoz szükséges készségek és ismeretek: pedagógiai, kommunikációs, problémamegoldó és kreatív készségek.

4. Német nyelv tanítása és korrepetálása (egyéni és csoportos formában heti egy alkalommal)

Az önkéntes egyéni és csoportos formában segítette kezdők szintjén a német nyelv tanulását és gyakorlását. Biztosított számukra írásos képes anyagot, segítségnyújtása adott tananyag és érdeklődés szerint haladt. A feladathoz szükséges készségek és ismeretek: német nyelvtudás, csapatvezetési képesség, jó kommunikációs készség.

5. Kezdő magyar és kezdő-haladó angol nyelvtudással rendelkezők számára egyéni korrepetálás (heti 2 alkalommal). A feladathoz szükséges készségek és

ismeretek: angol, magyar nyelvtudás, jó kommunikációs készség.

JUTTATÁSOK

Az önkéntesek számára a Menedék Egyesület az alábbi juttatásokat biztosította:

- étkezési hozzájárulás (700 Ft minden önkéntességgel töltött fél nap után és 1500 Ft minden önkéntességgel töltött egész nap után)
- utazási költségtérítés
- felelősségbiztosítás (menedékérők esetében)

6. MELLÉKLET: ÉRTÉKELŐ KÉPZÉS

A kísérleti projekt lezárultával az Artemisszió Alapítvány csoportos értékelő képzést tartott menedékkérő és magyar önkéntesek részére.

ÉRTÉKELŐ KÉPZÉS MENEDÉKKÉRŐKNEK

A képzés célja:

- a kísérleti projekt értékelése a menedékkérő önkéntesek szempontjából
- annak a tudatosítása, hogy milyen új ismeretekre, készségekre tettek szert
- a projekt javítására vonatkozó javaslatok összegyűjtése

I. BEVEZETÉS: A KÉPZÉS CÉLJAINAK ISMERTETÉSE

(15perc)

II. ÖNKÉNTES PORTFÓLIÓ (90 perc)

A résztvevőket kis csoportra osztjuk, minden résztvevőnek adunk egy önkéntes portfóliót. Kis csoportban 1-1 tréner vezetésével kitöltjük a portfólió kérdéseit (ld. alább), majd nagy csoportban megbeszéljük. Ha ehhez segítségre van szükségük, akkor kijelölhetünk egy párt a csoportból, vagy a tréner tud segítséget nyújtani. A válaszokat egy flipchartra rögzítjük. A menedékkérő önkéntesek által adott válaszok összefoglalása.

1. Milyen feladatokat látsz el?

- adminisztráció, irodai munka
- fordítás
- kiadványszerkesztés
- menedékkérő ügyfelek segítése az irodában
- számítógép-karbantartás
- programok szervezése gyerekeknek

2. Milyen készségeket használsz? Mit kell tudnod, hogy el tudd látni a feladatodat?

- számítástechnikai ismeretek
- angol, magyar nyelvtudás
- pedagógiai készségek
- irodai gépek ismerete

3. Milyen új dolgokat tanultál? Tanultál valamit?

- irodai gépek használata

4. Mit találsz a legjobbnak az önkéntes tevékenységben?

- van mit csinálnom
- felelős vagyok valamiért
- van egy munkám
- nem vagyok magányos

5. Milyen nehézségeid vannak? Miért?

- nehéz magyarul beszélni
- a régi ismereteimet fel kellett frissíteni
- mindennap meg kellett jelennem
- kommunikációs gondok
- unalmas munka
- kevés a juttatás

6. Miért kezdted el önkénteskedni? Mi volt a célod?

- ki akartam szakadni a táborból
- új barátokat akartam találni
- új kapcsolatokat akartam kiépíteni
- szerettem volna valami elfoglaltságot
- szerettem volna, ha megbecsülnek
- új dolgokat akartam tanulni
- magyarokkal akartam együtt dolgozni
- nyelvet akartam tanulni

7. Mennyire sikerült megvalósítani az eredeti céljaidat?

- ki akartam szakadni a táborból
- új barátokat akartam találni
- új kapcsolatokat akartam kiépíteni
- szerettem volna valami elfoglaltságot
- szerettem volna, ha megbecsülnek
- új dolgokat akartam tanulni
- magyarokkal akartam együtt dolgozni
- nyelvet akartam tanulni

9. Mennyire vagy elégedett a saját teljesítményeddel? Mit tehetnél te, hogy jobb legyen a program, amiben részt veszel?

A résztvevők mindannyian elégedettek voltak saját teljesítményükkel.

10. Mit tehetnének mások (fogadószervezet, főnök, munkatársak, Artemisszió), hogy jobb legyen a program?

- jobb munkát szeretnék találni, ami jobban illik hozzám

- több juttatás kellene
- több kihívást, önállóságot szeretnék

III. KONFLIKTUSOK (60 perc)

A résztvevőket arra kérjük, hogy írjanak egy-egy megtörtént esetet, amikor úgy érzik, hogy konfliktusba kerültek a mentorokkal, főnökükkel, szervezetükkel. Ezután az eseteket eljuttassuk, és közösen keresünk rá megoldást.

Példaesetek

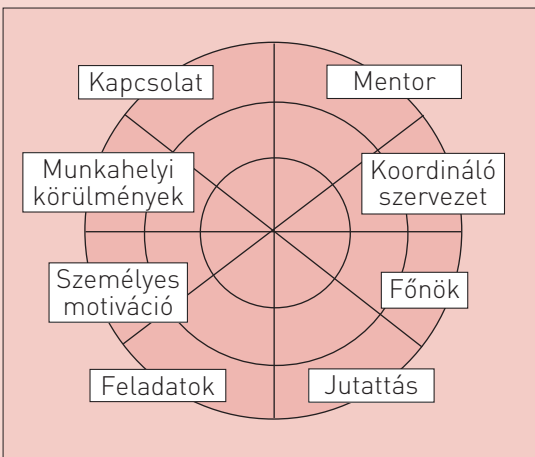
Már egy hete járok a fogadóhelyemre, de mindennap ugyanazt a feladatot kell végeznem. Egyre jobban unatkozom, és úgy érzem nincs kihívás a munkámban. A mentorom néha megkérdezi, hogy tetszik-e a munka, mire én azt hümmögöm, hogy igen, hiszen nem igazán gondolom, hogy tudna más feladatot kitalálni.

Nagyon izgatottan vártam, hogy megkezdjem az önkéntességemet. Új emberekkel akartam megismerkedni, új barátokat akartam szerezni. A munkahelyemen mindenki kedves volt hozzám, de hiába töltöttem ott már több mint egy hónapot, úgy érzem senkivel sem sikerült összebarátkoznom. A szervezeten kívül sosem találkozunk egymással.

IV. CÉLTÁBLA-ÉRTÉKELÉS (45 perc)

Rajzoljunk fel egy nagy kört a flipchartra. A kört osszuk 8 szeletre, és mindegyik szelet mellé írjunk egy-egy szempontot, amelyek alapján szeretnénk, hogy a résztvevők értékeljék a projektet.

[Alternatíva: kérjük meg a résztvevőket, hogy egy post-it-ra írják föl azt a 8 szempontot, amelyek alapján szerintük fontos lenne, hogy értékeljük a projektet. A post-itokat szedjük össze és tematizáljuk, összesítsük a rajta található szempontokat. Majd válasszuk ki azt a 8 szempontot, amelyek a legtöbb szavazatot kapták.]
A köröcskéket 3 részre osztjuk, és megkérjük a

résztvevőket, hogy helyezzenek egy x-et a köröcikk megfelelő részére aszerint, hogy mennyire voltak megelégedve az adott szemponttal a program során. Minél közelebb helyezik az x-et a kör középpontjához, annál nagyobb mértékű megelégedettséget jelöl. A céltábla-módszer használatával vizuálisan is megjeleníthető képet kapunk a projekt eredményességéről.

Ezután a trénerek vezetésével nagy csoportban megbeszéljük az egyes szempontokat.

ÉRTÉKELŐ KÉPZÉS MAGYAR ÖNKÉNTESÉKNEK

A képzés célja:

- a kísérleti projekt értékelése a magyar önkéntesek szempontjából
- annak tudatosítása, hogy milyen új ismeretekre, készségekre tettek szert
- a projekt javítására vonatkozó javaslatok összegyűjtése

I. BEVEZETÉS: A KÉPZÉS CÉLJAINAK ISMERTETÉSE (15 perc)

II. ÖNKÉNTES PORTFÓLIÓ (90 perc).

A résztvevőket kis csoportra osztjuk, minden résztvevőnek adunk egy önkéntes portfóliót. A résztvevők egyénileg adnak választ a portfólió kérdéseire (ld. alább), majd nagy csoportban megbeszéljük. A válaszokat egy flipchartra rögzítjük. A magyar önkéntesek által adott válaszok összefoglalása:

1. Milyen feladatokat látsz el?

- magyar nyelvtanítás vegyes csapatnak (román, török, kínai)
- felhasználói szintű számítástechnikai tanfolyam tartása
- gyerekfoglalkozások tartása
- német korrepetálás
- magyar és angol korrepetálás

2. Milyen készségeket használsz? Mit kell tudnod, hogy el tud látni a feladatodat?

- angol nyelv
- irányítás, szervezés
- számítógépes ismeretek
- csapatvezetés
- kommunikációs készségek (nyelvi gondok áthidalása)
- pedagógiai ismeretek
- határozott fellépés

3. Milyen új dolgokat tanultál? Tanultál valami meg- lepőt?

- türelmesebb lettem
- állhatatos lettem
- kitaróbb lettem
- megtanultam, hogyan köthetem le mások figyelmét
- megtanultam csoport előtt beszélni

4. Mit találsz a legjobbnak az önkéntes tevékeny- ségben?

- új embereket ismerhettem meg
- izgalmas, új kultúrákat ismerhettem meg
- beleláltam abba, honnan jönnek a menedékkérők, hogyan tudnak beilleszkedni
- új nyelveket tanultam
- tiszteletet, szeretetet kaptam
- megbecsülésben részesültem
- emberileg sokat kaptam

5. Milyen nehézségeid vannak? Miért?

- nem mindig tudtam ki fog eljönni az órára
- nagy volt a szintkülönbség a csoportomban

6. Miért kezdted el önkénteskedni? Mi volt a célod?

- hasznos akartam lenni
- segíteni akartam
- új embereket, kultúrákat akartam megismerni
- ki akartam próbálni magam új helyzetekben

7. Mennyire sikerült megvalósítani az eredeti céljaidat?

- hasznos akartam lenni – részben: még többet szerettem volna adni
- segíteni akartam
- új embereket, kultúrákat akartam megismerni – részben: kevés volt az idő
- ki akartam próbálni magam új helyzetekben

9. Mennyire vagy elégedett a saját teljesítményed- del? Mit tehetnél te, hogy jobb legyen a program, amiben részt veszel?

- több kreativitást várnék el magamtól
- jobban szerettem volna csinálni

III. AZ ÉN MENEDÉKKÉRŐM (45-60 perc)

Cél: a résztvevők reflektáljanak arra, hogy önkéntes-
ségük során milyen szempontból ismerték meg a
menedékkérők életét

Levezetés:

A trénerek elhelyeznek 5-6 különböző fényképet a
teremben, amelyek menekülteket ábrázolnak külön-
böző élethelyzetekben. A résztvevők feledata, hogy
kiválasszák azt a képet, amely számukra leginkább
szimbolizálja azt, hogy mit jelent menekülni,

menedékkérőnek lenni. Majd nagy csoportban minden-
ki megosztja gondolatait.

Az önkéntesek a következők asszociációkat társították
a képekhez:

- abszurd magány
- elhagyatottság
- kiszakadtak abból a világból, ahol voltak
- mindenki egyedül van a táborban a saját sorsával
- szüksége van arra, hogy átöleljék
- sokféleség, nyitottság, egymás és az
önkéntesek iránt
- együtt egymást segítve (nem tapasztaltam zártságot)
nem látom őket sorban álló tömegnek, abszolút egyén-
nek látom őket

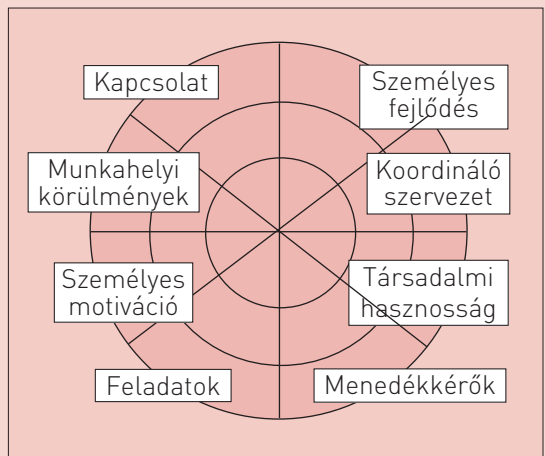
IV. Céltábla-értékelés (min. 30, max. 60 perc)

Rajzoljunk fel egy nagy kört a flipchartra. A kört osszuk
8 szeletre, és mindegyik szelet mellé írjunk egy-egy
szempontot, amelyek alapján szeretnénk, hogy a
résztvevők értékeljék a projektet.

[Alternatíva: kérjük meg a résztvevőket, hogy egy
post-it-ra írják föl azt a 8 szempontot, amelyek alapján
szerintük fontos lenne, hogy értékeljük a projektet. A
post-itokat szedjük össze és tematizáljuk, összesítjük
a rajta található szempontokat. Majd válasszuk ki azt a
8 szempontot, amelyek a legtöbb szavazatot kapták.]

A körcikkeket 3 részre osztjuk, és megkérjük a
résztvevőket, hogy helyezzenek egy x-et a körcikk
megfelelő részére aszerint, hogy mennyire voltak
megelégedve az adott szemponttal a program során.
Minél közelebb helyezik az x-et a kör középpontjához,
annál nagyobb mértékű megelégedettséget jelöl. A
céltábla módszer használatával vizuálisan is megjelenít-
hető képet kapunk a projekt eredményességéről.

Ezután a trénerek vezetésével nagy csoportban
megbeszéljük az egyes szempontokat.

JEGYZETEK

JEGYZETEK

JEGYZETEK